ODBORNÝ BANKOVÝ ČASOPIS
APRÍL 1999
ROČNÍK 7

BANKING JOURNAL
APRIL 1999
VOLUME VII

BIATEC

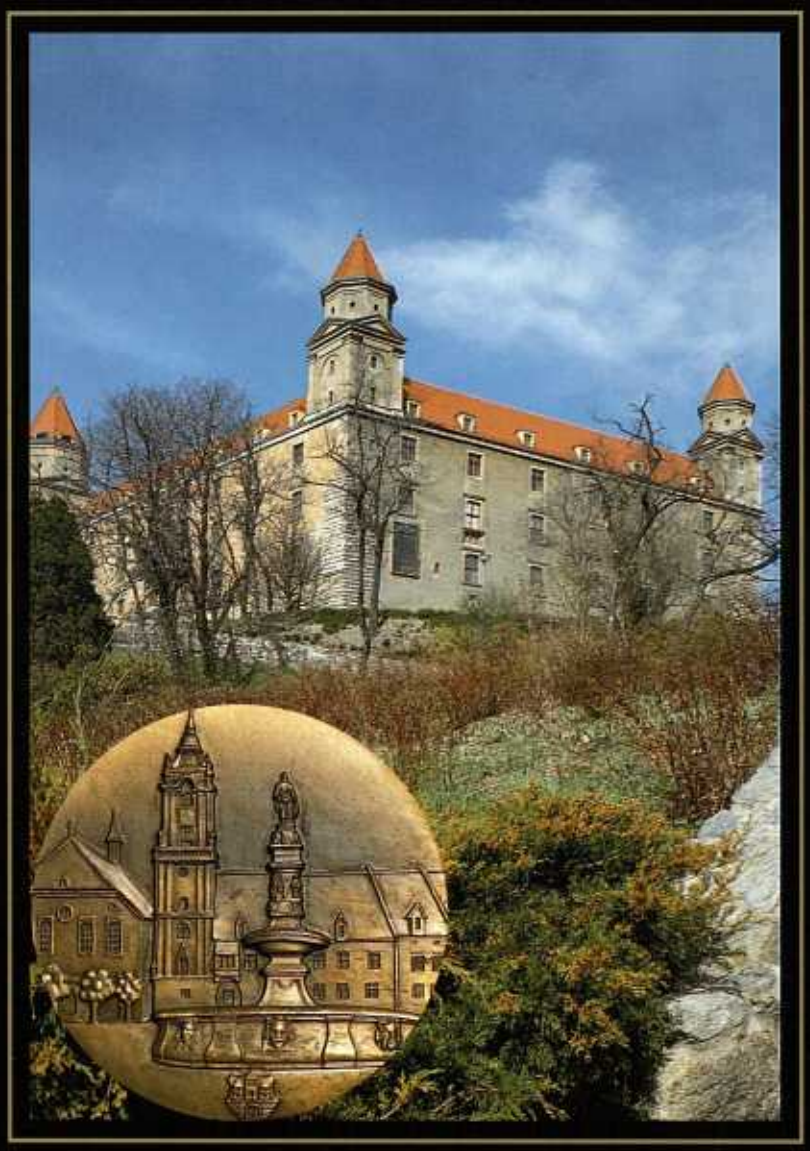

NÁRODNÁ
BANKA
SLOVENSKA

NATIONAL
BANK OF
SLOVAKIA

4

AKTUÁLNE OTÁZKY MENOVÉHO VÝVOJA

Dňa 11. marca 1999 sa uskutočnila tlačová konferencia Národnej banky Slovenska. Guvernér NBS V. Masár na nej krátko zrekapituloval vývoj v roku 1998 a doterajší vývoj v roku 1999 s výhľadom do konca roka. V závere svojho vystúpenia informoval o opatreniach NBS v oblasti povinných minimálnych rezerv a devízovej pozície bánk a pobočiek zahraničných bánk na menové účely.

Makroekonomický vývoj v roku 1998 v oblasti vnútornej stability meny a vývoja cien charakterizoval ako priaznivý. Inflácia na medziročnej báze dosiahla v decembri 1998 5,6 %. Hrubý domáci produkt za prvých deväť mesiacov roku 1998 spomalil svoju dynamiku rastu o 0,6 percentuálneho bodu, keď na medziročnej báze vzrástol o 5,8 %. Podľa dostupných údajov sa mierne zlepšila štruktúra použitia HDP pri oživení zahraničného dopytu. Domáci dopyt, rastúci približne 4 %-ami, však naďalej negatívne ovplyvňuje vývoj bežného účtu platobnej bilancie. Podiel domáceho dopytu na HDP sa očakáva na úrovni asi 11 %, čo je príliš vysoká úroveň. Čo sa týka vývoja menových agregátov, do augusta 1998 medziročná dynamika peňažnej zásoby M2 dosahovala hodnoty okolo 8 %, od septembra sa pohybuje na úrovni 4 – 5 %. V rámci štruktúry peňažnej zásoby bol zaznamenaný výrazný pokles korunových a súčasný rast devízových vkladov, najmä v septembri 1998, teda v období rastu devalvačných očakávaní verejnosti. Nárast devízových vkladov však nezodpovedal poklesu korunových depozít, čo znamená, že došlo aj k reálnemu odlevu zdrojov z ekonomiky. V priebehu októbra a novembra po zavedení floatingu sa úroveň devízových vkladov stabilizovala.

Čo sa týka prvých dvoch mesiacov tohto roku, došlo k zrýchleniu vývoja inflácie, čo však bolo ovplyvnené zvýšením regulovaných cien. Vývoj obchodnej bilancie v januári 1999 v porovnaní s rovnakým obdobím minulého roku označil guvernér NBS za veľmi priaznivý. Z dôvodu udržania stabilného vývoja v kurzovej oblasti je však nevyhnutné pokračovať v znižovaní deficitu obchodnej bilancie. Vyžaduje si to vytvoriť predpoklady vo fiskálnej oblasti, kde zatiaľ nie je vykazované výrazné zlepšenie. Čistý úver vláde dosahuje dynamiku rastu okolo 36 %, pričom v menovom programe NBS je na dosiahnutie maximálne 2-percentného podielu fiskálneho deficitu na HDP, deklarovaného aj vládou, nevyhnutné znížiť tempo jeho rastu na asi 7 %. Čo sa týka menových agregátov, zatiaľ sa vyvíjajú v rámci stanoveného menového programu. Miera rastu M2 sa pohybovala vo fixnom kurze na úrovni 5,7 % v porovnaní s programovanými 6 %.

Guvernér NBS venoval osobitnú pozornosť niektorým operáciám na devízovom trhu, ktoré sa uskutočnili v poslednom období.

Od začiatku roka sa slovenská koruna fluktuovala voči euru, ktoré sa od 1. 1. 1999 stalo referenčnou menou na určovanie výmenného kurzu Sk, v intervale -2 %. Bolo to ovplyvnené nákupom devízových prostriedkov klientmi obchodných bánk a poklesom korunových vkladov nerezidentských investorov po vyhlásení ratingových agentúr o zhoršení výhľadu ohodnotenia SR. V druhom marcovom týždni došlo k znehodnoteniu výmenného kurzu o ďalšie percento.

V priebehu februára 1999 centrálna banka nakúpila od bánk približne 100 mil. eura, čo súviselo s jednorazovými prílevmi devíz, ktoré by spôsobili neprimeraný krátkodobý výkyv výmenného kurzu, čiže volatilitu, v porovnaní s cieľom NBS, ktorým je jeho stabilita. V druhom marcovom týždni už NBS intervenovala priamo, proti prílišnej volatilite kurzu koruny, keď hrozilo výrazné znehodnotenie kurzu v priebehu dňa. Na stabilizáciu výmenného kurzu a zmiernenie miery depreciácie použila v dvojfázovej intervencii dvakrát 10 mil. eura. Tieto intervencie boli plne v súlade s kritériami intervenčnej politiky v zmysle menového programu, t. j., že NBS bude intervenovať proti prílišnej volatilite, nie proti úrovni kurzu. Úroveň výmenného kurzu slovenskej koruny totiž musí byť podložená ekonomickou výkonnosťou, nie intervenciami centrálnej banky.

Podľa guvernéra NBS je doterajší vývoj výmenného kurzu v podstate akceptovateľný, pričom jeho úroveň môže byť v ďalšom období priaznivo ovplyvnená politikou vlády v oblasti priamych zahraničných investícií, ako aj v oblasti znižovania tlaku na dovozy prostredníctvom fiskálnej reštrikcie. V. Masár zdôraznil, že celkový trend vývoja výmenného kurzu bude v ďalšom období závisieť od stavu ekonomických fundamentov a nebude priamo v sfére intervencií centrálnej banky.

Alica Polónyiová

NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA

NA AKTUÁLNU TÉMU

Dr. Ing. Mária Poledňáková
Vplyv eura na finančné deriváty 2
Impact of the Euro on Financial Derivatives

Ing. Peter Dovčiak
Kanály transmisného mechanizmu menovej politiky 5
Transmission Mechanism Channels in Monetary Policy 32

Ing. Izabela Fendeková, JUDr. František Hetteš
Základné princípy efektívneho výkonu bankového dohľadu 8
Core Principles of Effective Banking Supervision

POSTREHY, PODNETY

Ing. Róbert Kopál
Ochrana investorov 11
Investor Protection

Ing. Barbora Drugdová, CSc.
Poistenie podnikateľov / Business Insurance 14, 35

CONTROLLING

Ing. Mária Režňáková, CSc., Ing. Alžbeta Foltínová, CSc.
Kalkulačný systém nákladov a výnosov ako základný predpoklad zavádzania controllingu v banke 16
Calculations of Expenditures and Revenues – Essential Prerequisite for the Introduction of Controlling Principles in Banks

GALÉRIA OSOBNOSTÍ

Marián Tkáč
Ján Milec 22

ATLAS PEŇAZÍ

Gabriel Schlosser
Moldavská republika, Bieloruská republika 23
Moldavia, Belorussia

PREDSTAVUJEME

Ing. Viera Malacká
Špecifiká bankovej sústavy Švédska 25
Swedish Banking System – Specific Features

ZO ZAHRANIČIA

Výber z tlače / Press Reports 28

Vybrané ukazovatele hospodárskeho a menového vývoja SR 31
Selected Indicators on Economic and Monetary Developments of the SR

BIATEC
Odborný bankový časopis
apríl 1999

Vydavateľ / Published by:
Národná banka Slovenska
National Bank of Slovakia

Redakčná rada / Editorial Council:
Ing. Vladimír Masár (predseda), Mgr. Soňa Babincová, PhDr. Eva Barlíková, Ing. Adam Celušák, CSc., Prof. Ing. Irena Hlavatá, CSc., Ing. Štefan Králik, Ing. Jozef Kreutz, Doc. Ing. Jozef Makúch, CSc., Ing. Gabriela Miklošová, Ing. Miroslav Marenčík, Ing. Pavol Ochotnický, CSc., Doc. Ing. Anna Pilková, CSc. MBA, Ing. Monika Siegelová, Doc. Dr. Ing. Vladimír Valach

Redakcia / Editorial Staff:
šéfredaktorka / Editor in Chief
Mgr. Soňa Babincová ☎ 5953 3542
zástupkyňa šéfredaktorky / Editor
Ing. Alica Polónyiová ☎ 5953 3544
výtvarná redaktorka / Graphics Editor
Anna Chovanová ☎ 5953 3543

Adresa redakcie / Editorial Office:
Národná banka Slovenska
redakcia BIATEC
Štúrova 2, 813 25 Bratislava
tel.: 5953 3542, 5953 3543, 5953 3544,
tel./fax: 368 524

Objednávky na inzerciu prijíma redakcia:
☎ 5953 3543

Počet vydaní: 12-krát do roka

Cena výtlačku:
19,10 Sk vrátane DPH + poštovné

Ročné predplatné:
229 Sk vrátane DPH + poštovné

Tlač / Printed by: i + i print, spol. s r.o.
Mlynské Luhy 27, 821 05 Bratislava

Predplatné, distribúcia a reklamácie / Subscription and distributed by:
PNS, a. s., Košická 1,
813 80 Bratislava, tel.: 506 343 68

Termín odovzdania rukopisov:
6. 4. 1999

Dátum vydania: 20. 4. 1999

Registračné číslo: MK SR 698/92
ISSN 1335 - 0900

1. strana obálky / Front Cover:
70 mm veľká bronzová medaila – autor Jozef Pospíšil. Zobrazuje historické jadro Bratislavy s fontánou rytiera Rolanda a najstaršou svetskou budovou mesta Starou radnicou zo 14. stor., v ktorej sídli Mestské múzeum založené v roku 1868.
A bronze medal by Jozef Pospíšil, 70 mm in diameter. It depicts the historical town centre of Bratislava, with the Knight-Roland-Fountain and the old town hall from the 14th century, the oldest secular building of the town and the seat of the Museum of Bratislava, established in 1868. **– EM –**

Foto: Mikuláš Červeňanský

Internet: http:/www.nbs.sk

VPLYV EURA NA FINANČNÉ DERIVÁTY

Dr. Ing. Anna Polednáková
Fakulta podnikového manažmentu, Ekonomická univerzita v Bratislave

Súčasné obdobie označujú mnohí ekonómovia ako finančnú revolúciu. Charakterizujú ju pojmy ako deregulácia, internacionalizácia, intelektualizácia, sekuritizácia a rozvoj finančných inovácií.

Finančné inovácie sa spravidla definujú ako uvedenie na trh nových finančných produktov alebo postupov, ale aj nasadenie známych produktov a postupov v nových kombináciách alebo oblastiach použitia.[1] Najrýchlejšie sa rozvíjajúcim typom finančných inovácií sú finančné deriváty, ktorých intenzívny rozvoj nastal v osemdesiatych rokoch nášho storočia.

Finančné deriváty sú produkty, ktorých hodnota je odvodená od hodnoty podliehajúcich aktív, od menových kurzov, úrokových mier alebo burzových indexov. K základným typom derivátov patria forwardy, futurity, opcie a swapy. Vo všetkých týchto prípadoch ide o obchodovanie s právami na dohodnuté budúce plnenia.

Forward predstavuje neštandardizovaný termínový kontrakt, ktorý sa uzatvára mimo burzy. Objekt kontraktu, cena, termín dodávky, ako i vysporiadanie kontraktu závisia od dohody oboch partnerov kontraktu.

Futurita je štandardizovaný termínový kontrakt, ktorý sa uzatvára na burze. Burza stanovuje objekty obchodovania, ako i podmienky tohto termínového kontraktu.

Opcia znamená právo (ale nie povinnosť) predať alebo kúpiť určité množstvo finančného inštrumentu za vopred stanovenú cenu k určitému budúcemu dátumu. Za toto právo ten, ktorý opciu kupuje, platí predávajúcemu prémiu.

Swap predstavuje zmluvu medzi dvoma subjektmi, v ktorej sa subjekty dohodnú, že si v budúcnosti vymenia finančné aktíva alebo platby podľa vopred známych odsúhlasených pravidiel. Základnými typmi swapových operácií sú tzv. úrokový a menový swap. Swapy patria k neštandardizovaným kontraktom, s ktorými sa obchoduje mimo burzy.

Zavedenie eura bude znamenať uvedenie nových finančných služieb pre banky, ako aj ich klientov. Jednou z nich bude aj oblasť finančných derivátov.

Ak dopad eura bude reštriktívny na trh s hotovosťou, dôsledky sa tiež prejavia na menový trh. Avšak efekt eura na deriváty, ako sú menové swapy a menové opcie je ďalekosiahly, napriek pohotovým a termínovým menovým obchodom. Po prvé, môžeme očakávať zmeny v ich charaktere, v prípade krížových EMU/EMU menových swapov a EMU/EMU menových opcií, ktoré existovali pred začiatkom Európskej menovej únie (EMU). Po druhé, pre existujúce menové opcie typu zahraničná mena/mena EMU sa bude meniť základná cena ako výsledok nahradenia menou euro.

Forwardy na úrokovú mieru (Forward rate agreements – FRA)

Forward na úrokovú mieru (FRA kontrakt) je dohoda dvoch strán, kde úroková miera je fixovaná dnes pre depozitum, ktoré bude investované v špecifickom čase v budúcnosti na špecifické obdobie. Zvyčajne je kótovaný na trhu ako FRA kontrakt X/Z, kde X je počet mesiacov v budúcnosti, pre ktoré depozitum začína a Z je počet mesiacov do doby splatnosti kontraktu. Napríklad subjekt A sa dohodne s bankou, že si u nej o tri mesiace uloží 50 miliónov na dva mesiace. Banka bude toto depozitum úrokovať 10 % p.a. Ak v momente vkladu (o tri mesiace) bude bežná úroková miera dvojmesačných depozít vyššia ako 10 %, zarobí na tomto kontrakte banka. Naopak, ak bude bežná pohotová úroková miera nižšia, zarobí subjekt A.

Typ kontraktu, pri ktorom na začiatku úrokovacieho obdobia dôjde k presunu istiny, sa označuje ako forward-forward. V súčasnosti sa viac využíva taký variant, pri ktorom nedôjde k presunu základnej istiny. Partneri sa dohodnú, že si zaplatia len rozdiely medzi dohodnutou a pohotovou úrokovou mierou k začiatku úrokovacieho obdobia z dohodnutej sumy, ktorá sa označuje ako nocionálna hodnota. Aby sa vylúčilo riziko, že na konci úrokovacieho obdobia zmluvný partner neuhradí príslušnú sumu, uskutočňuje sa vyrovnávacia platba na začiatku úrokovacieho obdobia. Obidve strany FRA kontraktu vyrovnajú diskontovaný rozdiel medzi úrokovou mierou FRA kontraktu a aktuálnou úrokovou mierou na peňažnom trhu. Základná suma istiny sa v tomto prípade nepresúva.

Kupujúci FRA kontraktu sa chráni proti zvyšovaniu úrokových mier a naopak predávajúci FRA kontraktu sa chráni proti poklesu úrokových mier.

FRA kontrakt môže byť obchodovaný pre všetky obdobia, na ktoré existuje európska referenčná úroková miera, t.j. 1 – 12 mesiacov. Referenčná úroková miera EURIBOR ako nástupca participujúcich referenčných úrokových mier, a tiež Euro-LIBOR budú fixované pre tieto obdobia.

Pre určenie ceny FRA kontraktu je tiež dôležitý odhad budúcej pohotovej úrokovej miery. Odhad budúcej úrokovej miery sa robí na základe pohotovej výnosovej krivky a od nej odvodenej termínovej krivky.

[1] Vlachynský, K.: Finančné inžinierstvo, Ekonóm, Bratislava 1997, str. 13.

Úrokové swapy

V zásade je úrokový swap (Interest rate swaps – IRS) kontrakt medzi dvoma stranami, pri ktorom jeden tok príjmov je swapovaný za iný tok príjmov. Spoločným prvkom pre úrokové swapy je, že pohyblivý tok príjmov je swapovaný za fixný tok príjmov. Fixný tok zostáva nezmenený počas obdobia swapu, naopak pohyblivý tok sa mení s trhovou úrokovou mierou, na ktorej je založený, alebo môže mať určitý počet medziobdobí, pre ktoré sa fixuje úroková miera k určitému dňu. Napríklad fixný tok príjmov môže byť spojený s úrokovou mierou na kapitálovom trhu, premenlivá úroková miera je určovaná periodicky na začiatku každého obdobia, napr. na 6 mesiacov.

Kupujúci úrokový swap tak môže transformovať úrokový typ investície alebo pôžičky, a to mu umožňuje kontrolu úrokového rizika flexibilnou cestou. V niektorých prípadoch (napríklad pri existencii trhových nedokonalostí) kvalitný emitent si môže vypožičať lacnejšie, s pohyblivou úrokovou mierou. Emitovaním obligácií s fixnou úrokovou mierou ju môže vyswopovať za pohyblivý príjem výhodnejšie, ako si priamo vypožičať v banke za pohyblivý úrok.

Najčastejšie používanými úrokovými swapmi sú kupónové swapy, nazývané aj swapy pevnej/pohyblivej úrokovej miery (fixed/floating rates swap). Pri kupónových swapoch dochádza k zámene pevnej úrokovej miery za pohyblivú úrokovú mieru a naopak, na základe dohody oboch partnerov.

Menej používaným typom swapových operácií sú tzv. základové swapy (basic swaps), označované tiež ako swapy pohyblivej/pohyblivej úrokovej miery (floating/floating). Pri tomto type swapu dochádza k výmene pohyblivej úrokovej miery odvodenej od istej veličiny kapitálového trhu, napríklad LIBOR, za inú veličinu kapitálového alebo peňažného trhu, napríklad výnos štátnych pokladničných poukážok. Ďalším typom sú swapové operácie označované ako pôžičkové swapy (liability swaps). Používajú sa vtedy, keď subjekt platí fixný úrok svojim veriteľom zo svojho dlhu a chcel by platiť pohyblivý, alebo naopak.

Aktívové swapy (assets swaps) využívajú hlavne investičné spoločnosti a banky, ktoré sú ochotné poskytnúť úver alebo kúpiť obligácie len vtedy, ak sa im podarí zmeniť druh úrokovej miery, ktorý partner vypláca zo svojho záväzku.

Iným používaným typom swapov sú amortizačné swapy, ktoré sa líšia od bežných swapov tým, že sa každý rok počas trvania swapu u nich mení fixná úroková miera. Je to v podstate viac jednoročných swapov zlúčených do jedného. Amortizačné swapy sa využívajú pri veľkých výkyvoch fixnej úrokovej miery.

Zavedenie eura nebude mať žiadny dopad na fixné platby swapu. Fixná úroková miera zostane aj po zavední eura nezmenená. Pohyblivé úrokové miery sa môžu zmeniť, keďže referenčná úroková miera danej meny zanikne a nahradí ju EURIBOR alebo Euro-LIBOR, referenčná úroková miera pre euro. Kalkulačné metódy sa nebudú meniť.

FRA-kontrakty a úrokové swapy

Vplyv eura na úrokové swapy a FRA kontrakty bude limitovaný:

- možným zúčtovaním v eure ako v národnej mene,
- zmenami v úrokovej báze pohyblivých záväzkov na štandard skutočná doba/360-dňový základ,
- národnými medzibankovými úrokovými sadzbami (napr. LIBOR, FIBOR), ktoré nahradí EURIBOR.

Krížové (menovo-úrokové) swapy

Krížové swapy sú kombináciou úrokového a menového swapu. Dochádza pri nich k zámene nielen pevnej úrokovej miery za pohyblivú, ale aj k zámene mien, v ktorých subjekty úrok vyplácajú. Úrokový základ môže mať nasledujúce formy:

- pohyblivý /pohyblivý (bázický swap),
- fixný/pohyblivý (krížový menovo-úrokový swap),
- fixný/fixný.

Menový swap rozširuje výhody úrokového swapu o možnosť usporiadať finančné toky medzi subjektami v dvoch rôznych menách, s pevnou alebo pohyblivou úrokovou sadzbou na oboch stranách swapovej operácie. Pri menovom swape sa uskutočňuje vzájomná výmena i počiatočného základu (principal payment) s využitím aktuálneho menového kurzu obidvoch mien (spot rate). Menový swap zahŕňa:

- dohodu kúpiť alebo predať daný objem prostriedkov v jednej mene za inú menu a za dohodnutý menový kurz,
- dohodu o spätnej výmene dohodnutej sumy, spravidla pri rovnakom menovom kurze ako pri pôvodnej výmene,
- dohodu o úrokových platbách, ktoré môžu byť v pravidelných intervaloch alebo v jednej platbe po uplynutí termínu.

Menový swap uzatvárajú partneri predovšetkým z dôvodov, aby získali lacnejšie prostriedky v cudzej mene a z dôvodu zabezpečenia sa proti menovému riziku.

V praxi existuje množstvo variantov menového swapu. Jedným z variantov je swap s nulovým kupónom. Pri tomto type swapu sa nevymieňajú úrokové platby, ale kumulujú sa na konci a uhradia sa spolu s istinou na konci dohodnutého termínu. Iným typom je amortizujúci swap, pri ktorom dochádza k spätnej výmene mien po etapách počas celej doby trvania swapu. Rozdiel oproti klasickému swapu je v tom, že pri klasickom swape sa meny vymieňajú len na konci trvania swapu. Úrokové platby klesajú tak, ako postupne klesá suma určená na spätné vymieňanie. Amortizačné swapy vyhovujú požiadavkám peňažných tokov subjektov, kde pôžičková istina musí byť splácaná po etapách, t.j. subjekt musí mať zabezpečný stály prílev prostriedkov v danej mene na úhradu svojich záväzkov.

Najčastejšie používaným swapom sú pôžičkové swapy. Pôžičkové swapy (liability swaps) sú také swapy, pri ktorých dochádza k zámene úrokov, ako i k zámene istiny pôžičky.

Krížový menový swap

Vplyv eura v závislosti od druhu meny:
EMU/EMU menový swap, ktorého expirácia bude po 1. 1. 1999.
Bude vytvorený euro/euro menový swap. Upísané hodnoty budú neodvolateľne fixované vo vzťahu jedna k druhej, týmto sa odstráni menové riziko.

Pohyblivý/pohyblivý menový swap:
Stane sa domácim swapom, kde kľúčovým záverom je použitie referenčnej úrokovej miery pre euro a marža.

Fixný/pohyblivý menový swap:
Stane sa úrokovým swapom.

Fixný/fixný menový swap:
Bude vyjasnený vtedy, keď celkové úrokové záväzky oboch strán budú známe, a môžu byť vyrovnané dohodou.

Swapy aktív (assets swaps) umožňujú zúčastneným stranám vymeniť príjem v jednej mene za príjem v druhej mene. Svojimi vlastnosťami sú podobné ako pôžičkové swapy.

Pre typ swapu zahraničná mena/EMU nie je významná zmena, meny krajín EMU budú konvertované na euro spolu so zmenami zvolených referenčných úrokových mier.

Menové futurity a opcie

Futurita je štandardizovaný kontrakt, s ktorým sa obchoduje na špecializovaných burzách (termínových a opčných). Burza určuje komodity alebo finančné aktíva na ktoré sa uzatvárajú futuritné kontrakty, uľahčuje kontakt klientov, ručí za zmluvné plnenie, vytvára stabilný mechanizmus stanovenia ceny. Po uzatvorení kontraktu vstupuje do hry clearingové centrum burzy, ktoré oddelí od seba kupujúceho a predávajúceho.

Menový futuritný kontrakt je dohoda kúpiť alebo predať špecifické množstvo meny za špecifickú termínovú cenu a deň splatnosti. Hlavné rozdiely v porovnaní s forwardovým trhom:
- s menovými futuritami sa obchoduje len na burzách a len s hlavnými menami,
- burza určuje veľkosť kontraktu,
- sú určené len štyri expiračné dni do roka,
- k menovým futuritám majú prístup všetky subjekty trhu.

So vznikom EMU existujúce kontrakty v národných menách a úrokové miery budú nahradené jedným kontraktom v eure a rôzne zmeny už boli ohlasované s novými podrobnosťami týchto kontraktov. Menové futurity podliehajú princípu denného zúčtovania k trhu (marking to market). Ide o úroky z peňažných tokov pri dennom vyrovnávaní futurity. Euro bude mať tiež vplyv na rozpätie platieb, ktoré budú konvertované na euro.

Opcie OTC (Over-the-counter)

Opcie predstavuje právo kúpiť alebo predať určité aktívum (komoditu alevo finančné aktívum) alebo finančný nástroj k istému termínu za vopred dohodnutú cenu. Cenou opcie je prémia. Výška opčnej prémie závisí predovšetkým od:
- cenovej úrovne danej operácie vo vzťahu k momentálnej trhovej cene,
- časovému obdobiu, ktoré uplynie do doby splatnosti kontraktu,
- stálosti cenového vývoja danej veličiny.

Opcie môžu byť štandardizované a neštandardizované. So štandardizovanými sa obchoduje na špecializovaných opčných a termínových burzách. Burza určuje štandardné podmienky (veľkosť kontraktu, dobu životnosti, záruk, spôsob vyrovnania).

Americký typ opcie dáva právo vecného plnenia opcie kedykoľvek pred dňom expirácie opcie.

Európsky typ opcie dáva právo vecného plnenia len v presne vymedzenom termíne (zvyčajne v deň expirácie opcie).

S neštandardizovanými opciami sa obchoduje mimo burzy. Ich vypisovateľmi sú predovšetkým obchodné banky, makléri, prípadne špecializované firmy. Sú to tzv. OTC (Over-the-Counter) kontrakty alebo predaj cez priehradku. Ide o prípady, keď banky predávajú opcie subjektom z nebankového sektora. Výhodou tejto formy je možnosť prispôsobiť obsah zmlúv požiadavkám jednotlivých zákazníkov, ktoré sa týkajú predovšetkým doby splatnosti. Individuálny charakter opcií tohto druhu však spôsobuje, že v prípade zrušenia zmluvy sa vyžaduje súhlas pôvodného zmluvného partnera, čo býva často zložité.

Podľa toho, či opcia dáva investorovi právo kúpiť alebo predať, rozoznávame dva druhy opcií:
- Kúpne (call) opcie, dávajú investorovi právo (nie povinnosť) kúpiť podkladajúce aktívum za dohodnutú realizačnú cenu k určitému dátumu. Investor za toto právo zaplatí vypisovateľovi prémiu.
- Predajné (put) opcie dávajú investorovi právo (nie povinnosť) predať podkladajúce aktívum za dohodnutú cenu k určitému dátumu. Podobne aj za toto právo zaplatí investor vypisovateľovi prémiu.

Subjekty môžu využívať opcie na zaistenie sa proti neočakávaným zmenám cien. Hodnota opcie sa v každom čase odvodzuje od rozdielu v menovom kurze alebo v úrokovej miere a základnej cene opcie, s pridaním časovej hodnoty, ktorá odráža možnosť zmeny pred termínom splatnosti.

Menové opcie, ktoré budú znieť na meny krajín EMU a ktoré budú expirovať po 1. 1. 1999, budú premenené na euro/euro-opcie. Obe meny budú navzájom neodvolateľne fixované a euro-opcia nebude mať časovú hodnotu. Toto spôsobí skoršie vyrovnanie (pri diskontovaní) kontraktu možnou dohodou oboch strán, hoci to môže mať daňové dôsledky.

Pre menové opcie typu zahraničná mena/mena EMU bude základná cena opcie prispôsobená euru vo vzťahu k pohotovej cene, okrem možnej potenciálnej zmeny v časovej hodnote kontraktu v prípade, keď sa uvažuje s tým, že volatilita eura bude nižšia ako volatilita pôvodných mien EMU.

KANÁLY TRANSMISNÉHO MECHANIZMU MENOVEJ POLITIKY

Ing. Peter Dovčiak
Inštitút menových a finančných štúdií NBS

V modernom finančnom systéme rozlišujeme niekoľko kanálov transmisného mechanizmu, pomocou ktorých sa prenášajú opatrenia menovej politiky do reálnej ekonomiky. Tento článok v stručnosti charakterizuje základné štyri kanály transmisie menovej politiky. Niektoré črty transmisného procesu sú aplikované na podmienky slovenskej ekonomiky.

Úrokový kanál

Úrokový kanál transmisného mechanizmu menovej transmisie vychádza z toho, že expanzívna menová politika (M↑) vedie k zvýšeniu ponuky peňazí, ktorá (pri nezmenenom dopyte po peniazoch) tlačí na pokles reálnych úrokových sadzieb peňažného trhu. Táto zmena vytvára podmienky na zmenu strednodobých úrokových sadzieb (i_r) z úverov (vplyv na investičné rozhodnutia I↑), a tým aj agregátne výdavky v ekonomike (Y). Uvedené implikácie možno znázorniť pomocou symbolov:

$$M\uparrow \Rightarrow i_r\downarrow \Rightarrow I\uparrow \Rightarrow Y$$

Pokles krátkodobých a strednodobých úrokových sadzieb nevytvára len priestor na zmenu úrokových sadzieb v ekonomike, ale aj ovplyvňuje rozhodovania o spotrebe a úsporách ekonomických subjektov. Vychádza sa pritom z toho, že nižšie úrokové sadzby zvyšujú súčasnú hodnotu tovarov, a tým aj dopyt po nich. Preto výdavky na tovary, ktoré sú citlivé na úrokové sadzby, sú ovplyvňované marginálnymi nákladmi z nových pôžičiek. Úverovým sadzbám sa postupne prispôsobia aj úrokové sadzby z vkladov. Tieto zmeny úrokových sadzieb ovplyvnia dôchodky dlžníkov a veriteľov a ich hotovostné toky (cash flow). Menovou politikou vyvolané zmeny úrokových sadzieb môžu teda viesť k zmenám hotovostných tokov veriteľov a dlžníkov, a tým tiež k zmene ich spotrebných a investičných výdavkov. V takom prípade ide o dôchodkový kanál, ktorý zachytáva vplyv zmeny čistých úrokových platieb jednotlivých sektorov na výdavkovú časť ekonomiky.

Pri úrokovom kanáli transmisného mechanizmu je dôležité rozlišovať medzi reálnymi a nominálnymi úrokovými sadzbami. Reálne úrokové sadzby ovplyvňujú hraničné (marginálne) náklady nových úverov, ktoré determinujú rozhodovanie medzi spotrebou a úsporami. Nominálne zvýšenie úrokových sadzieb, ktoré väčšinou odráža len inflačné očakávania, nemení marginálne náklady z nových pôžičiek. Na druhej strane však zmení cash flow a bilančnú pozíciu dlžníkov z dôvodu inflačného umorovania prijatých úverov v minulosti. Zlepšená situácia v cash flow týchto subjektov má potenciálny dopad na agregátny dopyt.

Skutočnosť, že reálne úrokové sadzby ovplyvňujú agregátne výdavky na HDP, možno využiť pri formovaní menovej politiky zameranej na podporu ekonomickej aktivity. Predpokladajme, že centrálna banka zníži nominálne úrokové sadzby pod úroveň inflácie, t.j. reálne úrokové sadzby budú negatívne. Táto expanzívna menová politika potom zvýši (M↑), očakávanú cenovú hladinu (P^e↑), a teda očakávanú mieru inflácie (π^e↑), čím dochádza k zníženiu reálnych úrokových sadzieb (i_r↓) a stimulovaniu výdavkov (I↑,Y↑) v ekonomike prostredníctvom úrokového kanála:

$$M\uparrow \Rightarrow P^e\uparrow \Rightarrow \pi^e\uparrow \Rightarrow i_r\downarrow \Rightarrow I\uparrow \Rightarrow Y\uparrow$$

Niektorí ekonómovia zastávajú názor, že takáto menová politika môže zabrániť prudkému prepadu ekonomiky počas hospodárskej krízy.

Tento typ úrokového kanála nefunguje efektívne v krajinách s vysokou mierou inflácie, pretože relevantná definícia reálnych úrokových sadzieb nemusí zohľadňovať vysokú volatilitu inflácie.

Kanál výmenného kurzu

Vzhľadom na pokračujúcu internacionalizáciu zahraničného obchodu sa stále väčšia pozornosť venuje prenosu menových impulzov prostredníctvom výmenného kurzu na čistý export. Tento kanál predpokladá vzájomný vzťah medzi úrokovými sadzbami a výmenným kurzom, pretože s poklesom domácich úrokových sadzieb dochádza k úniku zahraničného kapitálu, a tým k znehodnoteniu výmenného kurzu (E↓). Znehodnotený kurz zase zlacňuje export a zdražuje import tovarov, čo podporuje rast čistého exportu (NX↑) a agregátneho výstupu (Y↑). Schematicky môžeme tento transmisný kanál zapísať nasledovne:

$$M\uparrow \Rightarrow i_r\downarrow \Rightarrow E\downarrow \Rightarrow NX\uparrow \Rightarrow Y\uparrow$$

Na druhej strane sprísnenie menovej politiky zvýši úrokové sadzby a zhodnotí výmenný kurz (pri plávajúcom devízovom režime), čo reálnu ekonomiku zasiahne dvoma spôsobmi. Po prvé cenovým efektom: zhodnotenie kurzu

zníži dopyt po domácich tovaroch, ktoré sa stanú drahšími v porovnaní s dovážanými tovarmi, čím sa zníži agregátny dopyt. Po druhé zmeny výmenného kurzu majú významný bilančný efekt. V prípade zahraničnej zadlženosti domácich ekonomických subjektov má zmena výmenného kurzu podstatný vplyv na čisté bohatstvo firiem. Ekonomika s vysokou mierou zahraničnej zadlženosti pociťuje zhodnotenie výmenného kurzu ako zlepšenie v bilanciách firiem, čo môže zvýšiť domáci dopyt. Cenový a bilančný efekt sa môžu vzájomne eliminovať.

V malých otvorených ekonomikách s plávajúcim výmenným kurzom tento transmisný kanál dokáže ovplyvniť agregátny dopyt, ale aj agregátnu ponuku. Uvoľnenie menovej politiky napr. môže viesť k znehodnoteniu výmenného kurzu, k rastu cien dovážaných tovarov a môže viesť k rastu cien domácej produkcie bez toho, aby došlo k zvýšeniu agregátneho dopytu.

Kanál určujúci ceny aktív v ekonomike

Menovou politikou vyvolaná zmena úrokových sadzieb ovplyvňuje i úroveň ďalších aktív v ekonomike (akcií, dlhopisov a nehnuteľností). Transmisiou týchto impulzov sa zaoberajú dve teórie: Tobinova teória investícií a teória vplyvu bohatstva na spotrebu.

Tobinova teória vysvetľuje mechanizmus prostriedkov, ktorými menová politika spôsobuje zmenu cien týchto aktív (napr. akcií), čím vplýva na reálnu ekonomiku. Pri uvoľnenej menovej politike budú rásť ceny akcií, čím sa zvyšuje trhová hodnota firiem v porovnaní s nadobúdacími nákladmi (tento pomer meria Tobinov koeficient q). Táto situácia dáva podnet podnikom upisovať nové akcie za vyššiu cenu, ktoré použijú na nákup investičných tovarov.

Otázkou zostáva, či existuje väzba medzi koeficientom q a investičnými výdavkami, alebo prečo uvoľnená menová politika ovplyvňuje cenu akcií. Podľa monetaristického prístupu, zvýšenie ponuky peňazí nad úroveň reálnych peňažných zostatkov, ktoré chce verejnosť držať, sa prejaví vo vyšších výdavkoch. Jedným zo spôsobov, ako použiť tento previs peňažných zostatkov je kapitálový trh, t.j. vzrastie dopyt po akciovom kapitáli, čím stúpne jeho cena. Keynesiánska teória prichádza k podobnému záveru: expanzívna menová politika znižuje úrokové sadzby, čím znevýhodňuje držbu dlhopisov v porovnaní s akciami, čím dochádza k rastu ich cien. Predpokladajme, že vyššie ceny akcií ($P_e\uparrow$) vyvolajú rast q ($q\uparrow$) a zvýšenie investičných výdavkov ($I\uparrow$), potom transmisný mechanizmus menovej politiky môže mať nasledujúci priebeh:

$$M\uparrow \Rightarrow P_e\uparrow \Rightarrow q\uparrow \Rightarrow I\uparrow \Rightarrow Y\uparrow$$

V predchádzajúcom sme uviedli, ako expanzívna menová politika zvyšuje cenu akcií a investičných výdavkov. Existuje však i alternatívny kanál transmisného mechanizmu, kedy zmena cien neovplyvní výšku investícií, ale bohatstvo a spotrebu. Tento kanál je silne obhajovaný F. Modiglianim v jeho teórii životného cyklu. Podľa tejto teórie je spotreba určovaná celoživotným príjmom spotrebiteľa, ktorý sa skladá z ľudského kapitálu, reálneho kapitálu a finančného bohatstva. Hlavnú zložku finančného majetku tvoria akcie. Ak potom cena akcií začne stúpať, zvýši sa hodnota finančného bohatstva, zvýšia sa finančné zdroje spotrebiteľa a spotreba bude rásť, čo znázorňuje nasledujúca rovnica:

$$M\uparrow \Rightarrow P_e\uparrow \Rightarrow \text{bohatstvo}\uparrow \Rightarrow \text{spotreba}\uparrow \Rightarrow Y\uparrow$$

Úverový kanál

Objem úverov hrá dôležitú úlohu pri formovaní menovej politiky vzhľadom na jeho tesnú väzbu k agregátnym výdavkom. V prípade sprísnenia menovej politiky banky nemusia len reagovať zvýšením úrokových sadzieb z úverov, ale celkovým znížením ponuky. Táto situácia najviac postihne malých podnikateľov, pretože pre tieto firmy je to väčšinou jediný zdroj financovania.

Čisté bohatstvo firiem (net worth) je jedným z dôležitých faktorov ovplyvňujúcich situáciu na úverovom trhu. Pri nízkom čistom bohatstve firmy existuje menej potenciálneho kolaterálu, ktorý môžu veritelia prijať ako zálohu za poskytnuté úvery, čo môže vyvolať problém morálneho hazardu. Okrem toho firmy disponujúce nízkou zásobou kapitálu sa vystavujú riskantnejším projektom, t.j. veritelia môžu prísť o svoje peniaze. V dôsledku nízkej čistej hodnoty firiem klesá úverová aktivita a tým aj investičné výdavky.

Menová politika môže ovplyvniť bilanciu firmy rôznymi spôsobmi. Expanzívna menová politika ($M\uparrow$) spôsobí rast cien akcií ($P_e\uparrow$), čo zvýši hodnotu čistého bohatstva firiem a vedie k vyšším investičným výdavkom ($I\uparrow$) a agregátnemu dopytu ($Y\uparrow$), pretože znižuje riziko morálneho hazardu. Schematicky možno tento kanál znázorniť:

$$M\uparrow \Rightarrow P_e\uparrow \Rightarrow \text{morálny hazard}\downarrow \Rightarrow \text{úvery}\uparrow \Rightarrow I\uparrow \Rightarrow Y\uparrow$$

Expanzívna menová politika môže rovnako pôsobiť aj na pokles úrokových sadzieb, čo zvýši cash flow firiem a zníži riziko morálneho hazardu. Tento kanál môžeme potom zapísať nasledovne:

$$M\uparrow \Rightarrow i\downarrow \Rightarrow \text{cash flow}\uparrow \Rightarrow \text{morálny hazard}\downarrow \Rightarrow \text{úvery}\uparrow \Rightarrow I\uparrow \Rightarrow Y$$

Analýza prenosu menových impulzov na reálnu ekonomiku SR

Táto analýza sa skladá z dvoch fáz: Najprv budeme skúmať reakciu stredno- a dlhodobých úrokových sadzieb (trhových sadzieb, t.j. vkladov a úverov) na zmenu krátkodobých úrokových sadzieb (peňažný trh). V druhej fáze sa budeme venovať reakcii makroekonomických veličín na zmenu trhových sadzieb.

Reakcia trhových sadzieb na zmenu úrokových sadzieb peňažného trhu

Ako sme už uviedli, dôležitou súčasťou transmisného mechanizmu je prenos menových impulzov z krátkodobých sadzieb na široké spektrum úrokových sadzieb eko-

nomiky. Analýzou prenosu zmien úrokových sadzieb na ceny akcií a dlhopisov sa nebudeme na tomto mieste podrobnejšie zaoberať, vzhľadom na nízku vzájomnú mieru korelácie. Jednou z príčin vzniku tejto situácie je skutočnosť, že kapitálový trh nepredstavuje pre firmy alternatívny zdroj financovania v porovnaní s úverovým trhom.

Tab. 1 zachytáva medziročné zmeny priemerných úrokových sadzieb finančného trhu. Ako vidieť, prenos menových impulzov z krátkodobých úrokových sadzieb na strednodobé má protirečivý charakter.

Tab. 1

	1995	1996	1997	1998
	(medziročná zmena %)			
Úrokové sadzby peňažného trhu				
Overnight	–	6,84	13,11	-9,11
ŠPP	–	4,51	13,98	-4,64
Trhové úrokové sadzby				
Štátne dlhopisy	–	-1,65	11,27	4,03
Bankové úvery	-5,05	-0,59	7,47	0,26
Bankové vklady	-1,93	-2,55	1,60	0,21
Nominálny výmenný kurz (SKK/USD)*	-1,712	2,326	2,887	1,425

* negatívne znamienko znamená zhodnotenie kurzu

Existuje viacero faktorov, ktoré určujú transmisiu menových impulzov v rámci časovej štruktúry úrokových sadzieb. Najčastejším je vysoký vládny dopyt po zdrojoch financovania, najmä v rokoch 1997 a 1998. Okrem tohto faktora je úrokový kanál transmisného mechanizmu ovplyvňovaný stupňom konkurencieschopnosti bankového sektora, štruktúrou bankových aktív, alternatívnym prístupom k finančným zdrojom a „hĺbkou" finančného trhu.

Čím rýchlejšie sa prispôsobujú úrokové sadzby z vkladov a úverov zmene úrokových sadzieb peňažného trhu, tým efektívnejšie sa prenášajú účinky menovej politiky na reálnu ekonomiku. Tento proces transmisie v značnej miere závisí od konkurencieschoponosti bankového systému. Ak na bankovom trhu nemá dominantné postavenie niekoľko bánk, potom zmena oficiálnych sadzieb výrazne ovplyvní úrokové sadzby z vkladov a z úverov. Na druhej strane existencia štátnych bánk pod malým tlakom maximalizovať svoj zisk znižuje účinok menovej politiky na strednodobé úrokové sadzby.

Úrokové sadzby z úverov a vkladov rovnako závisia od prístupu domácností a podnikov k alternatívnym zdrojom financovania, t.j. od stupňa rozvoja kapitálového trhu a od prístupu k zahraničným zdrojom. Ako sme uviedli, v podmienkach slovenskej ekonomiky kapitálový trh prakticky nepredstavuje alternatívu bankovým úverom pri investičnom rozhodovaní podnikov. Na druhej strane prístup na zahraničné finančné trhy ako výsledok postupnej liberalizácie zahraničných kapitálových tokov možno považovať za významný zdroj financovania podnikov po roku 1995.

„Hĺbka" peňažného a kapitálového trhu je ďalším dôležitým faktorom ovplyvňujúcim prenos zmeny úrokových sadzieb peňažného trhu na ostatné úrokové sadzby a výdavky v ekonomike. „Plytký" alebo nedokonalo konkurujúci finančný trh spôsobuje často vysokú volatilitu úrokových sadzieb. V takomto prípade je pre banky prispôsobovanie úrokových sadzieb nákladné (buď z administratívnych dôvodov alebo kvôli obavám z narušenia vzťahov s klientelou), a preto nemenia svoje strednodobé sadzby pri každej zmene úrokových sadzieb peňažného trhu. Podobne reakcia úrokových sadzieb plytkého kapitálového trhu na zmenu oficiálnych úrokových sadzieb je ťažko predvídateľná.

Reakcia makroekonomických veličín na zmenu trhových sadzieb

Jedným zo štandardných spôsobov monitorovania transmisného mechanizmu vo vzťahu k reálnej ekonomike je porovnanie zmeny úrokových sadzieb a zmeny reálneho HDP vrátane jeho komponentov. Pre neúplnosť potrebných informácií o vývoji HDP (najmä jednotlivých komponentov) sa obmedzíme len zachytenie určitých vývojových tendencií.

Slovenská ekonomika v sledovanom období 1995 až 1998 vykazovala značné tempá ekonomického rastu súčasne so všeobecným rastom úrokových sadzieb. Táto skutočnosť narušuje platnosť vzťahu medzi úrokovými sadzbami a rastom agregátnych výdavkov (najmä investícií), ktorú sme uviedli v úrokovom kanáli transmisného mechanizmu. Podobne nedochádza k potvrdeniu predpokladu, že vyššie úrokové sadzby budú znižovať spotrebu v prospech úspor. Vysoké úrokové sadzby neznížili výdavky na reálnu spotrebu.

Veľmi dôležitú úlohu v transmisnom mechanizmu menovej politiky zohral kanál výmenného kurzu. Na základe empirických skúseností nemožno potvrdiť väzby medzi úrokovými sadzbami, výmenným kurzom a čistým exportom, ako sú vyššie uvádzané. Odchýlky od teoretických predpokladov možno zdôvodniť uplatňovaným režimom fixného výmenného kurzu alebo nedostatočnou substitúciou medzi domácimi a zahraničnými finančnými aktívami a pasívami.

Záver

Pochopenie kanálov, ktorými menová politika ovplyvňuje reálnu ekonomiku, predstavuje komplexný problém a vyžaduje si preto modelový prístup. Uvedené závery predstavujú analýzu ex post a nekladú si za cieľ rozuzliť komplikovaný reťazec vzájomných súvislostí medzi menovým a reálnym sektorom ekonomiky.

Vplyv zmien úrokových sadzieb na reálnu ekonomiku je relatívne malý. To znamená, že prenos impulzov pri zmene nástrojov priamo pod kontrolou centrálnych bánk (napr. krátkodobé úrokové sadzby alebo povinné minimálne rezervy) na také premenné, ktoré bezprostredne ovplyvňujú investičné alebo spotrebné rozhodnutia nefinančného sektora (úrokové sadzby z úverov, sadzby z vkladov, ceny aktív a výmenný kurz) sa uskutočňuje v podmienkach slovenskej ekonomiky s veľkým časovým oneskorením. Hlavnou príčinou pomalého transmisného procesu medzi krátko-, stredno- a dlhodobými úrokovými sadzbami je štruktúra finančného systému.

ZÁKLADNÉ PRINCÍPY EFEKTÍVNEHO VÝKONU BANKOVÉHO DOHĽADU

Ing. Izabela Fendeková, JUDr. František Hetteš
Národná banka Slovenska

Na 10. medzinárodnej konferencii bankových dohľadov, ktorá sa uskutočnila aj za účasti predstaviteľov NBS v druhej polovici októbra 1998 v Sydney, sa časť rokovaní zaoberala aj implementáciou a uplatňovaním základných princípov efektívneho výkonu bankového dohľadu (ďalej len „základné princípy") v jednotlivých krajinách. Napriek tomu, že základné princípy majú len odporúčací charakter, účastníci uvedenej konferencie znovu zdôraznili, že postupné zapracovanie základných princípov do právneho rámca a ich uplatňovanie považujú za nevyhnutný predpoklad účinného výkonu bankového dohľadu vo svojej krajine.

V rámci konferencie bol poskytnutý priestor jednotlivým účastníkom aj na prezentáciu úrovne zapracovania základných princípov do právneho poriadku príslušnej krajiny. Z vystúpení predstaviteľov bankových dohľadov krajín nielen z regionálnej skupiny strednej a východnej Európy, ale aj z vyspelých krajín vyplynulo, že základné princípy zatiaľ nie sú v plnom rozsahu implementované do právneho poriadku jednotlivých krajín. Princípy, ktoré vo väčšine prípadov nie sú implementované a ani uplatňované, sa týkajú napr. trhového rizika, operačného rizika a rizika krajiny. Taktiež mnohé krajiny zatiaľ nie sú schopné uskutočňovať bankový dohľad na globálnom konsolidovanom základe, čo vyplýva aj z úrovne angažovania sa bánk v zahraničí.

Podnety

Podnetom pre prípravu základných princípov boli závery z rokovaní skupiny G-7 na Lyonskom summite v júni 1996. V novembri 1996 sa po prvý raz uskutočnilo stretnutie členských krajín Bazilejského výboru pre bankový dohľad s 15 nečlenskými krajinami G–10. Na základe spolupráce zástupcov bankových dohľadov uvedených krajín bol v apríli 1997 vypracovaný materiál nazvaný Základné princípy účinného výkonu bankového dohľadu (Core Principles for Effective Banking Supervision), ktorý bol zaslaný na posúdenie a vypracovanie prípadných pripomienok všetkým krajinám, ktoré prejavili záujem o spoluprácu s Bazilejským výborom pre bankové dohľady. Zároveň sa k základným princípom mali možnosť vyjadriť aj medzinárodné organizácie ako napr. Medzinárodný menový fond, Svetová banka. V septembri 1997 na výročnom zasadaní Medzinárodného menového fondu a Svetovej banky v Hong-Kongu bol prijatý rozsiahly dokument, pričom bolo dohodnuté, že aplikácia základných princípov sa bude hodnotiť na medzinárodných konferenciách bankových dohľadov každé dva roky. Po prvý raz sa tak stalo na už zmienenej konferencii v Sydney.

Dôvody

Jedným z hlavných dôvodov pre vypracovanie základných princípov bola potreba medzinárodnej spolupráce pri zabezpečovaní stability finančných systémov v globálnom meradle. Účinný výkon bankového dohľadu je jedným z rozhodujúcich predpokladov pre udržanie stability finančného systému. Zároveň sú základné princípy pre každú krajinu podnetom na preskúmanie existujúceho právneho stavu a praxe výkonu bankového dohľadu ako aj príležitosťou na porovnanie spôsobu a metód výkonu bankového dohľadu.

Základné princípy sú formulované všeobecne a zaoberajú sa všetkými oblasťami výkonu bankového dohľadu. Predpokladá sa, že každý z princípov bude postupne detailne rozpracovaný v osobitnom materiáli, ktoré budú zamerané na aktuálne globálne trendy v danej oblasti. Základné princípy predstavujú zásady, postupy a odporúčania pre účinný výkon bankového dohľadu a pre činnosť medzinárodných organizácií. Súčasne sú považované za „návod" na potrebné legislatívne zmeny v jednotlivých krajinách.

Základné princípy

Základné princípy možno rozdeliť do nasledujúcich 5 častí:

Prvá časť uvádza predpoklady pre výkon účinného bankového dohľadu. Jedným z nich je jasné stanovenie úloh, cieľov a právomocí pre všetky inštitúcie poverené výkonom bankového dohľadu v právnom poriadku príslušnej krajiny. S tým súvisí aj požiadavka pracovnej nezávislosti a primeraných finančných a ľudských zdrojov pre inštitúciu poverenú výkonom bankového dohľadu. V rámci základných predpokladov pre výkon účinného bankového dohľadu sa uvádza aj nevyhnutnosť dostatočnej právnej ochrany pracovníkov bankového dohľadu. Ďalšou požiadavkou je systém primeranej ochrany informácií pri poskytovaní informácií medzi domácimi inštitúciami poverenými výkonom bankového dohľadu a inými domácimi inštitúciami regulujúcimi, príp. inak ovplyvňujúcimi bankový trh. Takto poskytované informácie možno využiť len na účely bezprostredne súvisiace s výkonom bankového dohľadu.

Druhá časť (princípy 2 až 5) vyžaduje vymedziť subjekty a činnosti podliehajúce bankovému dohľadu. Ďalej sa odporúča ochrana slova „banka" v príslušnom zákone. Taktiež podrobne rozoberá povoľovacie postupy v rámci výkonu bankového dohľadu. Medzi ne treba zahrnúť nielen povoľovania nových bánk a pobočiek zahraničných bánk, ale aj sledovania zmien v štruktúre akcionárov existujúcich bánk a procesy posudzovania vhodnosti majetkových účastí bánk v iných právnických osobách. Sledovanie uvedených zmien má zabrániť tomu, aby bola banka vystavená neprimeraným rizikám, resp. uskutočnené majetkové účasti banky nesmú prekážať výkonu účinného bankového dohľadu.

Postup pri udeľovaní nového povolenia pôsobiť ako banka musí obsahovať minimálne hodnotenie vlastníckej štruktúry, menežmentu, obchodného plánu, spôsobu výkonu vnútornej kontroly a kapitálového vybavenia. Pri vstupe zahraničnej banky do bankového sektoru (či už prostredníctvom pobočky alebo dcérskej spoločnosti) sa vyžaduje súhlas bankového dohľadu domácej krajiny, na čo potom nadväzuje spolupráca obidvoch dohľadov pri uskutočňovaní spoločného bankového dohľadu nad novou bankou.

Tretia časť sa zaoberá požiadavkami obozretného podnikania bánk a metódami trvalého výkonu dohľadu na diaľku a dohľadu na mieste (princípy 6 až 21). Okrem stanovenia kapitálovej primeranosti, riadenia úverového a investičného portfólia, jeho pravidelného prehodnocovania, požiadaviek na kvalitu informačného systému v banke sú v tejto časti uvedené aj požiadavky na riadenie rizík v činnosti banky (identifikácia, meranie, monitorovanie a kontrola všetkých rizík). Ide o riziká, ktoré sú spojené s uskutočňovaním bankových činností, napr. úverové riziko, riziko krajiny, trhové riziká, riziko likvidity. Pri určovaní kapitálovej primeranosti je dôležité stanoviť minimálnu výšku kapitálu na účely výpočtu kapitálovej primeranosti pre banky, ako aj definovať jednotlivé zložky kapitálu z hľadiska jeho možného použitia na krytie strát.

Pokiaľ ide o riadenie úverového a investičného portfólia, zdôrazňuje sa povinnosť trvalého sledovania a vyhodnocovania procesu poskytovania úverov a investičných aktivít banky. Okrem toho sa ukladá povinnosť vytvárať rezervy na krytie strát z uvedených bankových činností. Týmto účelom by mala zodpovedať aj úroveň informačného systému v banke, ktorý umožní menežmentu včas rozpoznať rizikové koncentrácie v oblasti úverového a investičného portfólia. Úlohou bankového dohľadu v tejto oblasti je určovať limity, ktoré by mali zabrániť napr. riziku koncentrácie dlžníkov.

Nasleduje časť, ktorá sa týka nezávislého vnútorného kontrolného systému v banke. Jednou z úloh vnútorného kontrolného systému je posudzovanie organizačnej štruktúry banky predovšetkým z hľadiska rozdelenia povinností a zodpovednosti riadiacich pracovníkov. Ďalej sa zameriava na kontrolu správnosti účtovných postupov ako aj na uplatňovanie princípu „štyroch očí". Taktiež sa odporúča pravidelná inventarizácia aktív a investícií banky. Takto uskutočňovaná vnútorná kontrola má byť hodnotená externým auditom.

Zdôraznená je aj požiadavka na aplikáciu opatrení zabraňujúcich praniu špinavých peňazí v banke. Tieto opatrenia vychádzajú zo zásady „poznaj svojho klienta", ktorá predstavuje uplatňovanie vysokých etických a profesionálnych noriem v bankovom sektore a zabraňuje využívaniu bánk zo strany kriminálych živlov.

Za základné metódy trvalého výkonu bankového dohľadu sú považované výkon dohľadu prostredníctvom dohliadok na mieste a dohľadu na diaľku. Dôležitým prvkom výkonu bankového dohľadu je vykonávanie bankového dohľadu na konsolidovanom základe. Dohľad na konsolidovanom základe je definovaný ako možnosť a schopnosť inštitúcie poverenej výkonom bankového dohľadu uskutočňovať kontrolu bankových aj nebankových aktivít, ktoré banka realizuje priamo alebo prostredníctvom svojich dcérskych, pridružených a spoločných podnikov nielen na území domácej krajiny, ale aj v zahraničí. Dôvodom pre takýto komplexný výkon dohľadu je skutočnosť, že aj nebankové aktivity, resp. činnosti realizované prostredníctvom iných členov skupiny, ku ktorej banka patrí, môžu predstavovať pre banku značné riziká. Súčasne je potrebné uplatňovať dohľad na samostatnej aj na konsolidovanej báze a určiť presne, ktoré ukazovatele obozretného podnikania sa budú vyhodnocovať na samostatnej a ktoré na konsolidovanej báze, nakoľko

len používanie obidvoch spôsobov umožňuje primerané vyhodnotenie obozretného podnikania banky a celej skupiny.

Posledná zásada tretej časti obsahuje požiadavky na vedenie účtovníctva v banke a na zverejňovanie informácií o hospodárení banky. Účtovníctvo má preukazný spôsobom poskytovať úplný a pravdivý obraz o finančnom stave a ziskovosti banky. Ďalej je odporúčané zverejňovanie informácií najmä o aktivitách a hospodárení banky, ktoré by mali byť včasné a dostatočné, na vyhodnotenie rizika banky pre účastníkov trhu, čo sa považuje za dôležitý doplnok výkonu bankového dohľadu.

Štvrtá časť tvorená princípom 22 objasňuje formálne právomoci bankového dohľadu v oblasti uplatňovania opatrení na nápravu v prípadoch porušenia bankových zákonov, opatrení obozretného podnikania alebo ak sú vkladatelia ohrození iným spôsobom. Nápravné opatrenia by rozhodne mali zahŕňať aj možnosť zaviesť v banke nútenú správu a v krajnom prípade aj odňať bankovú licenciu.

Piatu časť vytvárajú princípy 23 až 25, ktoré súvisia s cezhraničným bankovníctvom a spoluprácou bankových dohľadov na medzinárodnej úrovni. Jednou z dôležitých požiadaviek v tejto časti základných princípov je výkon globálneho konsolidovaného dohľadu nad bankami, ktoré pôsobia aj v zahraničí. Predpokladom pre výkon globálneho konsolidovaného dohľadu je nadviazanie a udržiavanie pravidelných kontaktov s príslušným bankovým dohľadom v zahraničí najmä formou uzatvorenia dvojstranných dohôd, ktoré upravujú výkon bankového dohľadu vo všetkých oblastiach (pri povoľovaní, dohľade na diaľku a dohľade na mieste). Takéto dohody obvykle obsahujú aj postup oboch dohľadov pri riešení krízových situácií a iné oblasti ako napr. aj otázku poistenia vkladov obyvateľstva. Pri spolupráci dvoch bankových dohľadov je dôležité odstránenie právnych prekážok na poskytovanie informácií získaných pri výkone bankového dohľadu.

V bankovom sektore, kde pôsobia domáce aj zahraničné banky, musí bankový dohľad uplatňovať rovnaké požiadavky na obozretné podnikanie voči všetkým účastníkom bankového trhu.

Prílohy

Okrem 25 princípov má prezentovaný materiál aj dve samostatné prílohy.

Prvá je venovaná štátom vlastneným bankám, ktoré musia dodržiavať rovnaké pravidlá obozretného podnikania ako iné komerčné banky v súkromnom vlastníctve. V prípade nedodržania tejto požiadavky hrozí, že takáto banka sa vo veľkej miere spolieha na štát ako svojho vlastníka, ktorý automaticky uhradí vzniknuté straty, a preto je ochotná vo svojej činnosti podstupovať aj neúmerné riziká. Pritom môžu byť štátom vlastnené banky neodôvodnene zvýhodnené vzhľadom na možný lacnejší a jednoduchší prístup k zdrojom.

Druhá príloha sa zaoberá systémom ochrany vkladov. Jedným z prínosov systému ochrany vkladov je uľahčenie bankovému dohľadu pri rozhodovaní o odobratí bankovej licencie v prípade pretrvávajúcich problémov, ktoré by mohli ohroziť celý bankový systém. Vkladatelia majú byť aj v prípade nútenej likvidácie banky primerane odškodnení.

V roku 1997 po zverejnení základných princípov Bazilejský výbor pre bankové dohľady oznámil, že rozsah a úroveň ich implementácie do právneho poriadku jednotlivých krajín ako aj skutočné používanie sa bude sledovať a vyhodnocovať pravidelne.

Hlavné oblasti zlepšenia

Na základe rozsiahleho dotazníka zaslaného všetkým krajinám, ktoré vykonávajú bankový dohľad, sa uskutočnilo po prvý raz koncom roka 1998 hodnotenie úrovne zapracovania základných princípov na medzinárodnej konferencii v Sydney. Na základe výsledkov prieskumu uplatňovania základných princípov v jednotlivých krajinách (vyplnený dotazník zaslalo 124 krajín), ktoré vypracoval Bazilejský výbor pre bankové dohľady v októbri 1998, boli určené nasledujúce hlavné oblasti zlepšenia výkonu bankového dohľadu:

- zabezpečenie primeraných ľudských zdrojov a technologického vybavenia na vytvorenie, rozvoj a udržiavanie systému výkonu bankového dohľadu,
- vypracovanie postupov na riadenie rizík a uskutočňovanie školení zameraných na proces riadenia rizík,
- vypracovanie postupov pri výkone cezhraničného bankovníctva a konsolidovaného bankového dohľadu a vypracovanie vzoru dohody medzi bankovými dohľadmi v oblasti výmeny informácií získaných počas výkonu dohľadu,
- poskytovanie poradenstva pre premietnutie trhového rizika do opatrenia o kapitálovej primeranosti a pre vypracovanie osobitných opatrení na riadenie rizika prevodu a rizika krajiny,
- vypracovanie metódy na zlepšenie hodnotenia bankového menežmentu, osobitne v procese povoľovania novej banky.

Základné princípy a ich zapracovanie do právneho poriadku v SR znamená zvýšené požiadavky nielen na úroveň výkonu bankového dohľadu v rámci NBS, ale kladie aj nároky na úroveň riadenia samotných bánk a pobočiek zahraničných bánk, ktoré pôsobia na Slovensku.

OCHRANA INVESTOROV

Ing. Róbert Kopál
Asociácia obchodníkov s cennými papiermi

Zabezpečenie dostatočnej ochrany investorov si vyžaduje komplex opatrení a krokov, ktoré vo vzájomnej väzbe môžu zabezpečovať ochranu investorov na prijateľnej úrovni, nakoľko absolútna ochrana neexistuje ani v najrozvinutejších krajinách.

Slovensko má však pri hľadaní riešenia jednu veľkú výhodu a síce, nemusí absolvovať celý vývoj od začiatku, ale pri hľadaní najvhodnejšieho modelu zabezpečenia ochrany investorov môže čerpať zo skúseností najrozvinutejších krajín. Samozrejme, v prípade ich aplikácie v našich podmienkach bude nevyhnutné zohľadniť aj isté vlastné špecifiká, ktoré sú dané najmä historickým vývojom.

Aké sú teda základné piliere ochrany investorov v krajinách s najrozvinutejším kapitálovým trhom a teda aj vysokým stupňom ochrany investorov?

Základným pilierom účinnej ochrany investorov je, popri kvalitnej a desaťročiami formovanej legislatívy v tejto oblasti, dômyselne prepracovaná organizácia subjektov kapitálového trhu s deľbou kompetencií pri zabezpečovaní dozoru nad subjektami kapitálového, resp. finančného trhu. Naviac je podporená vynútením a vymožiteľnosťou práva. Takmer vo všetkých vyspelých krajinách existuje centrálny regulačný, ktorý má v oblasti regulácie subjektov kapitálového trhu najvyššie kompetencie. Okrem tohto centrálneho regulačného orgánu, ktorým je obvykle výbor alebo komisia pre cenné papiere, majú pri regulácií činnosti subjektov kapitálového trhu svoje nezastupiteľné miesto samoregulačné inštitúcie, akými sú spravidla komory alebo asociácie združujúce jednotlivé subjekty kapitálového a finančného trhu (napr. asociácie obchodníkov s cennými papiermi, asociácie investičných spoločností, investičných manažérov, burzy a iné). Jeden z najprepracovanejších a zároveň aj najlepšie fungujúcich modelov regulácie subjektov kapitálovehо trhu, ktorého prioritnou úlohou je okrem iného aj zabezpečovať vysoký stupeň ochrany investorov, je vo Veľkej Británii.

Organizácia kapitálového trhu, štátny dozor a deľba kompetencií vo Veľkej Británii

Základnou právnou normou pre reguláciu kapitálového trhu je Financial Services Act (FSA), ktorý predpisuje minimálne štandardy pre výkon investičného podnikania. Hlavnými inštitúciami pre riadenie odvetvia sú ministerstvo (v súčasnosti je to ministerstvo obchodu a priemyslu, Department of Trade and Industry, DTI) a Bank of England, pričom kompetencie Bank of England sa prejavujú hlavne pri udeľovaní oprávnení na pôsobení na peňažných a devízových trhoch. DTI prenieslo väčšinu kompetencií výboru pre cenné papiere a investičné podnikanie (Securities and Investment Boards, SIB) a ten zasa na oficiálne samoregulačné a profesijné organizácie, na oficiálne burzy a tiež na tzv. building societies (stavebné spoločnosti kombinujúce činnosti stavebných sporiteľní a bytových družstiev). Regulačné normy SIB musia byť minimálne tak prísne, ako ich stanovuje FSA, a regulačné normy samoregulačných organizácií musia byť minimálne tak prísne ako ich stanovuje SIB. V praxi sú na každej nižšej úrovni predpisy čoraz prísnejšie a podrobnejšie.

Deľba kompetencií

Financial services act na jednej strane dáva ministerstvu oprávnenie autorizovať a regulovať investičné podnikanie, na druhej strane zákon umožňuje ministerstvu preniesť väčšinu právomocí na dozorný orgán (designated agency), ktorým je výbor pre cenné papiere a investičné podnikanie (Securities and Investment Boards). V skutočnosti okamžite po prijatí zákona sa 90 % právomocí ministerstva obchodu a priemyslu prenieslo na SIB. Hoci je veľká väčšina právomocí ministerstva prenesaná na SIB, ministerstvo má vždy právo odobrať oprávnenia SIB v takom čase a takom rozsahu, ako to uzná za vhodné, ak sa domnieva, že SIB si riadne neplní svoje povinnosti, resp. ich časť.

V súčasnosti sú prenesené na SIB tieto právomoci:

a) právo udeliť, resp. odobrať oprávnenie oficiálnemu samoregulačnému orgánu,
b) právo udeliť, resp. odobrať oprávnenie oficiálnemu profesijnému orgánu,
c) právo udeliť, resp. zrušiť priamu autorizáciu pre vybrané investičné spoločnosti,
d) právo časovo obmedziť alebo zrušiť autorizáciu tzv. euroosôb (europersons),
e) právo udeliť, resp. zrušiť autorizáciu oficiálnym domácim burzám a clearingovým domom,
f) právo vypracúvať:
- pravidlá výkonu podnikania,
- predpisy o finančných zdrojoch investičných spoločností,
- predpisy o zrušení objednávok zákazníkmi,
- predpisy o zakladaní kompenzačných fondov,
- predpisy o narábaní s peniazmi klientov,
- predpisy o regulácii aktivít propagujúcich investície.

g) právo diskvalifikačných rozhodnutí.

Ministerstvo si okrem právomocí voči samotnému SIB ponechalo kompetencie najmä v oblasti zahraničných vzťahov. Medzi najdôležitejšie patrí autorizovanie zahraničných búrz a clearingových domov a uzatváranie zmlúv so zahraničnými partnermi o podmienkach podnikania na kapitálových trhoch.

Osoby oprávnené na výkon investičného podnikania

Investičné podnikanie môžu vykonávať len autorizované osoby. Podnikanie iných osôb v investíciách je trestné. FSA podrobne stanovuje, ktoré osoby sú autorizované na výkon podnikania, resp. kto im môže túto autorizáciu udeliť a tiež vymenúva osoby z autorizácie vyňaté.

Za autorizované osoby sa považujú:

a) osoby autorizované priamo ministerstvom, resp. SIB. Môžu byť nimi individuálni jedinci, fyzické i právnické oso-

by. Priama autorizácia ministerstvom sa nepoužíva a do zákona bola vsunutá z dôvodu, aby sa zachovala zásada dobrovoľnosti pri vstupe do samoregulačných organizácií. Priama autorizácia cez SIB sa však vyskytuje, i keď ojedinele. Žiadajú o ňu predovšetkým veľké finančné spoločnosti, ktorých aktivity sú natoľko široké, že by museli byť členmi všetkých troch samoregulačných organizácií.

b) členovia oficiálnych samoregulačných organizácií. Každá takáto organizácia, Self-regulatory organisation (SRO), reguluje určitý druh investičného podnikania. Po viacerých reorganizáciách zostali v polovici roka 1995 tri takéto spoločnosti – SFA, IMRO a PIA. Oficiálne uznanie pre každú SRO udeľuje SIB na základe podmienok stanovených zákonom. V troch SRO sú združené takmer všetky britské investičné spoločnosti, banky, brokerské firmy, firmy fyzických osôb, a pod. Autorizáciu na podnikanie im udeľuje príslušná SRO. V praxi sú SRO hlavným článkom britského systému regulácie finančných služieb.

c) členovia profesijných organizácií. Pre niektoré skupiny osôb podnikanie v investíciách nie je hlavným zamestnaním, avšak pri výkone povolania prichádzajú niekedy do styku aj s investíciami. Sú to najmä účtovníci, audítori, právnici a pod. Vo Veľkej Británii sú títo špecialisti združení v profesijných organizáciách, z ktorých niektoré sú oficiálne uznané prostredníctvom SIB, tzv. Recognized Professional Bodies, RPB. Aby RPB mohli dávať svojím členom autorizáciu na podnikanie v investíciách, musia mať svoje štatúty odsúhlasené prostredníctvom SIB. Autorizácia sa nevzťahuje na všetkých členov RPB, ale len na tých, ktorí prichádzajú do styku s investičným podnikaním, a to len popri hlavnom zamestnaní. Podmienky na oficiálne uznanie RPB stanovuje zákon.

d) automatická autorizácia poisťovacím a tzv. svojpomocným spoločnostiam. Tieto oprávnenia sú vydávané poisťovacím spoločnostiam a svojpomocným poisťovacím spoločnostiam (friendly societies) na základe zákona o investičných spoločnostiach z roku 1982. Ak majú poisťovne o to záujem, môžu sa navyše zapojiť do práce niektorej SRO, najmä PIA alebo IMRO.

e) automatická autorizácia pre tzv. euroosoby (europersons). Automatická autorizácia vyplýva z viacerých direktív európskej únie. Pokiaľ ktorákoľvek firma z členského štátu EÚ spĺňa minimálne štandardy vyžadované direktívami EÚ (najmä o kapitálovej primeranosti a pravidlách výkonu podnikania) a bola vo svojom materskom štáte autorizovaná, musí byť automaticky autorizovaná v ktoromkoľvek inom štáte na základe všeobecných štandardov EÚ a na základe štandardov hostiteľského štátu. Britské finančné spoločnosti a úrady nie sú týmto pravidlom nadšené, pretože štandardy EÚ sú v mnohých prípadoch podstatne mäkšie ako britské. Takáto firma – euroosoba (europerson) – musí SIB oznámiť svoj úmysel podnikať vo Veľkej Británii a zaslať povolenie vydané v materskom štáte. Pokiaľ sa SIB nevyjadrí záporne, firma sa považuje za automaticky autorizovanú na výkon podnikania v investíciách.

Výbor pre cenné papiere a investičné podnikanie (Securities and Investment Board)

Financial Services Act umožňuje preniesť časť kompetencií ministerstva na tzv. designated agency, ktorou sa stal výbor pre cenné papiere a investície, SIB. Ako už bolo spomenuté, SIB vykonáva veľkú väčšinu právomocí ministerstva, a to najmä v súvislosti aktivitami na domácom území. Najdôležitejšou aktivitou je bezpochyby vypracúvanie základných štandardov pre samoregulačné organizácie a umožňovanie autorizácie (prostredníctvom SRO) pre podnikanie v investíciách.

SIB má zo zákona pomerne veľkú autonómiu a môže sa odvolať na súd aj proti rozhodnutiu ministerstva. To isté právo majú aj SRO voči SIB a jednotlivé firmy proti rozhodnutiam SRO, SIB a ministerstva.

SIB je rozdelený do 10 oddelení, ktoré pokrývajú nasledovné oblasti: politika odvetvia, medzinárodné vzťahy, regulácia, komodity, futures a opcie, unit trusts (podielové fondy) a životné poistky, tlač a informácie, právne vzťahy, informačné služby, admnistratíva a financie. SIB má právo autorizovať niektoré noviny a časopisy pre udeľovanie rád v investičnom poradenstve. Pravidlá o autorizácii pre výkon investičného podnikania, do ktorého sa ráta aj poradenstvo a propagácia investícií, sú prísne. Autorizácia SIB-u je pre príslušné periodikum nielen cťou, ale aj ochranou a znamená zvýšenie dôveryhodnosti, a tým aj nákladov novín.

Štatút SIB je rozpracovaním zásad vyslovených vo FSA a má zhruba 600 strán rozdelených do desiatich kapitol, pričom deväť sa týka všeobecnej regulácie a desiata upravuje vzťahy medzi SIB, SRO, RPB, RIE a RCH. Najdôležitejšie časti štatútu sa týkajú týchto oblastí:

a) autorizácia na výkon investičného podnikania SIB priamo autorizuje len niektoré vybrané finančné spoločnosti, ktoré o to požiadajú (pričom im SIB nemusí vyhovieť a odkáže ich na príslušnú SRO) a všetky euroosoby. SIB v praxi nemá možnosť odmietnúť autorizáciu euroosobe, ktorá už bola autorizovaná v materskom štáte. Odmietnutie autorizácie by automaticky vyvolalo žalobu na európskom súde, ktorú by Veľká Británia prehrala. Väčšina domácich spoločností nedostáva autorizáciu od SIB, ale od príslušnej SRO. Štatúty príslušných SRO však musia byť minimálne tak prísne a podrobné, ako štatút SIB, ktorý slúži za základný vzor.

b) finančná regulácia. Ide o kľúčovú časť štatútu, ktorej požiadavky podstatne presahujú požiadavky FSA. Finančná regulácia má tieto hlavné časti:

1. Finančné záznamy, ktoré musia:
- udržiavať kontinuálny záznam o činnosti firmy s možnosťou auditu,
- starostlivo chrániť a sledovať narábanie s peniazmi klienta (client money),
- prostredníctvom auditu zaručiť, že peniaze klienta boli použité najlepším možným spôsobom.

2. Finančné zdroje sú diferencované podľa druhov podnikania a podľa druhu firmy. Vzhľadom na rozličné veľkosti firiem a na rozličné druhy rizika v jednotlivých druhoch podnikania sa kritéria finančných zdrojov líšia. K základným kritériam patria:
- hrubé a čisté aktíva a kapitálová vybavenosť,
- stupeň likvidity,
- pomer aktív a výdavkov,
- stupeň rizikovosti vypočítaný ako vážený aritmetický priemer jednotlivých aktív a stupňov rizika týmto druhom aktív prisúdených (celkovo sú aktíva delené do 16 rizikových skupín). Ide o podobný systém rizikovo vážaných aktív ako používajú banky.

3. Pravidlá pre vypracúvanie súvahy, výsledovky, auditu a pod., ktoré však vychádzajú zo všeobecných predpisov o informačných sústavách firiem.

c) pravidlá výkonu podnikania určujú najmä vzťah firmy k zákazníkovi a uvedieme ich osobitne.

d) ochrana proti zavádzajúcim praktikám. Vo Veľkej Británii existuje pravdepodobne najdokonalejšia sieť finančných služieb pre obyvateľstvo v Európe. Napríklad len Personal and Investment Authority registruje okolo 210 tisíc členských firiem a ich agentov, ktoré zákazníkom zväčša ponúkajú životné poistenie, podiely unit trusts, resp. vypracúvajú pre klientov osobné plány investovania. Väčšina týchto firiem sú malé jednotky, ktoré predávajú tzv. kompletizované produkty pripravené veľkými firmami. Stáva sa, že agent niektorej firmy presvedčí zákazníka, aby zrušil doterajšiu poistku a kúpil si nový produkt, ktorý sa však po čase ukáže ako menej výhodný pre zákazníka. Pri obrovskom počte firiem a zákazníkov (takmer každá rodina je nejakým spôsobom zapojená do finančných služieb) ide o mimoriadne závažný problém. SIB vypracoval podrobné pravidlá správania sa firiem voči zákazníkom a uvedieme ich osobitne.

e) financovanie SIB. Najväčšia časť príjmov pochádza z príspevkov členských SRO.

f) kompenzačné schémy. Zaručujú vytvorenie garančných fondov pre zaistenie klientových peňazí proti prípadnému krachu firmy. V prípade krachu firmy musí zákazník uplatniť nárok na úhradu škody do 6 mesiacov od kedy sa o skutočnosti dozvedel.

g) informačná politika. SIB vedie register členov a register členov SRO, RPB, RIE a RCH. Tieto informácie sú prístupné verejnosti, avšak diskvalifikačné rozhodnutia voči členom SIB a SRO i voči ich zamestnancom sú prístupné len na požiadanie.

Samoregulačné organizácie (SRO)

Samoregulačné organizácie (self-regulation organisations, SRO) sú najdôležitejším prvkom v systéme regulácie finančných služieb. Ich vplyv na činnosť firiem je v praxi väčší ako vplyv SIB, ktorý sa koncentruje skôr na strategické otázky. Hoci sú SRO dobrovoľnými organizáciami, s výnimkou niektorých veľkých finančných spoločností priamo autorizovanými cez SIB, sú členmi SRO všetky firmy podnikajúce v investíciách. Každá SRO pokrýva určitý druh investičného podnikania – životné poistenie, obchody s cennými papiermi, resp. investičný manažment.

SRO majú voči členským firmám veľmi široké právomoci. Najdôležitejšie sú tieto:

– autorizácia firmy, resp. zrušenie autorizácie,
– rozpracúvanie štatútov SIB na podmienky subodvetvia,
– právo kontroly všetkých dokladov firmy, v ktoromkoľvek čase bez predošlého upozornenia,
– udeľovanie pokút a iných kárnych opatrení.

Činnosť SRO je financovaná z príspevkov členských firiem. Časť z vybratých príspevkov sa odovzdáva na financovanie SIB.

The Securities and Futures Association (SFA)

SFA vznikla začiatkom 90-tych rokov a v súčasnosti združuje brokerov a dealerov obchodujúcich so všetkými druhmi cenných papierov s výnimkou životných poistiek. SFA je najvplyvnejšou samoregulačnou organizáciou a jej aktivity sa prelínajú s aktivitami the London Stock Exchange. Združuje okolo 2000 členov, pričom rozhodujúci význam majú predovšetkým veľké firmy pôsobiace ako market-makeri na burze.

Investment Management Regulatory Organisation (IMRO)

Členmi IMRO sú firmy manažujúce investičné fondy. V súčasnosti má IMRO asi 1000 členov.

Personal Investment Authority (PIA)

PIA vznikla v roku 1994 zlúčením dvoch SRO: Life Assurance and Unit Trusts Regulatory Organisation (LAUTRO) a Financial Intermediaries, Managers and Brokers Regulatory Association (FIMBRA). Jej poslaním je regulovať firmy predávajúce finančné produkty obyvateľstvu.

Recognized professional bodies (RPB)

RPB združujú osoby, ktorých hlavným zamestnaním nie je podnikanie v investíciách, ale v súvislosti s hlavným povołaním niekedy vykonávajú aj aktvity súvisiace s podnikaním v investíciách. Ide najmä o účtovníkov, audítorov a právnikov. Autorizáciu na výkon podnikania dávajú svojim členom príslušné RPB. Členstvo v niektorej RPB je pre tieto osoby lákavé, lebo poskytuje možnosť aspoň okrajovo sa zapojiť do lukratívneho podnikania, ktoré by im ináč bolo nedostupné.

RPB musia mať vypracovaný štatút odvodený od štatútu SIB. SIB rozhodne o oficiálnom uznaní RPB až po preskúmaní štatútu, ak sa domnieva, že členovia RPB budú dodržiavať všetky pravidlá pre výkon podnikania platné aj pre SRO, najmä v oblasti správania sa voči zákazníkom.

Záver

Napriek istým odlišnostiam v systéme a fungovaní ochrany investorov v rôznych najrozvinutejších krajinách, je hlavnou myšlienkou zabezpečenia fungujúcej a účinnej ochrany investorov, ako aj ostatných subjektov kapitálového trhu, delegovanie kompetencií a povinnosti na úroveň čo najbližšiu kontrolovaným subjektom. Sú to spravidla samoregulačné stavovské organizácie.

Keď sa vrátime na úvod nášho príspevku, tak zistíme, že na Slovensku je väčšina štandardných subjektov zabezpečujúcich ochranu investorov, ako aj ostatných subjektov kapitálového trhu už istý čas etablovaná. Problém je však v tom, že tu chýba jasné rozdelenie kompetencií medzi nimi, resp. samoregulačné organizácie nemajú žiadne kompetencie. Ďalej je problematická otázka vynucovania a vymožiteľnosti práva, a predovšetkým tu chýba ten najdôležitejší subjekt – nezávisly centrálny regulačný orgán s najvyššími kompetenciami, ktorý vykonáva dozor nielen nad podnikateľskými subjektmi kapitálového trhu, ale aj nad samoregulačnými organizáciami.

Možno predpokladať zhodu v názore, že bez mohutných investícií do našich podkapitalizovaných a technologicky zastaralých podnikov nie je možné zabezpečiť hospodársky rast spoločnosti. Keďže investície sa nedajú oddeliť od investorov, je zrejmé, že bez vyriešenia otázky ich účinnej ochrany, a teda aj investícií, to nepôjde.

POISTENIE PODNIKATEĽOV

Ing. Barbora Drugdová, CSc.
Národohospodárska fakulta, Ekonomická univerzita v Bratislave

Rozvoj podnikateľského sektora nastáva po roku 1989, najmä po zohľadnení oddelenia súkromných financií od verejných. Vyčlenením súkromného podnikania a vytvorením legislatívnych predpokladov v rámci neživotného poistenia nastáva značný rozmach poistenia podnikateľov.

Poistenie podnikateľov môžeme charakterizovať ako skupinu poistení, ktoré sa orientujú na riziká ohrozujúce podnikateľskú činnosť konkrétneho podnikateľa.

Podnikateľské riziko je spojené s podnikateľským neúspechom, ktorého najčastejším dôsledkom je strata ako hospodársky výsledok podnikania. Podnikateľské riziko má pre podnikateľský subjekt dve stránky: pozitívnu stránku a negatívnu stránku. Pozitívna stránka pôsobí motivačne na podnikateľský subjekt. Spája sa s nádejou na úspech, s úspešným uplatnením na trhu, s dosiahnutím vysokého zisku, s budúcnosťou podniku a jeho ďalším rozvojom. Negatívna stránka podnikateľského rizika ja spojená s obavami zo straty prípadne až zániku podniku. Podnikateľské riziko možno chápať ako nebezpečenstvo, že skutočné hospodárske výsledky podnikania sa budú odchylovať od plánovaných výsledkov. V hospodárskej praxi sa znižovanie podnikateľského rizika realizuje dvomi prístupmi. Buď sa odstraňujú, či redukujú faktory vzniku rizika, alebo sa znižujú nepriaznivé dôsledky rizika. Redukcia podnikateľského rizika sa uskutočňuje prostredníctvom diverzifikácie, flexibility, delenia rizika, transferu rizika a poistenia.

Poistenie je transferom rizika podnikateľského subjektu na poisťovňu, ktorá podľa poistnej zmluvy finančne pokrýva buď časť alebo celkovú stratu. Poistenie podnikateľov je jedným z najdôležitejších a najnáročnejších poistení, bez ohľadu na to či ide o štátny podnik, akciovú spoločnosť s ručením obmedzením (teda právnicku osobu) alebo o živnostníka, slobodné povolanie a pod. (teda fyzickú osobu). Podľa právneho predmetu poistenia môžeme poistenie podnikateľov rozdeliť do dvoch kategórií:

- poistenie zodpovednosti za škodu,
- poistenie majetku.

Poistenie majetku sa zameriava na škody, ktoré by mohli vzniknúť na majetku fyzických alebo právnických osôb. Poistenie majetku má fakultatívny charakter. Podnikateľský subjekt môže, ale nemusí sám zvážiť, ktoré riziká ho ohrozujú a v prípade vzniku negatívneho javu by mu mohli spôsobiť škody, ktoré by z vlastných zdrojov nebol schopný hradiť, resp. mohli by spôsobiť likvidáciu firmy alebo zánik živnosti. Do poistenia majetku zahŕňame napríklad budovy, stavebné práce, prepravovaný tovar, zásoby, stroje, strojové zariadenia, motorové vozidlá, iné dopravné prostriedky, alebo iné veci, ktoré súvisia s podnikaním – výpočtová technika, elektronické zariadenia, audiovizuálna technika, elektronické zariadenia v čase montáže a skúšobnej prevádzky, prípadne iný hmotný investičný majetok. Druhou kategóriou poistenia podnikateľov podľa právneho predmetu poistenia je poistenie zodpovednosti za škodu.

Poistenie zodpovednosti za škodu je orientované na prevzatie finančného záväzku, za ktorý poistený zodpovedá poškodenému, ak bola ujma spôsobená činnosťou, na ktorú je poistenie zodpovednosti za škodu dohodnuté. Plní dve základné úlohy: 1. ochraňuje osoby zodpovedné za škodu spôsobenú inému (tretej osobe), pred mimoriadnym a dlhodobým zaťažením, ktoré by ich mohlo zasiahnuť pri náhrade škôd veľkého rozsahu, 2. zabezpečuje uspokojenie nárokov poškodených aj vtedy, ak zodpovedná osoba nemá dostačujúce peňažné prostriedky na uhradenie ujmy, za ktorú zodpovedá poistený. Poistenie zodpovednosti za škodu môžeme vo všeobecnosti rozčleniť na:

- zákonné poistenie zodpovednosti za škodu,
- zmluvné poistenie zodpovednosti za škodu,
- povinné zmluvné poistenie zodpovednosti za škodu.

Zákonné poistenie zodpovednosti za škodu podnikateľských subjektov. Patrí sem poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla a poistenie organizácií pre prípad zodpovednosti za škodu pri pracovnom úraze alebo chorobe z povolania. Podnikateľský subjekt je povinný sa poistiť na základe príslušného zákona. Nerozhoduje sa, či sa chce poistiť voči takémuto typu rizika. Obidve tieto uvedené poistenia spravuje zo zákona Slovenská poisťovňa, a. s. Dlhšiu dobu sa objavujú úvahy o tom, že tieto poistenia by mali vykonávať aj iné komerčné poisťovne. Príčinou sú značné peňažné zdroje, ktoré získava Slovenská poisťovňa, a. s., bez vlastného pričinenia, keďže táto úloha jej prislúcha priamo zo zákona.

Zmluvné poistenie zodpovednosti za škodu je poistenie, ktoré má čiste fakultatívny charakter. Patria sem

poistenia zodpovednosti za škodu, ktorú môže spôsobiť podnikateľský subjekt inému subjektu následkom svojej podnikateľskej činnosti. Na slovenskom poistnom trhu v roku 1998 (zdroj Slovenská asociácia poisťovní) bolo 26 poistných produktov v rámci zmluvného poistenia zodpovednosti za škodu, vzťahujúcich sa na podnikateľské subjekty.

Obe strany vstupujú do zmluvno právneho závazku dobrovoľne, na základe vlastného rozhodnutia a uváženia. Po uzavretí dohody alebo zmluvy sa tento dokument stáva pre obe strany záväzný. Záväzky vyplývajúce z tohoto vzťahu sú zakotvené v poistnej zmluve a zmluvné strany sú povinné dodržiavať odo dňa platnosti zmluvy až do skončenia platnosti poistnej zmluvy. Na slovenskom poistnom trhu boli v roku 1998 (stav k 1. 4. 1998) dostupné pre podnikateľov tieto nasledovné poistné produkty: zmluvné poistenie zodpovednosti za škodu, poistenie všeobecnej zodpovednosti, poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú zamestnávateľovi pri výkone povolania, poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone prác v zahraničí, poistenie zodpovednosti dopravcu, poistenie zodpovednosti za finančný záväzok dopravcu – držiteľa karty TIR, poistenie zodpovednosti za škodu spôsobemú pri preprave zásielok a peňazí, poistenie zodpovednosti za výrobok, poistenie zodpovednosti súkromných lekárov a zodpovednosti za zdravotnícky personál, poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone slobodného povolania právnej a ekonomickej povahy, zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone účtovníckej činnosti, poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou poľnohospodárskej organizácie, poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou miest a obcí, poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou organizácie, poistenie zodpovednosti za škodu zasielateľa (špeditéra), poistenie zodpovednosti za škodu podnikajúcich fyzických osôb, poistenie zodpovednosti pri poskytovaní prechodného ubytovania, poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového plavidla, poistenie zodpovednosti za regresné nároky štátu, poistenie zodpovednosti za škodu vyplývajúcu z vlastníctva nehnuteľností, poistenie zodpovednosti za škodu pri výkone stavebných prác, poistenie zodpovednosti za škodu pri vykonaní výstav.

Povinné zmluvné poistenie zodpovednosti za škodu. Toto poistenie sú povinné uzatvárať najmä podnikateľské subjekty, ktoré prevádzkujú svoju činnosť na základe licencií, povolení alebo koncesií. Treba uviesť, že povinné zmluvné poistenie zodpovednosti za škodu je podmienkou k tomu, aby podnikateľské subjekty mohli prevádzkovať činnosť, na ktorú dostanú oprávnenie. Povinné zmluvné poistenie zodpovednosti za škodu zahrňuje povinné zmluvné poistenie zodpovednosti za škodu všetkého druhu. Podľa údajov Slovenskej asociácie poisťovní v roku 1998 (stav k 1. 4. 1998) bolo na slovenskom poistnom trhu lá poistných produktov, ktoré poskytovalo 13 poisťovní. Patria sem: povinné zmluvné poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou lietadla, povinné zmluvné poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou námorných a riečnych plavidiel, povinné zmluvné poistenie za škodu cestného dopravcu, povinné zmluvné poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú výkonom poľovníckej činnosti, poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú výkonom činnosti komerčných právníkov, povinné zmluvné poistenie za škodu spôsobenú výkonom činnosti autorizovaných stavebných technikov, poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú výkonom činnosti patentových zástupcov, poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú výkonom činnosti auditorov, povinné zmluvné poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú výkonom činnosti autorizovaných projektantov, poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú výkonom činnosti daňových poradcov, poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú výkonom činnosti stomatológov, poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú výkonom činnosti lekárov, poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú výkonom advokádskej činnosti, poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú v oblasti klinickej psychológie, poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú výkonom činnosti neštátneho zdravotníckeho zariadenia, poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú výkonom činnosti neštátnej lekárne, poistenie zodpovednosti za škodu zdravotníckeho zariadenia vzniknutú pri overovaní nových medicínskych poznatkov na človeku.

V rámci poistenia podnikateľov je na slovenskom poistnom trhu množstvo poistných produktov, ktoré v súčasnosti poskytuje 26 poisťovní (stav k 15. 11. 1998 podľa údajov Slovenskej asociácii poisťovní). V období prvého polroka 1998 nepribudla na slovenský poistný trh žiadna nová poisťovňa. V Slovenskej republike k 30. 6. 1998 pôsobilo 23 poisťovní a jedno podporné pohrebné združenie. V priebehu júla 1998 bola licencia udelená dvom ďalším subjektom, ktoré môžu pôsobiť na slovenskom poistnom trhu a to: R + V poisťovne, a. s., a Wüstenrot, životnej poisťovni, a. s.

Záverom danej problematiky možno konštatovať, že poistenie podnikateľov je veľmi špecifickou oblasťou poisťovníctva. Jeho špecifickosť vyplýva z rôznorodej činnosti podnikateľských subjektov. Preto poisťovne, ktoré pôsobia na slovenskom poistnom trhu počítajú s určitou flexibilitou svojich poistných produktov ponúkaných práve tejto skupine. V budúcnosti môžeme očakávať, že sa vytvorí priestor pre vznik ďalších nových poistných produktov Keďže poistenie je služba a nie tovar, každá poisťovňa musí klásť dôraz na publicitu a v neposlednom rade aj na najprijateľnejšie formulovanie všeobecných poistných podmienoktak, aby vyhovovali segmentu, ktorému sú určené, teda podnikateľskému sektoru. Je dôležité, aby všeobecné poistné podmienky boli formulované čo najpodrobnejšie pri každom druhu poistení pre podnikateľov, aby viedli k vzájomnej spokojnosti medzi podnikateľmi a poisťovňami.

KALKULAČNÝ SYSTÉM NÁKLADOV A VÝNOSOV AKO ZÁKLADNÝ PREDPOKLAD ZAVÁDZANIA CONTROLLINGU V BANKE

Ing. Mária Režňáková, CSc., Podnikateľská fakulta VUT Brno
Ing. Alžbeta Foltínová, CSc., Fakulta podnikového manažmentu EU v Bratislave

Charakteristika bankového controllingu

Controlling je v širokom zmysle určitá filozofia systematického riadenia podľa cieľov, orientovaná na zaistenie dlhodobej budúcej existencie podniku. Vystupuje ako nový, moderný, ale potrebný nástroj efektívneho riadenia každej firmy. Správne vysvetliť pojem controlling je veľmi dôležité.

Controlling predstavuje špecifickú formu práce s informáciami. Je to proces čoraz silnejšieho prerastania informačnej podpory do vlastného riadenia hodnototvorného procesu podniku a smeruje k náprave jeho nedostatkov. Je to moderná, logická vývojová etapa v riadení, ktorá slúži na docielenie zisku a stabilizáciu likvidity.

Jadrom controllingu je porovnávanie plánovaného stavu so skutočnosťou, analytická práca zameraná na diagnózu tendencií a budúcich výsledkov a na hľadanie spôsobov, ako ich žiaducim spôsobom ovplyvniť.

Controlling je subsystém riadenia, ktorý koordinuje plánovanie, analýzu a kontrolu, a informačné zabezpečenie.

Úlohou controllingu je teda okrem iného:
- inšpirovať vedenie k odkrývaniu nových možností prinášajúcich ekonomický efekt,
- prepočítavať a hodnotiť efekty podnikateľských aktivít a rozhodnutí,
- odkrývať budúce riziká,
- programovať a plánovať vývoj podnikateľského subjektu pomocou ukazovateľov,
- hodnotiť, ako sa plánované ciele a aktivity plnia,
- upozorňovať na hroziace a reálne odchýlky od žiaduceho vývoja.

Americký zväz controllorov (Financial Executives Institute) sformuloval v roku 1962 pre controlling katalóg úloh:

1. **Plánovanie.** Zahŕňa:
- vytvorenie plánovacieho systému podnikateľského subjektu vrátane spolupráce pri tvorbe optimálnej stratégie podniku,
- zostavenie, koordináciu a administratívne zaistenie podnikových plánov,
- pôsobenie na skvalitnenie rozpočtov a kalkulácií,
- vytváranie podmienok na finančno-ekonomickú motiváciu vnútropodnikových jednotiek.

2. **Výkaznictvo a interpretácia (rozbor).** Sem patria:
- nákladové účtovníctvo a kalkulácie, manažérske účtovníctvo, finančné účtovníctvo ako informačná základňa rozborov,
- zostavenie výkazov, porovnanie plánu so skutočnosťou, analýza stavu a príčin odchýlok.

3. **Hodnotenie a poradenstvo**, t.j.:
- poradenstvo pre manažérov vo všetkých otázkach plánovania, riadenia a kontroly,
- vyhodnocovanie finančných a ekonomických dôsledkov dôležitých rozhodnutí, predovšetkým investičných, inovačných, diverzifikačných, reštrukturalizačných a pod.

4. **Daňové záležitosti.**

5. **Výkaznictvo na štátne účely.**

6. **Ochrana majetku** – vnútorný kontrolný systém, revízia a zaistenie ochrany majetku vrátane poistenia.

7. **Národohospodárske výskumy** – priebežná analýza externého okolia.

Na základe tohto katalógu je pre zavedenie controllingu potrebné vytvoriť minimálne nasledujúce podmienky:
- vytvoriť systém plánovania a kontroly (hlavne rozpočtovníctva),
- zaviesť manažérsky orientované účtovníctvo, zamerané na prognózu nákladov a výnosov, stanovenie čiastočných cieľov, kontrolu stanovených cieľov,
- vytvoriť manažérsky informačný systém.

Controlling môže byť v banke organizačne začlenený dvoma spôsobmi:
- úlohy controllingu môžu byť priradené jednotlivým organizačným jednotkám,
- controllor môže byť hierarchicky začlenený do systému riadenia banky.

Vo väčšine bankových inštitúcií sa vychádza z maticovej organizačnej štruktúry, ktorá umožňuje využívať znalosti špecialistov v centrálach, vzťahujúce sa na funkcie a produkty pre zákazníkov v pobočkách a filiálkach.

Z hľadiska zodpovednosti sa controlling často spája so zodpovednosťou za automatizovaný informačný systém a organizáciu bankovej inštitúcie, čo ho radí na prvú, resp. druhú hierarchickú úroveň. Výlučne centralistické chápanie controllingu jedným miestom je však problematické, pretože sa znemožňuje tzv. self-controlling decentralizovaných jednotiek.

Všeobecne by malo platiť, že sa centralizujú tie úlohy, ktoré sa týkajú banky ako celku (napr. riadenie pobočiek). Naopak, decentralizácia je vhodná pri úlohách spojených výlučne s určitou oblasťou činnosti banky.

Úlohou controllingu na vrcholovej úrovni, teda strategického controllingu je:
- manažment portfólia,

– strategický manažment bilančnej štruktúry,
– rozpočtový manažment.

Obsahom operatívneho bankového controllingu, t.j. controllingu pobočiek, je hľadanie odpovedí na nasledujúce otázky:
– Koľko zarába banka na jednotlivých obchodoch?
– Aký vysoký je úrokový výnos z jednotlivých obchodov?
– Aké riziko vykazujú určité obchody?
– Kde a aké náklady vznikajú a za aké bankové služby?
– Aký je prínos jednotlivých produktov (napr. sporenie, úvery), zákazníckych skupín alebo predajných miest k prevádzkovému výsledku?
– Na ktorých zákazníkoch či produktoch banka (ne)zarába?
– Ako ovplyvňujú určité podmienky pre zákazníkov celkový výsledok banky?

Pobočky sú tie miesta banky, ktoré umožňujú vznik obchodného vzťahu medzi klientom a bankou, a ktoré sa o tento vzťah starajú. Predstavujú tiež spojovací článok medzi bankou a trhom, ich úspech podmieňuje úspech celej banky. Význam pobočiek sa prejavuje aj v tom, že práve prostredníctvom nich sa presadzujú všetky plány banky. Preto je nevyhnutná integrácia celobankového a pobočkového controllingu.

Táto integrácia spočíva v tom, že možno rozoznať pobočkové výsledky ako komponenty celkových výsledkov a zladiť ich s celobankovými veličinami. Východiskom je rozvoj nástrojov, ktorými môže byť vymedzená výsledková spojitosť medzi pobočkami a centrálou.

Základom bankového controllingu sú výsledky a ciele controllingu na celobankovej úrovni. Na vrcholovej úrovni prebieha definovanie žiaducej bilančnej a obchodnej štruktúry, čím sa vymedzuje ziskový a rastový potenciál a ohraničujú sa riziká na zaistenie štrukturálnej potreby zisku. Informácie na zaistenie ziskového a rastového potenciálu sa dajú na rôznych segmentoch trhu získať iba vyhodnotením detailných výsledkov získavaných v pobočkách, resp. obchodných miestach.

V ďalšom kroku sú preto tieto globálne dáta rozštiepené do výsledkových veličín jednotlivých pobočiek (objemy, marže, prevádzkové náklady).

Zo súhrnu úloh, ktoré má bankový controlling plniť, sú priradené pobočkám predovšetkým funkcie, ktoré vytvárajú a podporujú vedomie zodpovednosti a závislosti na výsledkoch. K tomu patrí na jednej strane vytváranie duševných, organizačných a inštrumentálnych predpokladov controllingu, na druhej strane vytvorenie integrovaného rozpočtového a controllingového systému riadenia podľa výsledkov. Ide o nasledujúce úlohy:

1. Presadzovanie výnosovo orientovanej riadiacej filozofie.

Výnosovo orientované bankové riadenie znamená decentralizované riadenie. Predpokladom decentralizovaného riadenia je informovanie zamestnancov o dosahovaných výsledkoch. Zamestnanci si musia v každom okamihu dokázať odpovedať na to, ako sa práve uzavretý obchod prejaví na účte pobočky a celej banky. Skutočnosť, že zodpovedný pracovník môže zistiť, aký výsledok dosiahol pri uzavretí určitého obchodu alebo ako sa tento výsledok pri nižšej angažovanosti zhoršil, vedie k najväčšej motivácii zamestnancov.

2. Organizácia klientsky orientovaných ziskových stredísk.

Organizácia ziskových stredísk znamená, že pobočky a expozitúry sú samostatne zodpovedné a sú voľne riadené a kontrolované prostredníctvom prínosov k výsledku. Ich vlastný úspech nesmie byť ovplyvňovaný lepšími alebo horšími výsledkami v iných oblastiach podnikania.

3. Zavádzanie manažérskeho účtovníctva.

Vytvorenie účtovného a informačného systému zameraného na rozhodovanie a poskytujúceho kvalitné a včasné informácie je predpokladom kvalifikovaných obchodno-politických rozhodnutí na celobankovej i pobočkovej úrovni. Celkový výsledok banky však musí byť rozložiteľný na rôzne komponenty a sledovateľný od jeho vzniku v najmenších jednotkách banky až po konečný stav.

4. Vývoj uzavretého rozpočtového systému.

Predpokladom fungovania efektívneho bankového riadiaceho systému je vytvorenie bankovej kalkulácie orientovanej na rozhodovanie, ktorá je základom rozpočtových a kontrolných procesov v banke.

Aby sa globálne ciele banky dali presadzovať až na najmenších pobočkových jednotkách, musí rozpočtový a kontrolný systém zabezpečovať realizáciu nasledujúcich funkcií:
– Celkové bankové ciele (rentabilita, riziko, rast) sú rozpočítateľné na jednotlivé obchodné oblasti.
– Plánované údaje sa neustále porovnávajú s priebežnými výsledkami a analyzujú sa príčiny odchýlok.
– Pobočky a zodpovedné úseky majú k dispozícii potrebné finančné a technické prostriedky.

Organizačnou realizáciou princípov bankového controllingu je budovanie stredísk zodpovednosti, ktoré sú predpokladom sledovania úspešnosti decentralizovaných jednotiek a motivácie pracovníkov.

Stredisko zodpovednosti, resp. hospodárske stredisko predstavuje organickú skupinu charakterizovanú tým, že:
– jeho ciele sú v súlade so všeobecnými cieľmi banky,
– má určitý stupeň autonómie v rozhodovaní, aby mohlo tieto ciele dosahovať,
– má určeného vedúceho, ktorý vykonáva uložené funkcie,
– má vlastné zdroje,
– má vzájomné väzby s ďalšími strediskami zodpovednosti, ktorým poskytuje služby,
– má väzbu na klienta,
– dosahuje hospodársky výsledok.

Nejde teda jednoznačne o prvok organizačnej štruktúry, ale o prvok ekonomickej štruktúry. Môžu sa vyskytovať prípady, keď jediné stredisko zodpovednosti môže spájať viac oddelení organizačnej štruktúry, resp. treba vytvoriť tzv. fiktívne zodpovednostné stredisko, ktoré slúži na zaznamenávanie určitých rozhodnutí alebo účtovných pohybov.

V podmienkach banky môže ísť o nasledujúce zodpovednostné strediská:
– ziskové strediská (strediská hlavnej činnosti) – pokrývajú činnosti, ktoré tvoria príjmy, sú na úrovni priameho kon-

taktu s klientom alebo trhom. Môže to byť napr. oddelenie obchodov s cennými papiermi, devízové arbitráže, riadenie hotovosti a pod.,
- strediská služieb (servisné) – sú spojené s operáciami pre klientov (alebo pre banku na jej vlastný účet), zaoberajú sa administratívnym, účtovným alebo počítačovým spracovaním operácií. Tieto činnosti možno zvyčajne merať vo fyzických objemoch – ide hlavne o ich hromadné spracovanie. Prácu týchto stredísk možno kvantifikovať a účtovať cieľovým (odberajúcim) strediskám,
- funkčné strediská – zahŕňajú riadenie určitých výdavkov na účtoch iných, resp. riadenie určitých zdrojov (nehnuteľností, likvidných aktív, materiálových alebo ľudských zdrojov) v prospech iných, ak sa vyžaduje centralizované riadenie,
- štrukturálne strediská – zahŕňajú správnu činnosť, ich výsledky sa dajú ťažko kvantifikovať a priradiť k ďalším činnostiam (napr. riadenie, všeobecné štúdie).

Bankové náklady a výnosy

Výpočet nákladov a výnosov patrí k základným úlohám bankového controllingu, ktoré spadajú do kompetencie manažérskeho účtovníctva. Základným poslaním manažérskeho účtovníctva je podávať čo najkomplexnejšie informácie potrebné na kvalifikované rozhodovanie a riadenie.

Tieto informácie treba posudzovať z troch hľadísk:
- organizačné – definovanie jednotlivých organizačných jednotiek a ich podielov na vytvorenom celobankovom výsledku, tak aby bolo možné porovnanie ich efektívnosti,
- produktové – sledovanie, ako sa jednotlivé produkty, resp. skupiny produktov (externé i interné) podieľajú na celobankovom výsledku (ziskovosť, nákladovosť, stanovenie ceny a pod.),
- klientské – ako jednotliví klienti, resp. skupina klientov prispievajú k výsledku celej banky, pričom ide o sledovanie účtov klientov s cieľom ďalšej agregácie a segmentácie.

Tieto dimenzie sa pri analýzach v banke neustále prelínajú a nemožno na ne v žiadnom prípade nazerať izolovane. V každej z nich dochádza k analýzam rovnakej skutočnosti – hospodárskeho výsledku banky pri existujúcom stupni rizika, za ktorého sa tento výsledok dosiahol.

Sledovaním nákladov a výnosov z uvedených troch hľadísk sa identifikuje ich vzájomný vzťah s cieľom:
- hľadania dolnej cenovej hranice realizovaných úkonov, ktorá zodpovedá skutočne vzniknutým nákladom,
- merania hospodárnosti bankových stredísk (hľadanie odpovedí na otázku, či nie je možné dosiahnuť rovnaký výkon s vynaložením nižších nákladov),
- zisťovania úspešnosti prevádzkarne (pobočky, expozitúry) pomocou priebežného prevádzkového výsledku, ktorý efektívne vyjadruje výsledky (úspešnosť) určitého obdobia.

Pri realizácii uvedených cieľov je potrebné dodržiavať zásadu relevantných nákladov a výnosov, t.j. jednotlivým strediskám i obchodom priraďovať iba náklady a výnosy významné pre určité rozhodnutie alebo informáciu. Napr. personálne náklady pobočky sú relevantné pre zistenie a posúdenie prevádzkového výsledku pobočky a ich výška je indíciou toho, či pobočka pracuje hospodárne alebo nie. Na druhej strane v prípade potreby zistiť krátkodobú minimálnu cenovú hranicu pre úverový obchod sa personálne náklady nezohľadňujú, pretože sú z tohto pohľadu fixné (existovali by i v prípade nerealizovania tohto úverového obchodu).

Náklady a výkony v bankovej činnosti majú čiastočne rozdielny charakter. Táto skutočnosť sa označuje ako dualizmus bankových výkonov. Napr. s poskytnutím úverov súvisia okrem iného úrokové výnosy a poplatky za vedenie účtu. Úrokové výnosy sa zisťujú podľa výšky poskytnutého úveru, poplatky za vedenie účtu sú náhradou za služby (pracovné výkony) finančnej inštitúcie.

V súvislosti s tým sa rozlišujú hodnotové výkony (späté s obstarávaním a poskytovaním peňažných zdrojov) a prevádzkové (kusové) výkony (ako doplnkové a pomocné na zabezpečenie hodnotových výkonov) a s nimi súvisiace hodnotové a kusové náklady.

Myšlienkové oddelenie bankovej činnosti na prevádzkovú a hodnotovú oblasť tvorí základ pre výpočet bankových nákladov.

A) Kalkulácie v hodnotovej oblasti

Porovnanie nákladov a výnosov v hodnotovej oblasti, teda debetných a kreditných úrokov sa realizuje v rámci výpočtu úrokovej marže, resp. úrokového rozpätia (spread). Chápe sa ako rozdiel výnosovej a nákladovej úrokovej sadzby.

Celkovým úrokovým rozpätím sa rozumie relatívne číslo, ktoré predstavuje prebytok úrokových výnosov nad úrokovými nákladmi, vyjadrené percentuálne z objemu obchodov. Výpočet zahŕňa celú hodnotovú sféru – ide o výpočet celkového úrokového rozpätia. Pri výpočte sa vychádza z nekompenzovanej bilancie, kde sa okrem kapitálových hodnôt vykazujú výnosy, prípadne náklady na úroky z jednotlivých položiek ako vážená priemerná úroková sadzba.

Pri výpočte čiastkového úrokového rozpätia sa vychádza zo ziskových stredísk z jednotlivých účtov klientov, čo následne umožňuje vytvoriť sumarizáciu za klienta, klientské skupiny, produkty, nákladové miesta, pobočky a pod.

Pri vyjadrení skutočnej objektívnej hodnoty úverových obchodov vzniká problém priradiť konkrétnym úrokovým nákladom a výnosom skutočne vyvolané prevádzkové náklady. V bankovníctve je vysoký podiel fixných a spoločných nákladov. Preto by bolo iba veľmi obťažné priradiť všetky prevádzkové náklady konkrétnym obchodom, ktoré ich vyvolali.

Ťažko rozúčtovateľné by boli i rizikové náklady, pretože v ich prípade ani nie je jasné, či vôbec nastanú. Preto sa zohľadnenie rizikových nákladov realizuje tak, že každý príjemca úveru musí kvôli možnosti, že i on by sa mohol stať platobne neschopným, niesť určitú časť rizikových nákladov. Jednotlivé úverové obchody by však mali byť zaťažené rizikovými nákladmi čo najpresnejšie podľa toho, do ktorej rizikovej skupiny patrí príjemca úveru.

Vzhľadom na to, že pre každé použitie prostriedkov na strane aktív vzniká potreba refinancovania, priraďujú sa jednotlivým úrokovým výnosom i náklady na úroky vznikajúce v súvislosti so zaistením zdrojovej potreby. Tým sa vytvára predpoklad na zistenie efektu každého uzatvoreného obchodu na celkový úrokový výnos. Pri výpočte sa používajú tri metódy:

1. Poolová metóda.

Pri poolovej metóde sa predpokladá, že všetky zdroje plynú do jedného fondu (jednoduchá poolová metóda, resp. viacnásobný pool, ak dochádza k vytvoreniu niekoľkých fondov podľa časovej viazanosti zdrojov), z ktorého sa financujú všetky aktíva. Táto metóda umožňuje posúdenie výhodnosti jednotlivých úverových obchodov vzhľadom na priemernú cenu zdrojov a vyčíslenie príspevku tohto obchodu k celkovej úrokovej marži.

2. Bilancia vrstiev.

Podstata tejto metódy spočíva v tom, že konkrétnemu obchodnému prípadu na strane aktív je pridelený konkrétny zdroj financovania z hľadiska rentability i likvidity. To umožňuje stanoviť konštantné úrokové rozpätie na celú dobu trvania obchodu a prenesenie rizika zmeny úrokových sadzieb na centrálu, ktorá rozhodnutie tohto druhu realizuje. Hlavný problém je v identifikácii priamych vzťahov medzi určitými položkami pasív (zdroje prostriedkov) a použitím prostriedkov na strane aktív – vytváranie vrstiev. Je zrejmé, že priama súvislosť je výnimočná. Ide napr. o refinancovanie účelového úveru pre verejnoprávne inštitúcie. Vo väčšine prípadov sa použitie prostriedkov realizuje na základe rozhodnutia bankového manažmentu.

Pri použití oboch metód (poolovej i bilancie vrstiev) je potrebné určiť, ktorej strane (aktív resp. pasív) pripadá výnos z realizovaného obchodu. Odporúča sa rozpolenie úrokového rozpätia, pokiaľ nie sú k dispozícii dodatočné informácie o podiele na dosiahnutí úrokovej marže.

3. Metóda trhových úrokov.

Na rozdiel od poolovej metódy a metódy vrstiev je metóda trhových úrokov založená na predpoklade, že každý bankový obchod ovplyvňuje výsledok banky nezávisle od ostatných obchodov. Miesto toho, aby boli hodnotené jednotlivé aktívne a pasívne obchody z pozície úrokových sadzieb druhej bilančnej strany, sú metódou trhových úrokov hodnotené jednotlivé aktívne a pasívne obchody podľa hodnotiacich meradiel jednej bilančnej strany. Základom je tzv. princíp alternatívnych nákladov. Znamená, že úžitok obchodu spočíva v tom, že zhodnotenie je pri ňom vyššie ako pri porovnateľnom alternatívnom obchode. Ako meradlo teda slúži alternatívny obchod, od ktorého sa upustilo kvôli realizovanému obchodu. Z toho vyplýva, že úverový obchod je rentabilný iba v prípade, keď jeho úrokový výnos je pri zohľadnení rizika a transformačných nákladov vyšší ako vklad rovnakej viazanosti (napr. v centrálnej banke). To isté platí i na strane pasív. Ako cenu alternatívneho zdroja (použitia) možno použiť napr. sadzbu, za ktorú centrála poskytuje a odkupuje prostriedky pobočky.

S aplikáciou tejto metódy súvisí definovanie služobného a štruktúrneho príspevku.

Služobný príspevok vychádza z výnosových a nákladových efektov dosiahnutých pri porovnateľných klientských obchodoch voči alternatívnym kapitálovým či peňažným obchodom. Tento efekt je možné priamo zúčtovať, pretože bol dosiahnutý iba ním. Charakterizuje kvalitu dosahovaných obchodných podmienok v pobočke.

Štruktúrny príspevok predstavuje viazanostnú prémiu dosahovanú na základe možnosti časovej transformácie úrokov pri nákupe zdrojov a použití voľných prostriedkov. Jeho výška je ovplyvňovaná centrálou a predstavuje príspevok centrály k dosiahnutému výsledku hospodárenia.

B) Kalkulácie v prevádzkovej oblasti

Výpočet kusových nákladov má za cieľ priradiť jednotlivým pobočkám (resp. ziskovým strediskám) náklady, ktoré súvisia s ich činnosťou. Tým sa umožňuje sledovať hospodárnosť celej inštitúcie i jednotlivých pobočiek. Priradené náklady sú tiež podkladom na stanovenie dolnej cenovej hranice pre trhové výkony, ktoré sa zisťujú podľa počtu realizovaných prípadov (kusov). Pri klasickom výpočte kusových nákladov sa používa nasledujúci postup:

1. Výpočet nákladových miest

Účelom je zistiť náklady podľa miesta vzniku. Postupuje sa v nasledujúcich krokoch:

a) Vytvorenie nákladových miest (miest vzniku nákladov – stredísk), pričom sa môže vychádzať z organizačnej štruktúry alebo zriadiť strediská podľa iných hľadísk vhodných na výpočet nákladov (regionálne, zákaznícke a pod.).

b) Priradenie nákladov jednotlivým strediskám. Jednotkové náklady možno priradiť priamo podľa princípu príčinnosti. Režijné náklady sa musia vzťahovať k jednotlivým strediskám, resp. nákladovým miestam podľa určitých kľúčov – rozpočítať (ak nie je možné priame priradenie). Najčastejšie používanou rozvrhovou základňou sú personálne náklady, čo môže (vzhľadom na ich vysoký podiel) spôsobovať značné nepresnosti.

c) Rozvrhovanie nákladov prevádzkových (funkčných) stredísk. Všetky prevádzkové výnosy sa vzťahujú na trhové strediská, ktoré by ale neboli schopné fungovať bez výkonov štábnych a prevádzkových stredísk. Preto sa na výkony týchto stredísk nahliada ako na podporné činnosti pre trhové strediská. Náklady trhových stredísk treba zaťažiť nákladmi štábnych a prevádzkových stredísk.

d) Rozvrhovanie nákladov štábnych stredísk. Rozvrhovú základňu i v tomto prípade tvoria personálne náklady trhových stredísk.

2. Výpočet nositeľov nákladov

Výpočtom nákladov na trhové strediská sa získali podklady na výpočet nákladov pre každý jednotlivý trhový výkon, čo je cieľom zisťovania nákladov na jednotlivé výkony. Uvedená kalkulácia predstavuje základ na posúdenie rentability jednotlivých výkonov a výkonových skupín a môže

byť podkladom na stanovenie dolnej cenovej hranice výkonu.

Najjednoduchší spôsob zisťovania nákladov na obchodný prípad je využitie divíznej kalkulácie: náklady sa delia počtom v ňom uskutočnených výkonov (napr. v platobnom styku iba platobné príkazy). Ako pomôcka v tomto smere môže poslúžiť položková štatistika, v ktorej sú zachytené všetky obchodné prípady podľa množstva. Náklady na jednotlivé výkony treba zisťovať oddelene, pretože rôzne bankové výkony vyžadujú rozdielnu intenzitu práce. Rozhodujúce je správne definovanie nákladových miest.

V priemysle sú pri výpočte nákladov na jednotlivé výkony rozšírené a všeobecne uznávané metódy príspevku na krytie a účtovanie jednotkových nákladov. Tieto metódy nie sú z dôvodu vysokého podielu fixných nákladov v bankách priamo prenosné do bankového sektora.

Kalkulačný systém banky treba preto rozvíjať na báze štandardných jednotkových nákladov. Vychádza sa z dôsledného zúčtovania nákladov podľa princípu príčinnosti a zohľadňovania vždy len relevantných veličín do kalkulácie.

V tomto smere sa hovorí o relatívnych jednotkových nákladoch, a to z toho dôvodu, že sa nakoniec všetky v banke vznikajúce prevádzkové náklady môžu považovať za jednotkové, keď sa zvolí správna kalkulačná úroveň. (Napr. platy vrátnika a správcu budovy vzťahujúce sa na jednotkové náklady nákladového strediska sú všeobecnými – fixnými nákladmi, ak sa však vzťahujú na celú banku, sú nákladmi jednotkovými. Platy pracovníkov úverového oddelenia sú síce jednotkovými nákladmi vo vzťahu k oddeleniu, ale všeobecnými vo vzťahu k jednému úverovému obchodu.) V schéme relatívnych jednotkových nákladov sú dôsledne zachytávané všeobecné náklady ako jednotkové, a to tam, kde na ne v hierarchii banky ešte môže byť nazerané ako na jednotkové náklady. Od rozpočítavania a prenášania fixných nákladov sa úplne upustilo.

Ako priame náklady sa v bankách zachytávajú iba hodnotové náklady a výnosy. Na kalkuláciu jednotkových nákladov na výkony sa používajú štandardné jednotkové náklady. Sú určené na základe objemu činností, štandardných časov spracovania a cien, ktoré platia strediská za získané zdroje. Tieto náklady predstavujú normu, ktorá musí byť po určité obdobie dodržovaná. Rozdiel oproti metóde účtovania celkových nákladov je v tom, že neudávajú celkové náklady pripadajúce na jednotku, ale náklady, ktoré podľa meradla určitej požadovanej hospodárnosti na tvorbu prevádzkového výkonu môžu byť za normálnych okolností nadsadené. To umožňuje vylúčenie nákladov z nehospodárnosti. Použitím štandardných časov na spracovanie je docielené to, že sú kalkulované iba užitočné náklady.

Kusové náklady na čiastkové výkony zostanú takto nezávislé od skutočných kapacít a od využitia týchto kapacít. Kalkulácie normovaných nákladov na základe rozsahu operácií v oblasti bankovníctva treba robiť citlivo. Služby a činnosti administratívneho spracovania sú často rozptýlenejšie a viac vzájomne prepojené ako v priemysle, a preto ich možno ťažšie rozložiť na systematické základné výkony.

K výpočtu jednotkových nákladov vedie nasledujúci postup:

1. Určiť oddelenia, ktoré sú zúčastnené na výkone.

2. Určiť pracovné postupy podieľajúce sa priamo na tvorbe prevádzkového výkonu, ktorým je na základe tzv. časových štúdií pridelený štandardný čas na spracovanie. Musí ísť o pravidelne sa opakujúce, podobné činnosti, aby boli jednotlivé výkony merateľné. Štandardné časy na spracovanie predstavujú čas operácie, ktorý zohľadňuje požadovanú úroveň hospodárnosti. Môžu byť zistené na základe časových štúdií a líšiť sa od reálnych hodnôt.

3. Výpočet štandardných jednotkových nákladov, t.j. nákladov na štandardné časy spracovania pre dané nákladové strediská prepočítané na sekundu: Celkové jednotkové náklady (Sk/mesiac) určitého nákladového strediska sú delené celkovou pracovnou kapacitou tohto strediska (sekúnd za mesiac).

Získané výsledky možno použiť na analýzu odchýlok, pri ktorej sa zisťuje plytvanie v oblasti zamestnanosti – odchýlky vo vyťaženosti sú signálom prezamestnanosti strediska a spotreby – spotrebné odchýlky sú signálom plytvania príslušného strediska.

Výpočet nákladov na jednotlivé výkony na základe štandardných jednotkových nákladov je, na rozdiel od tradičného výpočtu nákladov na výkony, výpočtom čiastkových nákladov. Keďže nie je možné priradiť všetky prevádzkové náklady nákladovému miestu ako nositeľovi nákladov, zostávajú režijné náklady, ktoré sú kryté z výsledku banky (príspevok na krytie).

C) Integrovaný model výpočtu nákladov

Bežné formy výpočtu nákladov vychádzajú hlavne z kalkulácie v hodnotovej oblasti podľa metódy vrstiev a v prevádzkovej oblasti podľa klasického výpočtu kusových nákladov. Dôsledkom je individuálny výpočet na každý účel (klient, produkt, organizačná jednotka) a vysoká prácnosť získavania informácií.

Pri integrovanom systéme výpočtu nákladov sa postupuje nasledovne:

1. Základom výpočtu (kalkulačnou jednotkou) sa stávajú jednotlivé produkty (napr. bežné účty, úvery, nákup akcií). Kalkulácia sa robí tak, že výnosy z jednotlivých produktov sa porovnávajú s nákladmi na ne vynaloženými. Rozdielom je príspevok na výsledok jednotlivých produktov.

2. Každému zákazníkovi sú priraďované jednotlivé produkty, ktoré sa mu poskytujú. Pre každého zákazníka sa kalkuluje príspevok na výsledok, ktorý je súčtom niekoľkých príspevkov produktov.

3. Všetky kalkulácie za zákazníkov sa zhrnú do skupín (malé firmy, súkromné osoby do určitej výšky obratu a pod.) a získava sa kalkulácia za skupiny zákazníkov. Takto sa získavajú poznatky, akou mierou prispievajú jednotlivé skupiny zákazníkov k celkovému výsledku organizačnej jednotky.

4. Produktové kalkulácie možno sumarizovať za obchodné divízie – získava sa príspevok za divíziu. Súhrn za všet-

ky divízie sa musí zhodovať s výsledkom zisteným za zákaznícke skupiny danej organizačnej jednotky.

5. Po zosumarizovaní kalkulácií všetkých zákazníkov jednej pobočky sa získava príspevok pobočky k celkovému výsledku banky. Celkové výsledky všetkých pobočiek sa musia tiež zhodovať s celkovým výsledkom banky za obchodovanie so zákazníkmi.

Integrovaný model kalkulácie predstavuje jeden z najdôležitejších nástrojov obchodného riadenia. Pomocou neho možno vypočítať na úrovni pobočky i celej banky výsledky za všetkých zákazníkov, skupiny zákazníkov, produkty a obchodné divízie. Predpokladom jeho fungovania je jednotná metóda kalkulácie, ktorá zahŕňa hodnotovú i prevádzkovú oblasť.

Uvedený spôsob výpočtu nákladov vychádza v princípe z kalkulácie úplných nákladov, to znamená:

- pri výpočte kusových nákladov sa prepočítavajú na jednotkové výkony všetky náklady,
- výpočet úrokovej marže jednotlivých obchodov sa uskutočňuje na základe bilancie vrstiev, čo vedie k značným nepresnostiam,
- pri sumarizácii výsledkov (za klientov, klientské skupiny, divízie ...) dochádza k značným nepresnostiam, čo obmedzuje ich vypovedaciu schopnosť a využitie v riadení.

D) Kalkulácie nákladov na princípe krycieho príspevku – organická kalkulácia nákladov

Predpokladom použitia metodiky organickej kalkulácie nákladov je rozdelenie nákladov na fixné a variabilné. V bankách sa jednoznačne variabilne chovajú len hodnotové náklady. Prevádzkové náklady treba považovať za fixné náklady, ktoré sa môžu tiež podmienene meniť. Za predpokladu, že sa celkové prevádzkové náklady chovajú fixne, je účelné rozdeliť náklady na jednotkové (hodnotové) a režijné (prevádzkové) a realizovať výpočet nákladov s ich využitím.

Jednotkové náklady možno objektu kalkulácie priamo priradiť a sú kryté z prebytku úrokov, príp. provízií. Prebytok úrokov (výnosov) po odpočítaní jednotkových nákladov sa nazýva príspevok na krytie nad priamo pripočítateľnými nákladmi – krycí príspevok I.

Po odpočítaní priamo pripočítateľných rizikových nákladov sa získava krycí príspevok II, ktorý charakterizuje dosiahnutý prebytok obchodného miesta. Nie sú účtované skutočné rizikové náklady, ale kalkulačná riziková prémia.

Na treťom stupni sú zohľadnené náklady prevádzkovej oblasti. Po ich odčítaní vzniká krycí príspevok III, ktorý charakterizuje príspevok organizačnej jednotky k celkovému výsledku.

Na celobankovej úrovni sa priame prevádzkové výsledky pobočiek zosumarizujú a pripočítajú sa výsledky z časovej a úrokovej transformácie zdrojov a prevádzkové náklady, ktoré nie sú pobočkám priamo zúčtovateľné (pri úplnej kalkulácii nákladov zodpovedá štruktúrnemu príspevku centrály k výsledku pobočiek). Následne sa vypočíta prevádzkový výsledok celej banky (prebytok dosiahnutý z bankových obchodov).

Nakoniec musia byť ešte zúčtované diferencie medzi skutočnými a kalkulačnými rizikovými nákladmi, čím sa dospeje k ročnému výsledku hospodárenia banky.

Zavedenie kalkulácie na princípe krycieho príspevku má tieto najväčšie prednosti:

1. Každý konkrétny obchod dáva určitý výsledkový príspevok, ktorý môže byť rôzne zosumarizovaný (miesto, zákazník, produkt) s výsledkami ostatných obchodov. Celkový príspevok je stále rovnaký, nezávisle na tom, ako je agregovaný.

2. Zvolený spôsob kalkulácie neskresľuje presnosť sumy jednotlivých výsledkových príspevkov zákazníckych obchodov.

3. Priamo zúčtovateľné náklady sa na treťom zúčtovacom stupni zúčtujú vždy len zúčtovaciemu objektu, napr. pobočke. (Znamená to, že pobočka skutočne ovplyvňuje všetky zúčtované náklady a musí za ne niesť zodpovednosť.) Krycí príspevok na jednotlivý obchod udáva, o koľko by sa znížil celkový výsledok banky, ak by tento obchod nebol uzavretý.

4. Príspevok na krytie možno použiť pri kalkulácii cien za služby. Ak to výsledky analýzy konkurencie vyžadujú, je možné vzdať sa časti príspevku. Vzhľadom na prevažne fixný charakter prevádzkových nákladov vystupuje prebytok úrokov (i provízií) tak, akoby priamo zvyšoval zisk.

Záver

Vytvorenie kalkulačného a rozpočtového systému vzťahujúceho sa k zodpovednostným strediskám je prvým predpokladom zavádzania controllingu v bankách. Jeho využívanie by malo prispieť k dosahovaniu strategického cieľa znižovania nákladov v bankách a k rastu bohatstva akcionárov.

Literatúra:

1. Foltínová, A.: Controlling – Prirodzený a logický nástroj riadenia firmy, Účtovníctvo-Audítorstvo-Daňovníctvo, č. 5/1997, Súvaha, Bratislava.
2. Konečný, M., Režňáková, M.: Controlling, 1. vyd., PC-DIR, spol. s r. o. – Nakladatelství, Brno 1997.
3. Režňáková, M.: Finance, 1. vyd., PC-DIR, spol. s r. o. – Nakladatelství, Brno 1998.
4. Schierenbeck, H. – Siedel, E. – Rolfes, B.: Controlling in Kreditgenossenschaften. Band 1: Gesamtbank-Controlling. 2. durchgesehene Auflage, Wiesbaden, D.G.V. 1988.
5. Schierenbeck, H. – Siedl, E. – Rolfes, B.: Controlling in Kreditgenossenschaften. Band 2: Geschaftsstellen-Controlling. 2. durchgesehene Auflage, Wiesbaden, D.G.V. 1988.
6. Vaz, L. a kol.: Řízení nákladu v bance, 1. vyd., Bankovní institut, Praha 1998.
7. Ziegler, K. a kol.: Finanční řízení bank. Bankovní institut, Praha 1997.

JÁN MILEC
1847 – 1901

Vzdelaním právnik, povolaním podnikateľ Ján Milec sa zapísal aj do dejín slovenského peňažníctva a bankovníctva. Narodil sa 9. mája 1847 v Necpaloch, v Martinskom okrese. Vyštudoval právo a pôsobil ako advokát v Žiline. Oženil sa s Oľgou Makovickou, dcérou Petra Makovického, jedného zo zakladateľov Ružomberského úverkového účastinárskeho spolku (neskoršej Slovenskej banky), čo možno ovplyvnilo jeho orientáciu na zakladanie a spravovanie peňažných ústavov.

Ján Milec sa angažoval politicky a spoločensky. Už ako 16-ročný bol zakladajúcim členom Matice slovenskej, ako 27-ročný bol členom deputácie, ktorá na generálnom konvente evanjelickej cirkvi roku 1874 v Budapešti bránila patronátne gymnáziá. O rok na to neúspešne kandidoval vo voľbách do uhorského snemu v žilinskom volebnom obvode. Bol členom vedenia Slovenskej národnej strany. Ako jeden z mála Slovákov bol ešte v minulom storočí členom slobodomurárskej lóže.

Osobitne blízka mu však bola aktivita v oblasti hospodárskej a peňažníckej. Podieľal sa na zakladaní žilinskej Vzájomnej pokladnice, ktorú neskôr aj viedol ako správca. Ako jeden zo zakladateľov a majiteľ 10 účastín (viac ich mali iba Makovickovci a Jozef Houdek) otvoril 3. júna 1879 „ustavujúce" valné zhromaždenie Ružomberského úverkového účastinárskeho spolku a na jeho návrh bol za predsedu tohto valného zhromaždenia zvolený Anton Nádašši, advokát z Dolného Kubína.

Na poli bankovníctva vyvrcholila Milecova aktivita v rokoch 1884 – 1886, keď sa veľmi aktívne angažoval pri zakladaní Hornouhorskej banky Tatra. Začiatkom roku 1884 sa spolu s Rudolfom Krupcom podujal na vykonanie prípravných prác, výsledkom čoho bolo „vyzvanie" adresované verejnosti s pripojeným informatívnym prospektom („rozhľadom"), podľa ktorého zakladatelia banky predpokladali upísať základnú istinu vo výške jeden milión zlatých (napokon začala svoju činnosť s kapitálom 800 tis. zlatých) a v ktorom sa počítalo s jej storočnou existenciou.

Dňa 8. októbra 1884 konalo sa zhromaždenie zakladateľov Hornouhorskej účastinnej banky Tatra, „zvolané skrze navrhovateľov Rudolfa Krupca a Jána Mileca obežníkom datovaným 25. septembra 1884". Popri týchto dvoch sa na ňom zúčastnilo 86 „prítomných, ktorí dohromady 2630 svojich vlastných účastín zastupujú". Toto zhromaždenie zvolilo za hlavného direktora Tatry R. Krupca a za členov správnej rady banky J. Mileca, ale aj ďalšie známe osobnosti, napríklad autora Martinského memoranda z júna 1861 Štefana Marka Daxnera, predsedu Slovenskej národnej strany Matúša Dulu, Janka Francisciho, známeho dobrovoľníckeho dôstojníka z Klemensovho obrazu, Pavla Mudroňa, kremnického archivára Pavla Križku, Petra Makovického, spoluzakladateľa ružomberského „úverkového spolku" a ďalších. Boli medzi nimi advokáti, úradníci, peňažníci, kupci, statkári, katolícki i evanjelickí farári.

Na tomto zasadaní Ján Milec povedal: „Odkedy kultúra naučila nás upotrebiť parné sily, pomocou ktorej povstali tak hrozitánske podniky, ako sú železnice a veľké dielne, rozumie sa samo sebou, že je tu preveliký obchod a obyčajný kovový peniaz už nie dostatočný, že on potrebuje mnoho peňažného surogátu. Stojí za dokázanú vec, že vzniknutie obšírnejšieho obchodu a priemyslu bez týchto peňažných surogátov dnešný čas nedá sa ani myslieť." Potrebu veľkej slovenskej banky odôvodňoval tým, že „menší majitelia pozemkov a cenných domov v menších mestách úveru ťažko dostanú, nikto nebude tvrdiť, že veľkomestské banky zriadili u nás obchody alebo nejakú industriu".

Pravda, do začatia činnosti Tatra banky ešte uplynuli takmer ďalšie dva roky, čo spôsobilo kladenie stále nových a nových podmienok zo strany uhorskej vládnej moci, ktorej sa zakladanie bánk na vtedajšom Hornom Uhorsku nijako nepáčilo. Posledným problémom bolo, že firemný komisár poverený dozorom nad novými účastinnými spoločnosťami nedovolil uverejniť firemné označenie banky. Banskobystrická sédria preto vrátila stanovy banky na prepracovanie. Pravým dôvodom však bolo, že na čelo novej banky a do jej správnej rady navrhli predných slovenských dejateľov. Až keď banka do svojho vedenia prijala exponentov „veľkej vlády", podžupana trenčianskej stolice Lajoša Lehotzkeho za predsedu a podžupana oravskej stolice Ďura Szmrecsányiho za podpredsedu správnej rady, mohla banka 10. augusta 1886 začať svoju činnosť.

Známa je príhoda, ktorá sa stala pri návšteve Krupca a Mileca u uhorského ministerského predsedu Kolomana Tiszu v Budapešti. Tisza im prisľúbil súhlas, ale referentovi dal na vizitke opačný pokyn: „Semmi áron" (za žiadnu cenu). Práve Milec však lístok s týmto textom zachytil a schoval, a príslušný referent odsúhlasil uverejnenie oznámenia o vzniku Tatra banky.

Ján Milec až do svojej smrti (umrel 28. augusta 1901 v Žiline) bol aktívnym členom správnej rady i direktória Hornouhorskej banky Tatra.

Z ďalších jeho ekonomických aktivít stojí za pozornosť založenie a spoluvlastníctvo žilinského mlyna a osobitne potom Milecove aktivity v oblasti cementárstva. Dva roky pred smrťou, roku 1899 založil účastinnú spoločnosť Žilinská cementáreň, ktorá začala budovať na jeho pozemku v Lietavskej Lúčke podnik na výrobu prtlandského cementu, ktorý existuje doteraz.

Marián Tkáč

MOLDAVSKÁ REPUBLIKA

Vnútrozemský štát vo východnej Európe, s rozlohou 33 700 km², počet obyvateľov 4 354 000, hlavné mesto Chisinau. Moldavsko je členom OSN. Úradný jazyk rumunský, používa sa ukrajinský a ruský jazyk. Náboženstvo: rumunské pravoslávne.

Štátne zriadenie

Zákonodarný orgán a prezident sú volení vo všeobecných voľbách na obdobie štyroch rokov. Pripravuje sa nová ústava.

Prírodné podmienky

Moldavsko sa rozprestiera na hornatej planine medzi riekami Pruť a Dnester. Podnebie v krajine je mierne, slabo kontinentálne.

Hospodárstvo

Vo veľkých družstevných podnikoch sa pestuje ovocie, najmä hrozno, zelenina, pšenica, kukurica, tabak a slnečnica. Hlavnými priemyselnými odvetviami sú spracovanie potravín a strojárstvo.

Menové informácie

Menová jednotka: 1 leu = 100 bani, ISO kód = MDL. Adresa centrálnej banky: Banca Natională a Moldovei, Bulevardul Renasterii nr. 7, 277006 Chisinău, Republic of Moldova.

História krajiny

V 1. – 3. stor. bola južná časť moldavského územia súčasťou rímskej provincie Dácie. V neskorších storočiach prešli cez územie viaceré migračné vlny a nájazdy kočovných národov (Húni, Góti, Slovania, Bulhari, Maďari a i.). Moderná moldavská populácia vznikla zmiešaním pôvodného romanizovaného obyvateľstva so Slovanmi, čiastočne aj s populáciou turkického a ugrofínskeho pôvodu. V 10. – 11. stor. bolo územie pod vplyvom Kyjevskej Rusi, po jej rozpade sa dostalo pod vplyv Haličsko-volyňského kniežatstva. Od 13. stor. bolo pod dvojnásobným tlakom: Uhorska zo západu a Zlatej hordy z východu. V r. 1352 bolo jadro Haličsko-volyňského kniežatstva pripojené k Litve, v r. 1359 – 1365 vzniklo na zvyšku územia samostatné kniežatstvo, ktorému vládol rod Dragošovcov – najväčší rozmach dosiahlo za panovania Štefana III. V prvej štvrtine 16. stor sa však Moldavské kniežatstvo dostalo pod turecku nadvládu ako súčasť Osmanskej ríše. V r. 1775 Turecko postúpilo severnú časť územia Bukovinu Rakúsku. V r. 1812 si Rusko pripojilo celú východnú oblasť Moldavska medzi riekami Pruť a Dnester – Besarábiu. Počas Krymskej vojny Rakúsko obsadilo územie Moldavska a po jej skončení Rusko muselo Moldavskému kniežatstvu odstúpiť južnú Besarábiu. V r. 1858 sa spojilo Moldavsko a Valašsko a vytvorili Spojené kniežatstvo Valašska a Moldavska. Zjednocovací proces sa skončil v r. 1862 vytvorením autonómneho Rumunského kniežatstva v rámci Osmanskej ríše. V r. 1878 bola južná Besarábia pripojená k Rusku, po r. 1918 bola opäť súčasťou Rumunska. V r. 1924 na východnom brehu Dnestra bola vyvorená Moldavská ASSR v rámci Ukrajiny. Po skončení 2. sv. vojny bolo územie Besarábie pripojené k ZSSR a rozdelené medzi Ukrajinu a Moldavskú SSR. V r. 1991 Moldavsko vyhlásilo nezávislosť. Na východnom brehu Dnestra, osídlenom najmä rusky hovoriacim obyvateľstvom, bola vyhlásená ruská Podnesterská republika (tzv. Podnesterská Moldávia s hlavným mestom Tiraspol), ktorá sa usiluje o odtrhnutie od Moldavska. V referende r. 1994 väčšina obyvateľov vyslovila nesúhlas s pripojením k Rumunsku.

Motívy moldavských bankoviek

Hlavný motív na lícnej strane všetkých bankoviek tvorí portrét kniežaťa Štefana III.

Bankovka s nominálnou hodnotou 1 leu. Na rubovej strane je zobrazený pohľad na kláštor v Capriane.

Bankovka s nominálnou hodnotou 5 lei. Na rubovej strane je zobrazený pohľad na kostol sv. Dumitru din Irhei v Biserici.

Bankovka s nominálnou hodnotou 10 lei. Na rubovej strane je zobrazený pohľad na kostol v Hirjauce.

Bankovka s nominálnou hodnotou 20 lei. Na rubovej strane je zobrazený pohľad na pevnosť Soroca.

Bankovka s nominálnou hodnotou 50 lei. Na rubovej strane je zobrazený pohľad na kostol v Hirbovete.

Bankovka s nominálnou hodnotou 100 lei. Na rubovej strane je zobrazený pohľad na hrad Thighina.

Bankovka s nominálnou hodnotou 200 lei. Na rubovej strane je zobrazený pohľad na budovu radnice v Chisinau.

História meny

História meny je až do r. 1991 spojená v závislosti od historického obdobia s históriou meny Rakúska, Osmanskej ríše, Rumunska, resp. Ruska a neskôr ZSSR. Až od r. 1992 sa datuje novodobá história meny Moldavskej republiky. V tomto roku prestali na území Moldavska platiť predchádzajúce platidlá – sovietske (ruské) ruble. Najprv bol stanovený výmenný kurz 1 rubeľ (kupón) = 1 sovietsky rubeľ. V r. 1993 bol stanovený nový výmenný kurz 1 lei (kupón) = 1000 rubľov (kupónov). Od 29. novembra 1993 sa stanovil nový kurz 1 lei = 1 lei (kupón). V súčasnosti sú v obehu bankovky v nominálnych hodnotách 1, 5, 10, 20, 50, 100, 200 lei.

BIELORUSKÁ REPUBLIKA

Vnútrozemský štát vo východnej Európe, s rozlohou 207 600 km², počet obyvateľov 10 405 000, hlavné mesto Minsk. Bielorusko je členom OSN, SNŠ. Úradný jazyk bieloruština, používa sa najmä ruština, ale aj poľština a ukrajinčina. Náboženstvo: ruské pravoslávne.

Štátne zriadenie

Zákonodarný orgán a prezident, ktorý vymenúva radu ministrov, sú volení vo všeobecných voľbách na obdobie štyroch rokov.

Prírodné podmienky

Na severe krajiny sa rozprestierajú nížiny pokryté ľadovcovými usadeninami, v centrálnej časti ležia úrodné, náhorné plošiny a na juhu a východe nízko položené Pinské močiare. Podnebie je kontinentálne.

Hospodárstvo

Bielorusko je závislé od obchodu s bývalými sovietskymi republikami, z ktorých dováža suroviny pre svoj priemysel a ktoré potrebuje ako odbytisko výrobkov. V poľnohospodárstve prevláda pestovanie krmovín pre hovädzí dobytok, ošípané a hydinu. Na vývoz a pre potreby domáceho textilného priemyslu sa pestuje ľan. Rozľahlé lesy poskytujú surovinu pre drevospracujúci a papierenský priemysel.

Menové informácie

Menová jednotka: (bieloruský) rubeľ = 100 kopejok (kapeik). ISO kód – BYB. Adresa centrálnej banky: National Bank of Belarus, Skorina Avenue 20, 220008 Minsk, Republic of Belarus.

História krajiny

V 5. stor. sa na bieloruskom území vytvorili štyri slovanské kmeňové zväzy – severne od rieky Pripjať Dregovičovia, južne od Pripjate Drevljania, na východ od horného Dnepra Radimičovia a na severe Krivičovia, ktoré sa od 9. stor. postupne dostávali pod vplyv Kyjevskej Rusi. V 11. stor. boli tieto oblasti pripojené ku Kyjevu ako vazalské kniežatstvá. Na začiatku 12. stor. počas rozpadu Kyjevskej Rusi vznikli na území Bieloruska nezávislé kniežatstvá Polocké, Turovko-pinské a Smolenské. V 13. stor. zostala väčšina územia ochránená pred nájazdmi Mongolov (odtiaľto pochádza jedno z vysvetlení mena krajiny – biele, t. j. slobodné Rusko). Neskôr však bolo územie postupne začleňované do Litovského veľkokniežatstva. Spolu s ním sa na základe Lublinskej únie v r. 1569 stalo súčasťou Poľska. V dôsledku trojnásobného delenia Poľska (1772 – 1795) bolo územie Bielej Rusi pričlenené k Rusku. R. 1919 bola vyhlásená Litovsko-Bieloruská SSR (Litbel), ale v r. 1919 – 1920 obsadili územie poľské vojská a západná časť Bieloruska bola pripojená k Poľsku. Vo východných oblastiach bola vytvorená Bieloruská SSR, ktorá sa r. 1922 stala zväzovou republikou ZSSR. V r. 1939 bola aj západná časť Bieloruska pripojená k ZSSR. V r. 1991 získalo Bielorusko nezávislosť. Bielorusko je zakladajúci člen SNŠ a Minsk je zároveň štatutárnym centrom Spoločenstva nezávislých štátov.

História meny

História meny je až do r. 1991 spojená v závislosti od historického obdobia s históriou meny Poľska, resp. Ruska a neskôr ZSSR. Až od r. 1992 sa datuje novodobá história meny Bieloruskej republiky. V tomto roku prestali na území Bieloruska platiť predchádzajúce platidlá – sovietske (ruské) ruble. Zároveň bol stanovený výmenný kurz 1 bieloruský rubeľ = 10 sovietskych rubľov. V súčasnosti sú v obehu bankovky v nominálnych hodnotách 5000, 20 000, 50 000 a 100 000 rubľov.

Motívy bieloruských bankoviek

Bankovka s nominálnou hodnotou 5000 rubľov. Na lícnej strane bankovky je pohľad na skupinu budov v historickom centre Minska, na rubovej strane je zobrazený štátny znak Bieloruska.

Bankovka s nominálnou hodnotou 20 000 rubľov. Na lícnej strane bankovky je pohľad na budovu národnej banky, na rube je zobrazený štátny znak Bieloruska.

Bankovka s nominálnou hodnotou 50 000 rubľov. Na lícnej strane bankovky je pohľad na Cholmskú bránu v Brestskom hrade, na rube je zobrazený vchod do hradu.

Bankovka s nominálnou hodnotou 100 000 rubľov. Na lícnej strane bankovky je pohľad na budovu opery a baletu Bolšoj v Minsku. Na rube je scéna z baletu Glebova „Isbranniza".

Gabriel Schlosser

ŠPECIFIKÁ BANKOVEJ SÚSTAVY ŠVÉDSKA

Ing. Viera Malacká
Národohospodárska fakulta, Ekonomická univerzita v Bratislave

V súčasnosti sa medzi našimi finančnými odborníkmi vedú diskusie k problematike reštrukturalizácie bankovníctva ako cesty riešenia problémov, ktoré vznikli v priebehu transformácie našej ekonomiky, ako aj pri vzniku a budovaní novej bankovej sústavy na Slovensku. Nedá mi, aby som v tejto súvislosti nepoukázala na niektoré problémy, ktoré sa vyskytli v bankových sústavách vyspelých ekonomík, a tým dokumentovala možnosť riešenia týchto problémov aj u nás. Osobitne som si zvolila príklad švédskej bankovej sústavy, u ktorej vznikli podobné problémy ako na Slovensku.

Problémy švédskej bankovej sústavy na začiatku 90. rokov

Začiatkom roku 1990 sa pohybovali straty z úverov komerčných bánk v rozmedzí od niekoľkých desatín po 0,5 % pôžičiek. V roku 1989 predstavovali 3 mld. SEK, čo je 0,3 % pôžičiek komerčných bánk. Bankový sektor v 80. rokoch potvrdzoval stabilitu s relatívne rovnakými výnosmi.

V roku 1980 sa do bankového sektora preniesol aj vplyv konjunktúry švédskej ekonomiky. Bankový sektor poskytol v tomto období veľké pôžičky hlavne stavebníctvu, kde jeho veľké prehriatie a špekulácie s nehnuteľnosťami viedli k veľkému pádu cien. Dopad konjunktúry sa preniesol aj do ostatných sektorov ekonomiky. Rast dopytu po peniazoch vytlačil za krátky čas reálne úrokové sadzby na vyššiu úroveň.

Radikálne sa zhoršila aj situácia mnohých finančných spoločností, ktoré nielen prepúšťali zamestnancov, ale aj bankrotovali alebo úplne zanikali. V tomto období väčšina finančných expertov nepovažovala túto krízu za hrozbu pre platobný systém a nepovažovala za potrebné prijať nové opatrenia.

V priebehu času však kríza začala čoraz viac doliehať aj na bankový sektor. V roku 1991 priznala najväčšia banka Nordbanken výrazné straty zo svojej činnosti. Štát ako prioritný vlastník tejto banky postavil ako prvý krok k náprave nové bankové vedenie a realizoval štrukturálne zmeny. V rámci ozdravenia poskytol banke nový kapitál vo výške 5 mld. SEK.

V tom istom čase sa do rovnakej finančnej situácie dostala ďalšia finančná banka – Forsta Sparbanken. Banka taktiež uskutočnila reštrukturalizáciu, pričom štát jej poskytol svoju garanciu. Vláda pokladala za dôležité prispieť k vyriešeniu finančnej krízy v bankovej sústave a obnoviť stabilitu a dôveryhodnosť platobného systému.

Napriek týmto opatreniam sa v roku 1992 znovu zvýšili straty z úverov. Začiatkom jesene 1992 sa kríza v bankovom systéme prejavila extrémnym zvýšením úrokových sadzieb (až 500 %) v záujme záchrany kurzu SEK. Pretože bol ohrozený celý platobný systém a strácalo sa úverové krytie, bolo potrebné prijať ďalšie opatrenia, ktoré by tento problém riešili.

Pre posilnenie finančného systému sa štát rozhodol opäť poskytnúť garancie a finančnú podporu bankám, pričom podmienkou bolo, že štát poskytnuté prostriedky získa naspäť. V tomto období ešte nebol štát vlastníkom v bankách, ani v úverových inštitúciách.

S podporou štátu bol zriadený tiež osobitný úrad – Bankstodsnämd, ktorého účelom bolo riadiť podporný systém. Treba však dodať, že podpory väčšieho charakteru prechádzali schvaľovacím konaním vlády. Na jar 1993 bol prijatý zákon o štátnej podpore pre banky a ďalšie finančné inštitúcie. Okrem toho vznikol nový úrad – Odvolacia rada na podporu záležitostí bánk, ktorá vystupovala vo funkcii poslednej inštancie v prípade, že sa štát a finančná inštitúcia nevedeli dohodnúť na podporných podmienkach. Ak inštitúcia bola v dôsledku nedostatku štátnej podpory insolventná alebo sa nedosahovala požadovaná kapitálová primeranosť a štát jej žiadosti nevyhovel, mala možnosť odvolať sa tiež v tejto inštancii. Na druhej strane štát mal tiež možnosť so súhlasom Odvolacej rady vykúpiť akcie takejto inštitúcie, keď napr. jej vlastníci nedodržali prísľub, ktorý bol súčasťou podpornej zmluvy. Štát mal možnosť vykúpiť akcie aj vtedy, keď základný kapitál finančnej inštitúcie predstavoval menej ako 2 % jej investícií. V prípade, ak takáto situácia vznikla v sporiteľni, družstevnej alebo hypotekárnej banke, zaviedla sa neodkladne nútená správa.

Rok	Suma v mld. SEK (ročne)
1980	1,5 – 2,5
1992	75
1995	15

Celkové straty za roky 1990 – 1995 predstavovali 200 mld. SEK, pričom medzi jednotlivými bankami sa prejavovali značné diferencie. Najväčší podiel strát realizovali 4 najväčšie banky, a to 3 – 5 % všetkých pôžičiek. Práve preto sa štátna podpora zamerala hlavne na tieto banky, a to Nordbanken (8 % straty) a Gota Bank (15 % straty). Všeobecne možno povedať, že veľké bankové koncerny sa podieľali asi 50 úvermi na 20 000 stratových úveroch, ale tieto úvery predstavovali 40 – 50 % celkových strát. Najväčším podielom na bankových stratách sa zúčastnovali realitné kancelárie (2/3 všetkých strát). Domácnosti a ostatný finančný sektor sa podieľali na finančných stratách 10 %. V priebehu niekoľkých rokov ceny na trhu nehnuteľností, najmä vo veľkomestských regiónoch poklesli o 30 – 50 %.

Až do roku 1993 sa straty neustále zvyšovali, opačný trend nastal v roku 1994, keď banky opäť začali vykazovať zisk, ale za cenu vyšších úrokových sadzieb. Inými slovami, klienti banky a predovšetkým domácnosti zaplatili veľkú časť strát z úverov úrokmi. Začiatkom roku 1990 sa prejavovali veľké rozdiely medzi úrokmi z vkladov a úverov a pôžičiek. V súčasnosti sa tieto rozdiely už podstatne zmenšili.

Väčšie banky navýšili kapitál emisiou nových akcií v celkovej výške 13 mld. SEK, pričom kapitálová strata sa uhradila zo štátneho kapitálu, kde najväčší podiel realizovali práve 2 banky, a to Nordbanken a Gota Bank. Už v roku 1994 začala

Nordbanken prispievať výraznou položkou do ŠR a okrem toho štát získal aj prostriedky z predaja akcií v tejto banke.

Budovanie nového bankového systému a jeho špecifiká

Vo Švédsku existujú 2 rôzne typy bánk, a to komerčné banky a sporiteľne. V minulosti pôsobili i tzv. kooperatívne (družstevné) banky, ktoré poskytovali špecializované služby najmä na vidieku. Hlavnou náplňou komerčných bánk bolo poskytovanie krátkodobých úverov pre podnikateľské subjekty. Sporiteľne sa špecializovali na domácnosti a miestne samosprávy. Koncom 60. rokov sa uskutočnili viaceré fúzie, najmä sporiteľne a banky začínajú vykonávať všetky rozsiahle bankové činnosti. Kým začiatkom 50. rokov bolo na trhu 450 sporiteľní, koncom roku 1996 už len 87 sporiteľní.

Úrokové miery z úverov a vkladov v SEK, nebankový sektor, celkovo

	Vklady			Úvery		
	Zistená úroková miera (1)	6-mesačné ŠPP (2)	Rozdiel (1-2)	Zistená úroková miera (1)	6-mesačné ŠPP (2)	Rozdiel (1-2)
1992						
December	7,76	9,61	-1,85	15,25	9,61	5,64
1993						
Marec	6,19	9,74	-3,55	13,31	9,74	3,57
Jún	5,49	8,00	-2,51	12,25	8,00	4,25
September	5,04	7,39	-2,35	11,55	7,39	4,16
December	5,12	6,74	-1,62	11,38	6,74	4,64
Priemer 1993	**5,46**	**7,97**	**-2,51**	**12,12**	**7,97**	**4,16**
1994						
Marec	4,69	7,10	-2,41	10,76	7,10	3,66
Jún	4,68	7,12	-2,44	10,56	7,12	3,44
September	4,73	8,34	-3,61	10,60	8,34	2,26
Dececember	4,91	8,47	-3,56	10,64	8,47	2,17
Priemer 1994	**4,75**	**7,76**	**-3,01**	**10,64**	**7,76**	**2,88**
1995						
Marec	5,26	9,10	-3,84	10,87	9,10	1,77
Jún	5,71	9,52	-3,81	11,30	9,52	1,78
September	5,79	9,03	-3,24	11,29	9,03	2,26
December	6,16	8,30	-2,14	11,11	8,30	2,81
Priemer 1995	**5,73**	**8,99**	**-3,26**	**11,14**	**8,99**	**2,15**
1996						
Marec	5,28	6,62	-1,34	10,21	6,62	3,59
Jún	3,88	5,68	1,80	9,12	5,68	3,44
September	3,17	4,69	-1,52	8,20	4,69	3,51
December	2,47	3,76	-1,29	7,38	3,76	3,62
Priemer 1996	**3,70**	**5,19**	**-1,49**	**8,37**	**5,19**	**3,54**
1997						
Marec	2,33	4,20	-1,87	7,19	4,20	2,99
Jún	2,33	4,10	-1,78	7,05	4,10	2,95
September	2,34	4,26	-1,92	6,99	4,26	2,73
December	2,50	4,62	-2,13	7,01	4,62	2,39
Priemer 1997	**2,37**	**4,30**	**-1,92**	**7,06**	**4,30**	**2,76**

Vklady – hodnota na konci obdobia
Úvery – hodnota na konci obdobia
ŠPP – týždenný priemer (Štátne peňažné poukážky)

Komerčné banky

Všetky významnejšie banky sú akciovými spoločnosťami. Veľa bánk je zaregistrovaných na štokholmskej burze. Akcie bánk sú hlavne v rukách verejnosti. V posledných rokoch sa v bankovom sektore uskutočnili viaceré fúzie a odkúpenia bánk. Vedúce komerčné banky sú dnes koncernami, ktoré zahŕňajú finančné spoločnosti, hypotekárne inštitúcie a zahraničné banky. V decembri 1996 bolo 33 bánk, z toho 16 zahraničných.

Sporiteľne

Najväčšia sporiteľňa Sparkbanken Sverige vznikla zlúčením 11 sporiteľní a v roku 1996 predstavovala 80 % celkových aktív sporiteľní. Má formu spoločnosti s ručením obmedzeným. V roku 1997 existovalo na švédskom trhu 87 nezávislých sporiteľní, ktoré predstavujú samosprávne fondy s vlastným vedením, kde polovica vedenia je menovaná miestnou samosprávou a zvyšok sú zástupcovia bankových klientov. Vedenie tiež vymenováva svoju radu. Keďže sporiteľne nevydávajú akcie, musia si budovať svoj kapitál len zo zisku.

Zahraničné banky

V roku 1986 dostalo 12 zahraničných bánk licenciu na bankovú činnosť vo Švédsku. Odvtedy ponúka svoje služby množstvo zahraničných bánk. Na konci roka 1996 zahraničné banky vykázali len 2 % celkových aktív komerčných bánk. Väčšina klientov týchto bánk patrí do obchodného sektora. Od roku 1990 majú zahraničné banky povolenie otvárať vo Švédsku svoje filiálky, pričom centrála zostáva v zahraničí.

Až do roku 1990 existoval zákon, ktorý zamedzoval podieľať sa zahraničným investorom na investíciách do švédskych bankových inštitúcií. V súčasnosti môžu nadobúdať zahraniční klienti akcie švédskych bánk bez obmedzenia.

Nové banky

V posledných rokoch sa popri veľkých bankách etablovali i nové malé banky. Zvyčajne sa nazývajú „niche" banky alebo „boutique" banky. Neposkytujú kompletné bankové služby. Zameriavajú sa len na jednu, alebo určitý druh bankových operácií.

Postavenie centrálnej banky

Švédskou centrálnou bankou je Riksbank, o ktorej nemožno tvrdiť, že je nezávislá. Podlieha priamej kontrole parlamentu, minimálne 2-krát ročne predkladá parlamentu písomnú správu o monetárnej politike. Jej väčšia samostatnosť a zodpovednosť sa prejavuje v oblasti riadenia inflácie.

Uplatnovanie jej monetárnej politiky sa začalo presadzovať najmä po roku 1992, keď sa zmenil fixný devízový kurz SEK a v roku 1993 si banka stanovila cieľ stabilizovať infláciu od roku 1995 na úroveň 2 % ročne. Táto jej politika získala nielen širokú podporu v parlamente, vlády, ale i vo verejnosti. V intenciách nových zákonov, ktoré sa začnú presadzovať od roku 1999, bude úlohou centrálnej banky podporovať bezpečný a efektívny platobný styk, zabezpečovať dostatočnú peňažnú zásobu a stabilitu celého finančného systému, predchádzať novým finančným krízam.

Centrálna banka sa aktívne podieľa aj na príprave zmien na finančnom trhu Európskej menovej únie. Aktívnu úlohu zohráva tiež pri zahraničnej spolupráci, ktorej cieľom je stabilizovať vývoj v Ázii.

Využitie skúseností švédskeho bankového trhu pre náš finančný trh

Dnes veľmi ťažko kvantifikovať výšku ekonomických nákladov švédskej bankovej krízy. V jej pozadí bola aj ekonomická kríza, s ktorou súvisí aj klesajúci trh s nehnuteľnosťami a všeobecný pokles cien aktív. Kríza bankového sektora ovplyvnila tiež celkovú výšku pôžičiek a výšku úrokových sadzieb. Jej dopad mal aj sprievodné psychologické dôsledky, ktoré sa prejavili v zmene spotreby v investíciách a úsporách.

Podpora zo strany štátu však splnila svoju úlohu, pretože zabezpečila stabilitu platobného systému a podporila jeho reštrukturalizáciu. Účinné podporné opatrenia prispeli tiež k stabilizácii trhu s nehnuteľnosťami.

Najväčšie banky prešli tiež významnými štruktúrnymi zmenami a zmenami vo vlastníckych pomeroch. Zväčšil sa tiež počet externých vlastníkov.

Kríza priniesla aj vznik nových „niche" bánk, čím sa štruktúra švédskeho bankového systému stala viac heterogénnou a konkurencieschopnou.

Porovnanie so slovenským bankovníctvom

Zhoršujúce sa podmienky v slovenskom bankovníctve pretrvávajú už dlhšie. Sektor je oslabený narastajúcim rozpočtovým a obchodným deficitom. V septembri 1998 sa obavy dílerov peňažného trhu z negatívneho menového vývoja premietli do rastu úročenia korunových depozitov cez psychologickú hranicu hrubej sankčnej úrokovej sadzby na úrovni 44 %. Sektor má absolútny nedostatok adekvátnej vládnej podpory. Celková finančná situácia bánk je ohrozovaná spomaľovaním rastu ekonomiky a potenciálneho vplyvu ruskej krízy, ktorá je ďalším pokračovaním tzv. ázijskej krízy, ktorá sa rozšírila aj do zvyšku sveta a predstavuje vážnu hrozbu pre ekonomický rast. Výnosy, ktoré Ministerstvo financií SR akceptuje v aukcii zo štátnych dlhopisov (pod 30 %), potvrdzujú krízu likvidity štátnych financií.

Oslabená fiškálna situácia znemožnila uzákoniť očakávané daňové opatrenia, ktoré by odbremenili banky od platenia daní z úrokov za úvery, ktoré bankám v skutočnosti neboli splatené. Zastavené bolo aj vyplácanie úhrady majetkovej ujmy pre IRB a SLSP za straty, ktoré im vznikli zo zdedených dlhodobých symbolicky úročených mladomanželských pôžičiek a sociálnych úverov na bytovú výstavbu. VÚB a SLSP, ktoré predstavovali ku koncu roka 1997 45 % podiel na celkových aktívach slovenského bankového sektora, vykazujú vysoké percento klasifikovaných úverov. Sú v procese reštrukturalizácie odsúhlaseného NBS, ktorý umožnuje výnimky z kritérií kapitálovej primeranosti do konca roku 1999. Termín ukončenia reštrukturalizácie možno hodnotiť za optimistický. Z dôvodu absencie akejkoľvek finančnej podpory zo strany vlády zostala celá ťarcha reštrukturalizácie na bankách.

Na základe zhoršujúcej sa makroekonomickej situácie jednou z priorít vládnej politiky musí byť práve reštrukturalizácia bankovej sféry. Podobne ako vo Švédsku, aj u nás sa pri nej spustí séria fúzií, po ktorej sa počet bankových subjektov zníži možno na polovicu súčasného stavu.

Pod vplyvom devalvačných očakávaní, ktoré neutíchli ani po parlamentných voľbách, NBS zrušila 1. 10. 1998 fluktuačné pásmo slovenskej koruny, aby neohrozila svoju schopnosť garantovať konvertibilitu koruny. Výška úrokových sadzieb závisí prioritne od vývoja kurzu koruny. Dôležitý bude vývoj ŠR a kroky vlády smerujúce k zmierneniu vonkajšej a vnútornej nerovnováhy slovenského hospodárstva.

Riešenie

Jednou z alternatív riešenia švédskej bankovej krízy bolo znárodnenie bánk. I parlament Japonska, krajiny, ktorej zotavenie hospodárstva bude rozhodujúcim signálom na prekonanie krízy pre celú oblasť i svet, v rámci plánu záchrany problémových bánk pred ich kolapsom sa dohodol na znárodnení Long-Term Credit Bank, hoci zostala možnosť jej fúzie. Tak, ako v prípade slovenských bánk, ani tejto banke neposkytla vláda zdroje zo ŠR. V prípade znárodnenia bude LCTB nútená odpísať problémové pôžičky a zdravé aktíva predať subjektu, ktorý bude ponúkať najviac. V tejto súvislosti sa vynára otázka, či je možné uplatnenie podobného opatrenia v slovenskom bankovom systéme a či je vôbec prístupné hovoriť na Slovensku o možnosti znárodnenia, keďže doterajší vývoj sa uberal opačnou cestou – odštátnením. U nás bude zrejme potrebná pomoc štátu, ale v inej forme (vyriešenie zlých úverov, nová legislatíva atď.).

Použitá literatúra:

1. Ending the Bank Support, Ministry of Finance, Stockholm 1995.
2. The Swedish Credit Market, Swedish Bankers Association, Stockholm 1997.
3. Sveriges Riksbank, Information Center, Stockholm 1997.

VÝBER Z TLAČE

Banco de Portugal prekvapila

Keď začiatkom roku 1997 šéf portugalskej centrálnej banky António José Fernandez De Sousa vyhlásil členstvo svojej krajinz v Európskej menovej únii za samozrejmé, a to už začiatku roku 1999, v bohatších krajinách severnej Európy prišlo k pochybnostiam, či Portugalskjo splní maastrichtské kritériá. Popri Grécku najchudobnejšia krajina Európskej únie sa po nežnej rebolúcii v roku 1974 nevyvíjala práve ružovo. Portugalsko však prekonalo maastrichtské prekážky tak presvedčivo, že si vzslúžilo povesť vzorného žiaka. Na tom mal rozhodujúci podiel aj šéf Banco de Portugal. A. De Sousa dokázal viesť centrálnu banku Portugalska nebývalou peňažnopolitickou pevnosťou bez konfliktu s vládou.

Výhodou bola i skutočnosť, že zavedenie eura sa približovalo stále viac a aj vo vládnzc kruhoch prevládal názor, že stabilita je neodmysliteľným predpokladom pre vstup do menovej únie. Finančnopolitická stabilita krajiny už dosiahla rozmer, ktorý bol ešte pred niekoľkými rokmi nemysliteľný.

(Frankfurter Allgemeine Zeitung, skrátené)

Home Banking s digitálnym podpisom

V Nemecku sa začína používať nový beypečnostný štandard pre elektronické kontá HBCI (Home banking Computer Interface), ktorý má uľahčiť vedenie konta z domu. Doteraz boli pre homebanking potrebné transakčné čísla (TAN), jednorazové tajné čísla, ktorými musela byť potvrdená každá operácia.

S HBCI tento proces odpadá, keďže obsahuje digitálny podpis, ktorý stačí na overenie, či bol prevod skutočne vykonaný majiteľom konta. Zákazník dostane disketu alebo čipovú kartu, na ktorej je zaznamenaný elektronický podpis. Mnohé banky kvôli absolútnej istote vsádzajú na čipovú kartu. HBCI konto môže byť okrem toho vedené z ľubovoľného prístupu na internet, nevýhodou však je, že v používanom počítači musí byť vložená čipová karta. Homebanking využíva už napr. Volksbank Aaachen a doterajšie skúsenosti sú veľmi dobré. Commerzbank, Deutsche Bank a Dresdner Bank zatiaľ na zavedení systému HBCI pracujú. Všetky tri penažné inštitúty chcú s jeho zavedením začať najneskôr v júni tohto roku.

(Die Presse, skrátené)

Bankový sektor sa mení rýchlejšie

Podľa odhadu Spolkového zväzu nemeckých bánk stojí nemecký bankový sektor pred urýchlenými štrukturálnymi zmenami. Podľa projekcie, ktorú zväz predstavil, majú bankz dve možnosti, ako zotrvať v konkurenčnom boji tým, že sa stanú väčšími (Global Player), alebo sa špecializujú. Riaditeľ zväzu Manfred Weber povedal, že konkurenčný boj neprebieha dnes len medzi bankami, ale vo vzrastajúcej miere aj medzi bankami a poskytovateľmi služieb z oblasti telekomunikácií a softvérového sektora. Medzi hlavné príčiny urýchlených štrukurálnych zmien patrí globalizácia finančných trhov, pokroky v informačnej a komunikačnej technológii a stúpajúce nároky zákazníkov.

Konkurenčný tlak obmedzí výnosnosť klasických foriem obchodu s úvermi a vkladmi. Banky sa preto budú pokúšať rozšíriť mimoridny obchod (s cennými papiermi a derivátmi). Obraz tradičnej bankovej pobočky sa tiež mení. Dá sa počítať s redukciou siete bankových pobočiek. Zmení sa aj ich charakter smerom od univerzálnej banky k stálej prevádzke s otváracími dobami vyhovujúcimi zákazníkovi, sprevádzanej mobilnými poradenskými skupinami.

(Handelsblatt, skrátené)

Indonézia zatvorila 38 bánk

Indonézia zatvorila v marci 38 a zoštátnila 7 bánk. Po mesiacoch nátlaku zo strany MMF a Svetovej banky indonézski predstavitelia schválili aj vládnu rekapitalizáciu deviatich najväčších súkromných bánk. Riaditeľ MMF pre ázijsko-pacifickú oblasť Hubert Neiss vyhlásil, že vďaka tomuto významnému, i keď kompromisnému kroku sa môže uskutočniť zasadanie rady MMF, na ktorom bude pravdepodobne schválené uvoľnenie ďalšej splátky úverového balíčka v hodnote 11,3 miliardy USD. Možno sa bude uvažovať aj o rozšírení úveru, aby mohol byť pokrytý rozpočtový deficit krajiny. Bankári však pochybujú, že rekapitalizácia bude stačiť na obnovenie úverov reálnemu hospodárstvu. Výnosy z cenných papierov budú v porovnaní s úrokovými mierami príliš nízke, preto nebudú môcť byť predané za hotovosť. Nesplácané úvery v súčasnosti tvoria značnú časť úverových portfólií bánk.

(Financial Times, skrátené)

Z rokovania Bankovej rady NBS

• 6. rokovanie Bankovej rady Národnej banky Slovenska pod vedením jej guvernéra Vladimíra Masára sa uskutočnilo dňa 5. 3. 1999. BR NBS schválila návrh zrušenia opatrenia NBS o devízovej pozícii bánk a pobočiek zahraničných bánk na menové účely, s účinnosťou odo dňa uverejnenia oznámenia o jeho vydaní v Zbierke zákonov SR. BR NBS schválila návrh rozhodnutia NBS o povinných minimálnych rezervách. Zmena tvorby a sledovania povinných minimálnych rezerv je v súlade s Menovým programom na rok 1999. S tým súvisí hlavne zmena základne pre výpočet povinných minimálnych rezerv, ktorá zrovnoprávňuje domáce a zahraničné primárne zdroje bánk. O predpokladanej štruktúre základne pre výpočet PMR boli komerčné banky informované listom NBS. BR NBS schválila doplnenie Emisného plánu pamätných mincí na rok 1999 o pamätnú zlatú mincu k 500. výročiu začatia razby prvých toliarových mincí na Slovensku v Kremnici. Minca nadviaže na pamätnú striebornú mincu s rovnakou tematikou, ktorej emisia je taktiež plánovaná na rok 1999. BR NBS schválila Opatrenie NBS o pravidlách likvidity bánk a pobočiek zahraničných bánk, ktoré ruší opatrenie NBS č. 4 z 31. januára 1994 o pravidlách likvidity bánk. Novým Opatrením sa ustanovujú pravidlá likvidity bánk a pobočiek zahraničných bánk a pravidlá ich bezpečnej prevádzky súvisiace s likviditou. BR NBS zobrala na vedomie Vyhodnotenie plnenia programu Inštitútu bankového vzdelávania za rok 1998 a program Inštitútu bankového vzdelávania pre rok 1999.

• Dňa 19. 3. 1999 sa uskutočnilo 7. rokovanie Bankovej rady NBS pod vedením jej guvernéra Vladimíra Masára. BR NBS schválila návrh rozhodnutia NBS o podmienkach tvorby povinných minimálnych rezerv bánk v roku 1999. Percento tvorby PMR bolo schválené na úrovni 8 % pre banky a pobočky zahraničných bánk. Percento tvorby PMR pre stavebné sporiteľne ostáva nezmenené (3 %).

Napriek rozšíreniu základne pre výpočet PMR na 6. rokovaní BR NBS, znížením koeficientu tvorby PMR o 1 % by malo dôjsť k absolútnemu zníženiu PMR. Uvolnená likvidita by mala pozitívne ovplyvniť správanie sa bankového sektora, predovšetkým v oblasti úrokových sadzieb na medzibankovom trhu depozít. Tento krok je v súlade so zámermi Menového programu NBS na rok 1999, tak v smere stabilizácie a postupného znižovania úrokových sadzieb, ako aj v smere približovania inštrumentária menovej politiky NBS s ostatnými krajinami Európy. NBS očakáva, že tento krok prispeje aj k dlhodobejšej stabilizácii úrokových sadzieb na peňažnom trhu. Mierne uvoľnenie likvidity z tohto dôvodu nadväzuje na sprísnenie rozpočtovej politiky, vyjadrené cieľom neprekročiť fiskálny deficit 2 % HDP. BR NBS zobrala na vedomie Prvú revíziu výhrad k zákonníkom liberalizácie kapitálových pohybov a bežných neviditeľných transakcií. Tento materiál je pracovného charakteru a bude predložený na rokovanie Rady vlády SR pre spoluprácu s OECD. BR NBS schválila Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon NR SR č. 118/1996 Z. z., o ochrane vkladov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Tento zákon upresňuje platné znenie zákona a vytvorí nevyhnutné podmienky na vyplatenie náhrad za nedostupné vklady v prípade, že banka, alebo pobočka zahraničnej banky bude vyhlásená za neschopnú vyplatiť vklady. Za tým účelom sa upresňujú povinnosti bánk a pobočiek zahraničných bánk, práva a povinnosti fondu, podrobnejšie sa upravuje postup fondu a Národnej banky Slovenska, ako aj povinnosti občanov pri uplatňovaní nároku na výplatu náhrady za vklady. Nové sú ustanovenia o tom, kedy náhrada z fondu nemôže byť vyplatená. Tým sa zosúlaďuje zákon so smernicou Európskeho spoločenstva o systéme ochrany vkladov, aby náhrady neboli vyplatené tým vkladateľom, ktorí vklady získali legalizáciou príjmov pochádzajúcich z trestnej činnosti, alebo spôsobili svojím konaním neschopnosť banky vyplácať vklady.

• Dňa 29. 3. 1999 sa uskutočnilo v Bratislave 8. rokovanie Bankovej rady NBS pod vedením jej guvernéra Vladimíra Masára. BR NBS schválila správu o výsledku hospodárenia NBS za rok 1998. Počas hodnoteného obdobia NBS realizovala preddavky na odvod zostávajúceho zisku NBS do štátneho rozpočtu SR v objeme 2,2 mld. Sk. (v rámci definitívneho finančného vysporiadania vzťahov NBS so štátnym rozpočtom sa vykonáva úhrada zisku za rok 1998 v sume cca 66,5 mil. Sk). NBS predloží tento materiál na prerokovanie a schválenie Národnej rade Slovenskej republiky do 31. 3. 1999. BR NBS zobrala na vedomie Audítorskú správu k účtovnej uzávierke NBS k 31. 12. 1998. BR NBS s uspokojením konštatuje, že nezávislý zahraničný audítor, určený Najvyšším kontrolným úradom vyjadril názor, podľa ktorého účtovné výkazy NBS zobrazujú verne vo všetkých významných aspektoch finančnú situáciu banky k 31. 12. 1998 a výsledky jej činnosti za uvedený rok sú v súlade so zákonom č. 563/1991 Zb. o účtovníctve a príslušnými zákonmi a predpismi Slovenskej republiky. Na základe výroku audítora, hospodárenie NBS bolo bez výhrad. BR NBS sa zaoberala súčasným vývojom verejného sektora a jeho pôsobením na výkon menovej politiky NBS. Na základe doterajšieho vývoja je možné konštatovať, že vývoj verejného sektora nezaznamenal výraznejšie zmeny, čo zatiaľ nevytvára priestor pre zásadnejšie uvoľnenie menovej politiky NBS.

BR NBS schválila Pravidlá činnosti oddelenia dealingu Rule Book a Knihy limitov. Na základe tohto materiálu NBS zabezpečuje plnenie úloh v oblasti správy devízových rezerv na svetových finančných a kapitálových trhoch. NBS počas celého obdobia svojej existencie zabezpečovala ich bezporuchové riadenie a systém správy devízových rezerv dosahuje vysoký štandart, porovnateľný s centrálnymi bankami vyspelých krajín sveta. BR NBS schválila súhrnnú správu o realizácii investičnej politiky NBS v oblasti devízových rezerv. Táto správa je analýzou procesu investovania devízových rezerv NBS a dosiahnutých výsledkov za uplynulé obdobie. Dosiahnuté výsledky v oblasti správy devízových rezerv, ktoré boli porovnateľné s výsledkami renomovaných zahraničných bánk potvrdili správnosť prijatej investičnej stratégie Národnou bankou Slovenska. BR NBS schválila návrh dohody medzi Národnou bankou Slovenska a Českou národnou bankou o spolupráci pri výkone bankového dohľadu. Legislatívne zmeny v oblasti bankovníctva si vyžiadali aktualizáciu pôvodne uzatvorenej zmluvy (január 1993). V súčasnosti schválený návrh dohody zohľadňuje posledné novelizácie zákonov o bankách prijaté v obidvoch republikách.

Ján Onda

Sto dní manažmentu EXIMBANKY SR

Dňa 9. marca 1999 sa uskutočnila v poradí druhá tlačová konferencia novovymenovaného manažmentu EXIMBANKY SR. Nové vedenie realizovalo hĺbkovú kontrolu, vypracovalo novú organizačnú štruktúru a novú stratégiu a koncepciu činnosti EXIMBANKY SR na obdobie 3 – 5 rokov. Banka začala v tomto roku radikálne racionalizovať svoju prevádzku. Zaväzuje sa znížiť počet zamestnancov o 30 %, t. j. o 60 zamestnancov, znížiť základné nominálne mzdy zamestnancov, ktorí zostanú v pracovnom pomere o viac ako 20 % a zrušiť nadstavbové zložky miezd. Návrh rozpočtu EXIMBANKY SR na tento rok nezakladá žiadne nároky na štátny rozpočet, a to ani v oblasti prostriedkov na prevádzku, ani v nárokovaní si finančných prostriedkov na doplnenie obchodných fondov banky. EXIMBANKA SR neočakáva v roku 1999 získanie lacných zdrojov zo zahraničia, použiteľných na zvýhodnené financovanie exportérov. Podmienkou získania takýchto zdrojov je okrem priaznivého ratingu aj explicitná záruka štátu za tieto zdroje, ktorú vláda nie je pripravená poskytnúť. Na druhej strane má banka snahu zvýšiť účinnosť podpory exportných a importných aktivít poskytovaním úverov v celkovej sume asi 9,35 mld. Sk. Plánovaná podpora exportu v oblasti poistenia predstavuje hodnotu okolo 14,4 mld. Sk. Celková bilančná hodnota banky má podľa návrhu rozpočtu dosiahnuť v r. 1999 výšku 5,4 mld. Sk. Hospodársky výsledok pred zdanením je rozpočtovaný vo výške okolo 239,2 mil. Sk pri celkových nákladoch 442,3 mil. Sk a celkových výnosoch 567,5 mil. Sk. Cieľom aktivít EXIMBANKY SR, podľa slov jej guvernéra, nie je maximalizovať zisk, ale zintenzívniť podporu exportu slovenských výrobkov do zahraničia.

– pol –

Zisková ČSOB, a. s.

O privatizáciu 66-percentného podielu Československej obchodnej banky, a. s., majú vážny záujem tri zahraničné banky – nemecká HypoVereinsbank, Deutche Bank AG a belgická KBC Bank N. V., Brusel. Privatizácia majoritného podielu ČSOB by mala priniesť českej strane viac ako miliardu USD. Záujem investorov je úmerný okrem iných skutočností aj stabilne rastúcej výkonnosti ČSOB, ktorú potvrdzujú aj hospodárske výsledky vykázané za rok 1998. Podľa medzinárodných účtovných štandardov dosiahol čistý zisk 2,815 mld. Kč. Vlastné imanie banky, ktoré v procese privatizácie najlepšie signalizuje čistú účtovnú hodnotu firmy, v rovnakom čase vzrástlo o ďalších 10,5 % a svojou výškou 26,5 mld. Kč radí ČSOB v tomto dôležitom ukazovateli na prvé miesto v ČR. Bilančná suma ČSOB medziročne vzrástla len mierne, o 4,9 %, rovnako ako úvery klientom, o 0,7 %. Predstavitelia banky však považujú za úspech, že v súčasnej hospodárskej situácii dokázali nielen udržať, ale aj mierne zvýšiť objem prostriedkov poskytovaných do ekonomiky prostredníctvom úverov. Primárne vklady sa v rovnakom období zvýšili o 5,3 %. Koncept tzv. akcionárskej hodnoty, ktorú ČSOB tradične uprednostňuje, odráža rast ukazovateľa návratnosti aktív (1,15 %) a udržanie vysokej miery návratnosti kapitálu (10,62 %). Tieto a ďalšie údaje – predbežné a neauditované – prezentoval na tlačovej konferencii v Bratislave člen predstavenstva a vrchný riaditeľ ČSOB, a. s., zahraničnej pobočky v SR Ing. Ladislav Unčovský. Výsledky hospodárenia tejto pobočky ani privatizácia slovenského podielu ČSOB neboli predmetom tlačovej konferencie.

– pol –

MEMORIÁL Ing. TEODORA BITTERA

Pobočka VÚB, a. s., Nové Zámky bola organizátorom 6. stolnotenisového turnaja – Memoriálu Ing. Teodora Bittera, dlhoročného popredného bankového pracovníka bývalej ŠBČS Nové Zámky, neskôr pobočky VÚB. Bol vynikajúcim amatérskym športovcom v tenise i stolnom tenise, vzácny človek, spolupracovník, priateľ.

Kolektív pobočky VÚB Nové Zámky najmä zásluhou Ing. Vladimíra Kupeckého a s podporou riaditeľa pobočky Ing. Zoltána Vašša a v spolupráci s odborovou organizáciou si každý rok uctí spomienku na Ing. T. Bittera organizovaním tohto športového turnaja, ktorý má vždy vysokú športovú i spoločenskú úroveň. Športového podujatia sa každý rok za TJ Banka Bratislava zúčastňuje trojica Moravec, Martinkovič, Púš. Z doterajších 6 ročníkov zvíťazil 3 razy František Martinkovič z ústredia VÚB. Jozef Púš z ústredia SLSP 2-krát a raz Emil Švajda z Daňového úradu Nové Zámky.

Jozef Púš
Foto: Milan Kedro

VYBRANÉ UKAZOVATELE HOSPODÁRSKEHO A MENOVÉHO VÝVOJA SR
SELECTED INDICATORS ON ECONOMIC AND MONETARY DEVELOPMENTS OF THE SR

Ukazovateľ	Merná jednotka	1996	1997	1998	1998		1999	Unit	Indicator
					11.	12.	1.		
REÁLNA EKONOMIKA									**REAL ECONOMY**
Hrubý domáci produkt [1) 2)]	mld. Sk	550,8*	586,8*	612,7*		612,7*		Sk billion	Gross domestic product [1) 2)]
Medziročná zmena HDP [3)]	%	6,6*	6,5*	4,4*		4,4*		%	Year-on-year change of GDP [3)]
Miera nezamestnanosti [4)]	%	12,8	12,5	15,6	14,5	15,6	16,3	%	Unemployment rate [4)]
Spotrebiteľské ceny [3)]	%	5,4	6,4	5,6		5,6	6,8	%	Consumer prices [3)]
OBCHODNÁ BILANCIA [2)]									**TRADE BALANCE** [2)]
Vývoz (fob)	mil. Sk	270 643	277 434	375 920	344 205	375 920	25 974	Sk milion	Export (fob)
Dovoz (fob)	mil. Sk	340 903	346 612	456 713	416 684	456 713	28 558	Sk milion	Import (fob)
Saldo	mil. Sk	-70 260	-69 178	-80 793	-72 479	-80 793	-2 584	Sk milion	Balance
PLATOBNÁ BILANCIA [2)]									**BALANCE OF PAYMENTS** [2)]
Bežný účet	mil. Sk	-64 301,0	-64 852,0	-72 570,0	-66 245,0	-72 570,0		Sk milion	Current account
Kapitálový a finančný účet	mil. Sk	66 770,0	58 832,0	61 525,2*	54 830,5	61 525,2*		Sk milion	Capital and financial account
Celková bilancia	mil. Sk	7 367,9	1 776,2	-19 543,2*	-17 605,0	-19 543,2*		Sk milion	Overall balance
DEVÍZOVÉ REZERVY [4)]									**FOREIGN EXCHANGE RESERVES** [4)]
Celkové devízové rezervy	mil. USD	5 685,5	6 488,5	6 055,1	6 761,8	6 055,1	6 179,9	USD milion	Total foreign exchange reserves
Devízové rezervy NBS	mil. USD	3 473,3	3 284,9	2 923,3	2 938,7	2 923,3	2 860,3	USD milion	Official reserves of NBS
ZAHRANIČNÁ ZADLŽENOSŤ [4)]									**FOREIGN DEBT** [4)]
Celková hrubá zahraničná zadlženosť	mld. USD	7,8	9,9	11,8*	11,9	11,8*		USD billion	Total gross foreign debt
Zahraničná zadlženosť na obyvateľa SR	USD	1 473	1 867	2 191*	2 211	2 191*		USD	Gross foreign debt per capita
MENOVÉ UKAZOVATELE									**MONETARY INDICATORS**
Devízový kurz [5) 8)]	Sk/USD	30,647	33,616	35,242	36,081	36,207	36,830	Sk/USD	Exchange rate [5) 8)]
Peňažná zásoba [M2] [4)]	mld. Sk	416,2	453,9	466,1*	452,2	466,1*	470,9	Sk billion	Money supply [M2] [4)]
Medziročná zmena M2 [3)]	%	16,5	8,9	2,7*	4,8	2,7*	4,1	%	Year-on-year change of M2 [3)]
Úvery podnikom a obyvateľstvu [4)]	mld. Sk	361,3	370,1	386,7*	386,1	386,7*	393,2	Sk billion	Credit to enterprises and households [4)]
Diskontná sadzba [6)]	%	9,75/8,8	8,8	8,8	8,8	8,8	8,8	%	Discount rate [6)]
ŠTÁTNY ROZPOČET [2) 4)]									**STATE BUDGET** [2) 4)]
Príjmy	mld. Sk	163,3	180,8	177,8	162,3	177,8	14,6	Sk billion	Revenue
Výdavky	mld. Sk	191,9	217,8	197,0	175,2	197,0	10,7	Sk billion	Expenditure
Saldo	mld. Sk	-25,6	-37,0	-19,2	-12,9	-19,2	3,9	Sk billion	Balance
PRIMÁRNY TRH									**PRIMARY MARKET**
Priemerná úroková miera									Average interest rate
– jednoročné vklady	%	9,43	10,33	11,17	12,00	12,02	12,09	%	– 12 -month deposits
– krátkodobé úvery	%	14,29	17,31	20,61	20,66	21,05	20,89	%	– short-term loans
– krátkodobé čerpané úvery	%	13,27	18,88	19,72	17,11	18,91	19,83	%	– short-term new loans
PEŇAŽNÝ TRH / Priemerná úroková miera z medzibank. vkladov (BRIBOR)**									**MONEY MARKET** / Average interbank deposit interest rate (BRIBOR)**
– overnight	%	11,57	24,18	14,41	12,04	14,49	16,90	%	– overnight
– 7-dňová	%	11,79	23,93	15,88	13,56	15,01	17,22	%	– 7-day
– 14-dňová	%	11,82	23,60	16,54	14,24	15,14	17,26	%	– 14-day
– 1-mesačná	%	11,87	23,50	18,39	15,92	16,12	17,34	%	– 1-month
– 2-mesačná [7)]	%	11,86	23,31	19,82	19,45	17,29	17,45	%	– 2-month [7)]
– 3-mesačná	%	11,86	23,18	20,82	20,24	18,26	17,50	%	– 3-month
– 6-mesačná	%	11,93	22,74	22,14	21,39	18,92	17,95	%	– 6-month

1) stále ceny, priemer roka 1995
2) kumulatívne od začiatku roka
3) zmena oproti rovnakému obdobiu predchádzajúceho roka
4) stav ku koncu obdobia
5) kurz deviza stred, priemer za obdobie
6) rok 1995 zmeny sadzby od 17.3. a 6.10., rok 1996 zmena sadzby od 13.1.
7) rok 1995 priemer za obdobie júl-december
8) od 1. 10 1998 zrušenie fixného kurzového režimu a zavedenie floatingu
* predbežné údaje
** od 29. 5. do 15. 10. 1997 „Monitoring úrokových sadzieb na trhu medzibankových depozít v SR"

1) Constant prices, average for 1995
2) Cumulative figures since the beginning of the year
3) Change compared with the same period of previous year
4) As the end of period
5) Midpoint rate, average of period
6) Year 1995 changes since 17.3. and 6.10., year 1996 change since 13.1.
7) Year 1995 average of period July-December
8) The fixed foreign exchange regime repleaced by floating, since 1. 10. 1998
* Preliminary data
** From 29. 5. to 15. 10. 1997 'Monitoring of interest rates on Slovakia's interbank deposit market'

TRANSMISSION MECHANISM CHANNELS IN MONETARY POLICY

Ing. Peter Dovčiak
Institute of Monetary and Financial Studies, NBS

In a modern financial system, monetary policy measures are transmitted into the real economy through several channels. The present article describes the four basic channels of the mechanism of monetary-policy transmission. Some features of the transmission process have been adjusted to Slovak conditions.

The Interest Rate Channel

The interest-rate channel of the monetary transmission mechanism is based on the assumption that an expansive monetary policy (M↑) leads to an increase in the supply of money, which causes real interest rates on the money market to fall (at a constant level of demand for money). This development creates conditions for changes in medium-term interest rates (i_r) on loans, with an effect on the level of investment as well as aggregate expenditure in the economy (Y). The above implications may be illustrated by means of the following symbols:

$$M\uparrow \Rightarrow i_r\downarrow \Rightarrow I\uparrow \Rightarrow Y$$

Apart from creating conditions for a change in interest levels in the economy, the fall in short- and medium-term interest rates arouses the desire of economic entities to consume or save, and is based on the fact that lower interest rates increase the current value of goods as well as demand for such goods. Hence, expenditures on interest-rate-sensitive goods are affected by the marginal costs of new loans. Deposit rates also adjust gradually to the lending rates. These changes in interest rates affect the income and cash flow of debtors and creditors. Thus, interest-rate variations induced by monetary policy may lead to changes in the cash flows of creditors and debtors, and consequently to changes in their consumption and investment expenditures. In this case, we may speak of an 'income channel', which covers the effect of changes in net interest payments in the individual sectors when applied to aggregate expenditure in the economy.

As regards the interest-rate channel of the transmission mechanism, it is important to distinguish between real and nominal interest rates. Real interest rates affect the marginal costs of new loans, which determine the ratio of savings to consumption. A nominal rise in interest levels (most often seen in connection with inflation fears) leaves the marginal costs of new loans unchanged. On the other hand, it affects the cash flows and balance-sheet positions of debtors through the amortisation of loans received in the past, in line with the course of inflation. The improved cash flows of these entities has a potential impact on the level of aggregate demand.

The fact that real interest rates affect the volume of aggregate expenditure on GDP, can be used to formulate monetary policy aimed at the support of economic activity. Let's suppose that the central bank lowers nominal interest rates below the level of inflation so that the values of real interest rates are negative. Such an expansive monetary policy (M↑) will raise the expected price level ($P^e\uparrow$), together with the expected rate of inflation ($\pi^e\uparrow$), and will lead to a fall in real interest rates ($i_r\downarrow$) and stimulation of expenditure (I↑, Y↑) in the economy through the interest-rate channel:

$$M\uparrow \Rightarrow P^e\uparrow \Rightarrow \pi^e\uparrow \Rightarrow i_r\downarrow \Rightarrow I\uparrow \Rightarrow Y\uparrow$$

Interest-rate channels of this type do not function effectively in countries with high inflation rates, because the relevant definition of real interest rates does not allow for high volatility in inflation.

The Exchange Rate Channel

With regard to the continuing internationalisation of foreign trade, increased attention is being paid to the effect of monetary impulses on net exports via exchange rates. This channel presumes a mutual relationship between interest and exchange rates, since a fall in domestic interest rates leads to an outflow of foreign capital and depreciation in the exchange rate (E↓). The depreciated rate of exchange reduces the price of commodity exports and increases that of commodity imports, which supports the growth of net exports (NX↑) and aggregate expenditure (Y↑). This transmission channel may be illustrated as follows:

$$M\uparrow \Rightarrow i_r\downarrow \Rightarrow E\downarrow \Rightarrow NX\uparrow \Rightarrow Y\uparrow$$

On the other hand, monetary-policy tightening leads to an increase in the level of interest rates and appreciation in the exchange rate of the local currency (under a floating exchange rate regime), which affects the real economy in two ways. Firstly, through a price effect: the appreciation in the exchange rate lowers the level of demand for domestic goods, which become more expensive than imported goods. This reduces the level of aggregate demand. Secondly, exchange rate variations have a significant ba-

lancing effect. In the case of domestic economic entities with foreign debt, exchange rate fluctuation has a substantial effect on the net wealth of companies. Economies with a high level of external debt perceive any appreciation in the exchange rate of the local currency as an improvement in the balance sheets of companies, which may increase the level of domestic demand. Price and balance sheet effects may offset each another.

Channel Determining the Price of Assets in the Economy

Interest rate fluctuation induced by monetary policy, affects the level of other assets as well (shares, bonds, and real estate) in the economy. The transmission of such impulses are dealt with by two theories: Tobin's theory of investment and the theory of the effect of wealth on consumption.

Tobin's theory explains the mechanism through which monetary policy causes changes in the prices of such assets (e.g. shares), and consequently affects the real economy. With the relaxation of monetary policy, share prices will rise, increasing the market value of companies in relation to their acquisition costs (this proportion is expressed by Tobin's ratio q). This situation encourages companies to issue new shares at a higher price, and use the resultant income for the purchase of investment goods.

The question is whether there is a relationship between the ratio q and investment expenditure, or why the relaxation of monetary policy affects share prices. According to the monetarist approach, an increase in the supply of money above the actual level of real money balances, which the public intends to maintain, leads to an increase in the volume of expenditure. One of the ways how this excess of money balances can be utilised is trading on the capital market, i.e. the growth in demand for share capital leads to an increase in share prices. The Keynesian theory comes to the same conclusion: expansive monetary policy lowers the level of interest rates, which makes the holding of bonds less advantageous than that of shares, which leads to an increase in share prices. Let's suppose that the higher share prices ($P_e\uparrow$) led to an increase in q ($q\uparrow$) and growth in investment expenditure ($I\uparrow$); then the transmission mechanism of monetary policy may have the following course:

$$M\uparrow \Rightarrow P_e\uparrow \Rightarrow q\uparrow \Rightarrow I\uparrow \Rightarrow Y\uparrow$$

In the foregoing section of the article, we said that expansive monetary policy increases the price of shares and investment expenditure. However, there is an alternative channel available for the transmission mechanism, where price fluctuation affects the level of wealth and consumption, and not that of investment. This channel is strongly advocated by F. Modigliani in his theory of life cycles. According to this theory, the level of consumption is determined by the consumer's life-cycle income, which consists of human capital, real capital, and financial wealth. The main component of financial wealth is bound up in shares. If then the level of share prices begins to rise, the level of financial wealth will also increase, together with the financial resources of consumers and the level of consumption, as expressed in the following equation:

$$M\uparrow \Rightarrow P_e\uparrow \Rightarrow \text{wealth}\uparrow \Rightarrow \text{consumption}\uparrow \Rightarrow Y\uparrow$$

The Credit Channel

The volume of credits plays a significant role in the formation of monetary policy, due to its close relation to aggregate expenditures. In the case of monetary-policy tightening, banks react not only by increasing their lending rates, but by reducing the total volume of new loans as well. This situation affects mainly small businesses, which usually have no other sources of finance.

The net wealth of companies is one of the most important factors affecting the situation on the loan market. If the net wealth of a company is low, there is less potential collateral to be offered to creditors as security for loans received; this may give rise to an element of risk. Apart from this, companies with a modest amount of capital are exposed to more risky projects, i.e. creditors may lose the money they invest. Where the net value of companies is low, lending activity shows a tendency to fall, along with the level of investment expenditure.

Monetary policy may affect the balance sheets of companies in a variety of ways. Expansive monetary policy ($M\uparrow$) leads to a rise in share prices ($P_e\uparrow$), which increases the net wealth of companies, as well as investment expenditure ($I\uparrow$) and aggregate demand ($Y\uparrow$), because it reduces the moral hazard problems. This channel may be illustrated as follows:

$$M\uparrow \Rightarrow P_e\uparrow \Rightarrow \text{moral hazard}\downarrow \Rightarrow \text{loans}\uparrow \Rightarrow I\uparrow \Rightarrow Y\uparrow$$

At the same time, expansive monetary policy may lead to a fall in interest-rate levels, which increases the cash flows of companies and reduces the moral hazard problems. This channel may be illustrated as follows:

$$M\uparrow \Rightarrow i\downarrow \Rightarrow \text{cash flow}\uparrow \Rightarrow \text{moral hazard}\downarrow \Rightarrow \text{loans}\uparrow \Rightarrow I\uparrow \Rightarrow Y$$

Analysis of Transmission of Monetary Impulses into the Real Economy of the SR

The analysis consists of two parts: First, we shall examine the reaction of medium- and long-term interest rates (market rates for loans and deposits) to changes in short-term interest rates (money market rates). In the second part, we shall concentrate on the reaction of macroeconomic variables to changes in market rates.

Reaction of Market Rates to Changes in Money Market Rates

As we have already stated, an important part of the transmission mechanism is the transmission of monetary impulses from short-term rates to a wide spectrum of inte-

rest rates in the economy. In this article, we shall not deal with the transmission of interest rate variations to share and bond prices, owing to the low degree of correlation. This is partly due to the fact that the capital market does not represent an alternative source of finance to the lending market for companies.

Tab. 1 displays the year-on-year variations in average interest rates on the financial market. The table indicates that the transmission of monetary impulses from short-term interest rates to medium-term rates is of a conflicting nature.

Tab. 1

	1995	1996	1997	1998
	(Year-on-year change %)			
Money market rates				
Overnight rates	–	6.84	13.11	-9.11
Treasury bills	–	4.51	13.98	-4.64
Market interest rates				
Government bonds	–	-1.65	11.27	4.03
Bank credits	-5.05	-0.59	7.47	0.26
Bank deposits	-1.93	-2.55	1.60	0.21
Nominal exchange rate (SKK/USD)*	-1.712	2.326	2.887	1.425

* Negative sign stands for appreciation

Several factors determine the transmission of monetary impulses within the structure of interest rates by term. The most frequently encountered is increased government demand for new sources of finance (particularly in 1997 and 1998). Apart from this factor, the interest rate channel of the transmission mechanism is affected by the degree of competitiveness of the banking sector, structure of bank assets, alternative approach to financial resources, and the 'depth' of the financial market.

The more quickly the rates of interest on loans and deposits adjust to changes in rates on the money market, the more effectively the impulses of monetary policy are transmitted into the real economy. The process of transmission depends to a large extent on the competitiveness of the banking system. If the banking market is not dominated by certain banks, then the rates of interest on loans and deposits will be significantly affected by any change in the level of official rates. On the other hand, the existence of state-owned banks (without adequate motivation to maximise their profits) will diminish the effect of monetary policy on medium-term interest rates.

Interest rates on loans and deposits also depend on the access of households and enterprises to alternative sources of finance, i.e. on the degree of development of the capital market and on access to foreign resources. As we have already stated, under Slovak conditions, the capital market does not really represent an alternative to bank loans for companies in need of investment capital. On the other hand, access to foreign financial markets, resulting from gradual liberalisation of capital flows from abroad, may be regarded as a significant source of finance for companies since 1995.

The 'depth' of the money and capital markets is another important factor affecting the effect of changes in money market rates on the other interest rates and expenditures in the economy. A shallow or inadequately competitive financial market often gives rise to increased interest-rate volatility. In such a case, it is costly for banks to adjust their interest rates (for administrative reasons or due to the fear of losing customers), hence they do not adjust their medium-term rates with every change in money market rates. The reaction of interest rates to an inadequate capital market to changes in official rates is similarly unpredictable.

Reaction of Macroeconomic Variables to Changes in Market Interest Rates

A standard method of monitoring the transmission mechanism in relation to the real economy is comparison of interest rate variations with changes in real GDP including its components. Due to the lack of information on the development of GDP (especially on its individual components), this article is limited to a description of certain trends of development.

During the period under review (1995 – 1998), the Slovak economy experienced dynamic growth, accompanied by a rise in the level of interest rates. This fact affects the relationship between interest rates and aggregate expenditure (especially investment), which was mentioned in connection with the interest-rate channel of the transmission mechanism. Similarly, the assumption that higher interest rates will reduce the level of consumption in favour of savings, has not been confirmed. Expenditure on real consumption has not been reduced by high interest rates.

A key role in the transmission mechanism of monetary policy was played by the exchange-rate channel. The relationships between interest rates, exchange rates, and net exports (as stated above) cannot be confirmed on the basis of empirical data. Deviations from the theoretical assumptions can be attributed to the application of a fixed exchange rate regime or to inadequate substitution between domestic and foreign financial assets and liabilities.

Conclusion

An understanding of the channels through which monetary policy affects the real economy, represents a complex problem and therefore requires a model approach. The present conclusions were drawn from an objective analysis and are not designed to solve the complicated problem of mutual relationships between the monetary and real sectors of the economy.

Interest rate variations have a relatively small effect on the real economy. This means that the transmission of monetary impulses, caused by a change in instruments under the direct control of central banks (e.g. short-term interest rates or minimum required reserves) to variables with a direct effect on investment or consumption expenditures in the non-financial sector (interest rates on loans, deposit rates, price of assets, and exchange rates), takes place in the Slovak economy with considerable delay. The slow process of transmission between short-, medium-, and long-term interest rates, is due mainly to the existing structure of the financial system.

BUSINESS INSURANCE

Ing. Barbora Drugdová, CSc.
Faculty of National Economy, University of Economics, Bratislava

Business sector development in Slovakia started in 1989, with the separation of private from public finance. The emergence of private business and the introduction of new legislation appropriate to forms of insurance other than non-life insurance, gave rise to a boom in insurance business.

Business insurance may be characterised as a group of insurance products designed to cover the risks inherent in the business activities of entrepreneurial entities.

Business risk is connected with business failure, the most frequent consequence of which is financial loss. For business entities, this type of risk has a positive and a negative side. The positive side of the risk involves stimulation of the business concerned. It represents a hope for success, effective operation on the market, the achievement of maximum profits, good prospects and further development. The negative side of the risk is associated with the fear of financial loss and bankruptcy. Business risk may be defined as the possibility that the actual financial results of a company may differ from its planned results. In economic practice, business risk may be avoided in two ways: either the causes of the risk are eliminated or its unfavourable consequences are mitigated. Business risk is reduced through diversification, flexibility, division or transfer of the risk, and through insurance.

Business insurance is the transfer of business risk to an insurance company, which will then cover loss, partly or fully, in accordance with the insurance agreement. Business insurance is one of the most important and most demanding of insurance products, regardless of whether the ensured is a state-owned company, limited liability company, joint-stock company (legal entity), or a tradesman, self-employed person, etc. (natural person). According to the nature of the insurance, business insurance may be classified into two categories:

- liability insurance;
- property insurance.

Property insurance is designed to cover loss associated with property owned by natural persons or legal entities. Property insurance is of a facultative nature. A business entity is free to weigh the risks which threaten its existence and which may, in the case of a negative event, cause losses that the entity would not be able to cover from its own resources, and/or which might lead to the bankruptcy and liquidation of the business entity concerned. Property insurance covers buildings, construction work, freight, machinery, motor vehicles, and other means of transport, or other items used in the business, such as computer equipment, electronic devices, audio-visual equipment during installation and testing operation, or other tangible property. The second category of business insurance is liability insurance.

Liability insurance is designed to take over a financial obligation for which the entity insured is liable to a claimant where loss has been caused by an activity that is covered by a liability insurance agreement. Liability insurance has two basic functions: 1. It provides coverage for damage caused to a third party in respect of an extraordinary and long-term financial burden arising from an obligation to pay damages; 2. It ensures the settlement of the third party claims though the person liable has insufficient financial means for the payment of damages. In general, liability insurance may be classified as follows:

- statutory (legal) liability insurance;
- contractual liability insurance;
- obligatory contractual liability insurance;

Statutory liability insurance for business entities includes motor vehicle drivers' third party insurance and workmen's compensation insurance. Business entities are obliged to take out such insurance in accordance with the law. They are not free to decide whether to take out insurance against these risks. According to law, both types of insurance are provided by Slovenská poisťovňa, a.s. (Slovak Insurance Company, plc.). There are proposals that statutory liability insurance services should be provided by other commercial banks as well. These considerations derive from the enormous profits earned by the Slovak Insurance Company as a legal monopoly.

Contractual liability insurance is insurance of a purely facultative nature. Such insurance covers losses that the insured business entity may cause other entities during the performance of its business activity. In 1998, there were 26 insurance products available on the Slovak insurance market (according to the Slovak Association of Insurance Companies) within the category of statutory liability insurance for business entities.

The two parties enter into a contractual relationship voluntarily, on the basis of their own decision and consideration. After the contract or agreement is signed, its terms and conditions become legally binding for both parties. Liabilities arising from the relationship are laid down in the insurance contract and the contractual parties are obliged to comply with these liabilities from the day the contract comes into force until the date of its expiration. In 1998 (at 1 April 1998), the following business insurance products were available to customers on the Slovak insurance market: contractual liability insurance; general liability insurance; professional liability insurance; liability insurance for business operations abroad; inland transport insurance; international truck carrier's liability insurance (TIR); freight and money transporters' liability insurance; product liability insurance; insurance of medical practitioners' professional liability and liability for their medical staff; professional liability insurance for freelance lawyers and economists; professional liability insurance for accountants; liability insurance for agricultural organisations; liability insurance for municipalities; liability insurance for business organisations; liability insurance for forwarding agents; liability insurance for entrepreneurs (natural persons); liability insurance for persons providing temporary accommodation; third-party liability insurance for motor vessels; liability insurance for the retrospective claims of the State; liability insurance for real estate owners; liability insurance for construction work; liability insurance for exhibitions.

Obligatory contractual liability insurance. This insurance product is compulsory mainly for entrepreneurial entities doing business on the basis of a licence, permit or concession. It should be mentioned that obligatory contractual liability insurance is a prerequisite for the performance of the activity specified in the authorisation. Obligatory contractual liability insurance includes all types of obligatory contractual liability insurance products. According to data from the Slovak Association of Insurance Companies, there were 18 such insurance products (offered by 13 insurance companies) on the Slovak insurance market in 1998 (at 1 April 1998). These products include: obligatory contractual aviation liability insurance; obligatory contractual liability insurance for sea and river vessels; truck carrier's obligatory contractual liability insurance; obligatory contractual hunting liability insurance; professional liability insurance for commercial lawyers; professional liability insurance for authorised civil engineers; professional liability insurance for patent holders; professional liability insurance for auditors; professional liability insurance for authorised design engineers; professional liability insurance for taxation consultants; professional liability insurance for dentists; professional liability insurance for medical practitioners; professional liability insurance for solicitors and barristers; professional liability insurance for clinical psychologists; liability insurance for private healthcare facilities; liability insurance for private pharmacies; liability insurance for healthcare facilities established for the testing of new medical inventions on patients.

In the area of business insurance, there are numerous insurance products on the Slovak insurance market, which are all provided by 26 insurance companies (at 15 November 1998, according to data from the Slovak Association of Insurance Companies). During the first half of 1998, no new insurance company was established in Slovakia. At 30 June 1998, there were 23 insurance companies and 1 funeral undertakers' association active in the Slovak Republic. During July 1998, the following two insurance companies obtained a licence to operate on the Slovak insurance market: R + V Insurance Company, a.s. and Wüstenrot, Life Insurance Company, a. s.

In conclusion, it is possible to state that business insurance is a special area of non-life insurance. Its special nature stems from the diversity of activities performed by business entities. For that reason, insurance companies operating on the Slovak insurance market are flexible in offering insurance products to this group of customers. In the future, new insurance products will also be offered to entrepreneurs. As insurance is a service and not a commodity, insurance companies must lay great emphasis on publicity and must formulate their general terms and conditions in an attractive manner to satisfy the needs of the business sector. It is important that the general terms and conditions of insurance should be formulated in detail for each type of business insurance, in the interest of mutual satisfaction.

V. zimné športové hry zamestnancov NBS

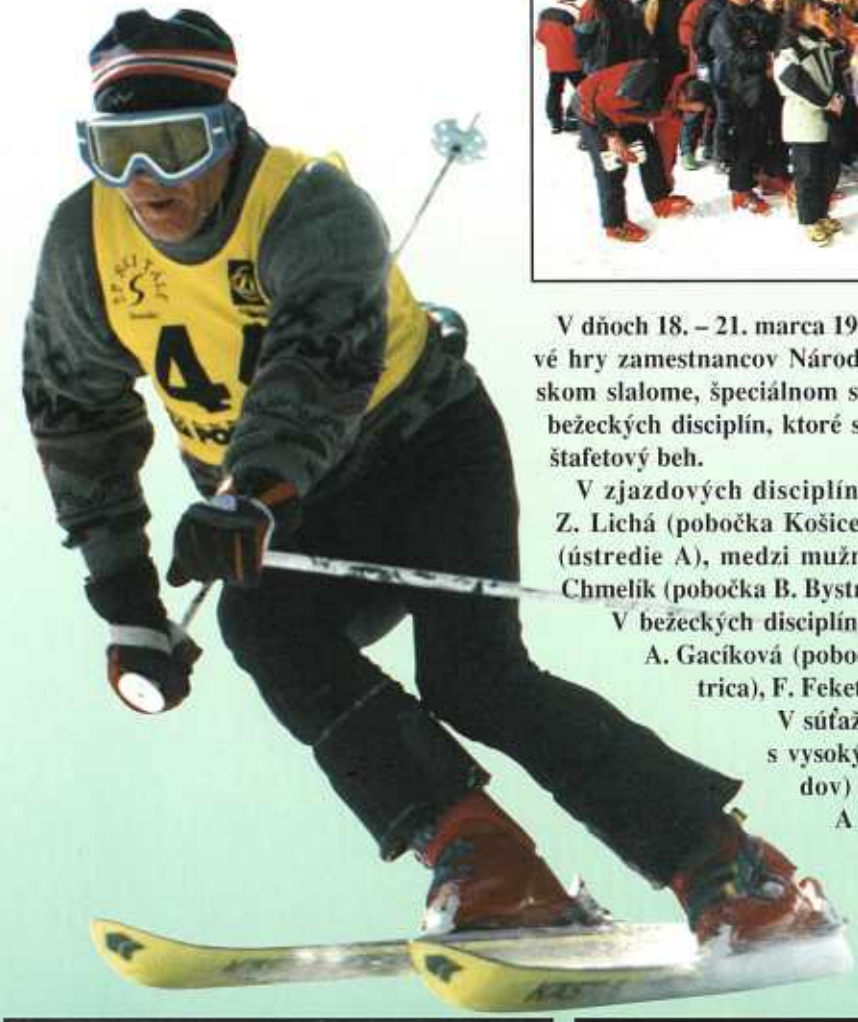

V dňoch 18. – 21. marca 1999 sa uskutočnili na Táloch V. zimné športové hry zamestnancov Národnej banky Slovenska. Súťažilo sa v obrovskom slalome, špeciálnom slalome a v bežných disciplínach. Na záver bežeckých disciplín, ktoré sa konali v biatlonovom areáli v Osrblí, bol štafetový beh.

V zjazdových disciplínach dominovali medzi mladšími ženami Z. Lichá (pobočka Košice), medzi skúsenejšími ženami M. Žiaková (ústredie A), medzi mužmi kraľovali V. Harvan (ústredie A) a M. Chmelík (pobočka B. Bystrica).

V bežeckých disciplínach boli víťazmi v jednotlivých kategóriách A. Gacíková (pobočka Košice), M. Gežíková (pobočka B. Bystrica), F. Fekete (pobočka Košice) a P. Lovásik (ústredie).

V súťaži družstiev, ktorých bolo celkom 5, zvíťazila s vysokým náskokom pobočka B. Bystrica (258 bodov) pred družstvom ústredia NBS Bratislava A (189 bodov) a pobočkou NBS Košice (158 bodov). Družstvo pobočky Národnej banky Slovenska B. Bystrica získalo súčasne putovný pohár guvernéra NBS.

Ing. Jozef Kreutz, foto: René Miko

Nájdete nás na INTERNETE

http://www.nbs.sk